

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Suomalainen hyvinvointivaltio – kannattava ratkaisu?

Taloustiede

Pro gradu- tutkielma

Elokuu 2013

Ohjaaja: Hannu Laurila

Milka Tornberg

TIIVISTELMÄ

Tampereen Yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma

TORNBERG, MILKA: Suomalainen hyvinvointivaltio – kannattava ratkaisu?

Pro gradu-tutkielma, 99 s.
Taloustieteen opintosuunta
Elokuu 2013

Pohjoismaisille hyvinvointivaltioille voidaan osoittaa suuria saavutuksia. Kattavan turvaverkon kautta ne ovat tarjonneet kansalaisilleen hyvinvointia ja ennennäkemätöntä kehitystä, mutta onnistuneet yhtä aikaa ylläpitämään myös taloudellista tehokkuutta. Laajaan julkiseen sektoriin ja valtion aktiiviseen rooliin perustuva hyvinvointivaltio on kuitenkin viimeisten vuosikymmenten aikana alkanut kohdata voimistuvaa kritiikkiä. Erityisesti talouskasvun hiipuminen ja väestön ikääntyminen ovat tuoneet eteen kysymyksiä hyvinvointivaltion kestävydestä. Päällimmäinen kysymys tuntuu olevan, onko meillä tulevaisuudessa varaa ylläpitää nykyistä järjestelmäämme?

Tässä pro gradu tutkielmassa tarkastellaan pohjoismaalaiseen hyvinvointivaltioyhtymään kuuluvan suomalaisen hyvinvointivaltion ideaa ja sen saavutuksia, mutta myös sen ongelmia ja heikkouksia. Tutkielmassa esitettyjen väitteiden läpikäymisen kautta pyritään löytämään vastaus tutkielman pääkysymykseen ’onko suomalainen hyvinvointivaltio puolustamisen arvoinen’?

Hyvinvointivaltiosta käytävä kiistely tiivistyy kahden ideologian väliseen valtataisteluun. Vastakkain ovat uusklassista taloustiedettä jatkava uusliberalistinen politiikka sekä uuskeynesiläinen hyvinvointipolitiikka, joiden näkemykset valtiosta eroavat toisistaan. Hyvinvointivaltion kehitykseen keskeisesti vaikuttanut keynesiläinen talusteoria korostaa julkisen vallan aktiivista roolia kansantaloudessa uusliberalistisen politiikan painottuessa markkinoiden tehokkuuden ja minimivaltion tukemiseen. Siinä missä hyvinvointivaltiota puolustavat uuskeynesiläiset katsovat hyvinvointivaltion lisäävän ihmisten vapautta uusliberalistit näkevät aktiivisen julkisen vallan sääntelyn rajoittavan ihmisen mahdollisuuksia omien intressiensä toteuttamiseen. Väittely hyvinvointivaltion ansioista kulminoituu pohjimmiltaan erilaisiin tulkintoihin vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta.

Tutkimuksen mukaan hyvinvointivaltiota tulisi tarkastella kokonaisuutena, eikä keskittyä ainoastaan taloudellisten seikkojen tarkasteluun. Erityisesti tuloeroihin perehtynyt tutkimussuuntaus on osoittanut, kuinka merkittävästi taloudellinen tasa-arvo vaikuttaa yhteiskuntien menestykseen. Hyvinvointivaltio on puolustamisen arvoinen, vaikka sen tavoitteita ja tehtäviä tulisikin terävöittää. Molempien näkökannat, niin hyvinvointivaltion purkaminen kuin hyvinvointivaltiota puolustava näkemys ovat kuitenkin arvovalintoja joiden takana on aina myös taistelua vallasta. Taloustieteilijät ovat osaltaan ohjaamassa näiden arvojen muodostumista.

Avainsanat: hyvinvointivaltio, julkinen sektori, vapaus, oikeudenmukaisuus, taloudellinen tehokkuus

Sisällys

1.	Johdanto	1
2.	Laaja julkinen sektori hyvinvointivaltion taustalla	5
2.1	Julkinen sektori	5
2.1.1	Julkisen sektorin perustelu	5
2.1.2	Julkisen sektorin koko	10
2.1.3	Julkisen sektorin kasvu	12
2.1.4	Julkisen sektorin kasvua selittävät teoriat	14
2.1.5	Julkisen sektorin kestävyuden mittaaminen	21
2.2	Hyvinvointivaltio	25
2.2.1	Hyvinvointivaltion käsitteestä	25
2.2.2	Hyvinvointivaltion historia	30
2.2.3	Hyvinvointivaltion idea ja arvot	32
2.2.4	Erilaisia hyvinvointivaltion malleja	34
2.2.5	Suomi osana Pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia	37
3.	Hyvinvointivaltion kaksi puolta	43
3.1	Kiista hyvinvointivaltion luonteesta	43
3.2	Hyvinvointivaltion kritiikki	46
3.2.1	Taloudellinen tehokkuus kärsii	49
3.2.2	Laaja julkinen sektori velkaannuttaa	52
3.2.3	Moraalikato uhkaa	57
3.2.4	Yksilönvapaus katoaa	60
3.3	Hyvinvointivaltion puolustus	64
3.3.1	Julkinen sektori korjaa markkinoita	66
3.3.2	Tasainen tulonjako luo hyvinvointia	70
3.3.3	Hyvinvointivaltio lisää ihmisten vapautta	74
4.	Suomalaisen hyvinvointivaltion tulevaisuus	77
4.1	Yhteiskunta murroksessa	77
4.2	Poliittiset haasteet	79
4.3	Keskustelu jatkuu	83
5.	Johtopäätökset	87
	Lähteet	91

1. Johdanto

Yhteiskunnan toimintaympäristö on viimeisten vuosikymmenten aikana muuttunut merkittävästi. Talouden globalisaation myötä pääomien ja työvoiman liikkuvuus ja markkinoiden yhdentyminen ovat tehneet valtioista yhä keskinäisriippuvaisempia ja haavoittuvaisempia. Yhtäältä 1990-luvun laman kasvattama julkisen sektorin velkaantuminen, joka nykyisen velkakriisin myötä ei suinkaan ole helpottunut, ikääntyvä väestö, kasvavat menot sekä hidastunut talouskasvu ovat voimistaneet hyvinvointivaltiollisen järjestelmämme ja sen tehokkuuteen liittyvää keskustelua. Onpa inhimillisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan tavoitteita pidetty mahdottomina ja koko hyvinvointivaltiota kurjistavana järjestelmänä. Kritiikin perusteluina on käytetty muun muassa sosiaalipolitiikan negatiivisia kannustinvaiikutuksia, suuria kustannuksia ja korkeaa veroastetta. Kaikesta kritiikistä huolimatta hyvinvointivaltio nauttii erittäin laajaa suosiota kansalaisten keskuudessa. Vaikka korkeita veroja saatetaankin päivitellä, harva kansalaisista kannattaa hyvinvointivaltion purkamista.

Virallinen linja painottaa edessä olevien menoleikkausten välttämättömyyttä ja velkaantumisen katkaisemista. Valtiovarainministeriön uusimman, keväällä 2013 julkaistun talouskatsauksen mukaan talouden heikko yleiskehitys yhdessä väestön ikääntymisestä aiheutuvien ikäsidonnaisten menojen kasvun kanssa ajaa julkisen taloutemme pitkällä tähtäimellä kestävämmälle uralle. Julkisyhteisöjen velka ylitti viime vuonna 100 miljardia euroa ja koska rahoitusaseman ennustetaan pysyvän alijäämäisenä, velan arvioidaan kasvavan vuoteen 2017 mennessä 132 miljardiin euroon asti. Erityisesti kuntatalouden tilanne vaikuttaa varsin synkältä. Talouskatsaus painottaakin korjaavien toimenpiteiden pikaisuutta. Ministeriön mukaan sopeutuksen lykkääminen tulevaisuuteen lisää julkisia menoja entisestään julkisen velan ja korkomenojen kasvaessa. (VM 2013, 92.)

Julkisen linjan mukaisesti myös taloudellinen eliitti on alkanut vaatia nykyisenkaltaisen laajan hyvinvointivaltion uudistamista, kritikoiden näkemyksen mukaan sen purkamista. Varsinaisesti 1960-luvulla rakentamaan aloitettua järjestelmää on alettu pitää yksinkertaisesti mahdottomana ylläpitää. Julkinen sektori on paisunut paisumistaan ja etenkin kuntasektorin työt ovat lisääntyneet voimakkaasti; vuodesta 1990 lähtien kunnan tehtävät ovat yli

kaksinkertaistuneet. Samanaikaisesti vanhushuoltosuhde on kasvanut ja tulee entisestään kasvamaan. Vuonna 2008 yli 64-vuotiaiden suhde 15–54 vuotiaisiin oli 25 prosenttia, mutta sen ennustetaan nousevan 44 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä (VM 2013, 92). Jokaista ikääntynyttä kohden olisi siis enää kaksi työkäistä. Koska hyvinvointivaltion rahoitus perustuu sukupolvienväliseen sopimukseen, tilanne näyttää vaikealta. Mistä rahat saadaan jos järjestelmää ylläpitävien työllisten suhteellinen määrä pienenee? Onko hyvinvointivaltiolla tulevaisuutta?

Valtion virallinen talouspolitiikka on kerännyt myös kasvavaa kritiikkiä. Lisääntyvä joukko talous- ja yhteiskuntatieteilijöitä on alkanut kyseenalaistaa konsensukselta vaikuttavaa linjaa ja kritisoida valtiovallan toimia erilaisten sosiaalisten ongelmien aiheuttajana. Kriitikoiden mielestä hyvinvointivaltion purku on saanut aikaan eriarvoisuuden kasvua, köyhyyden lisääntymistä, terveydenhuollon heikkenemistä ja yleisen hyvinvoinnin rapautumista. Maailmalla kiitosta saaneen pohjoismaisen mallin rakenteita puretaan ymmärtämättä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin merkitystä yhteiskunnan menestykselle, asiantuntijat kritisoivat. Heidän mielestään hyvinvointivaltion talouskriitikkojen tulisi perehtyä etenkin laajaan tulonjakoa koskevaan tutkimuskirjallisuuteen, joka on toistuvasti osoittanut taloudellisen tasa-arvon myönteisistä vaikutuksista taloudelle. Hyvinvointivaltion puolustajat pelkäävätkin, että kasvaneet tuloerot aiheuttavat huomattavasti suurempaa vahinkoa kuin ekonomistit ymmärtävät.

Hyvinvointivaltio on paljon muutakin kuin taloudellista tehokkuutta. Järjestelmän puolustajien mielestä hyvinvointivaltiota tulisi tarkastella arvoyhteisönä, joka tuottaa kokonaisvaltaista hyvinvointia ja sitä kautta vahvistaa yhteiskunnan vakautta ja taloudellista kasvua. Hyvinvointivaltion puolustajat korostavat, että kansalaisten välinen tasa-arvo on tärkein yhteiskunnan vakautta ja hyvinvointia lisäävä seikka. Mitä pienemmät tuloerot kansalaisten välillä on, sitä paremmin kaikki voivat. Kotimaisen kokonaistuotannon mittarin, BKT:n sijasta valtiojärjestelmien suoriutumiskykyä tulisi arvioida uudenlaisten hyvinvointimittareiden avulla. BKT ei kerro mitään kansakunnan todellisesta kestävydestä ja ihmisten tyytyväisyydestä elämäänsä, hyvinvointivaltion puolustajat argumentoivat.

Tässä pro gradu- tutkielmassa tarkastellaan pohjoismaalaiseen hyvinvointivaltior ryhmään kuuluvan suomalaisen hyvinvointivaltion ideaa ja sen saavutuksia, mutta myös sen ongelmia ja heikkouksia. Pyrkimällä sivuuttamaan aihepiirin ideologiset tekijät tutkimuksessa koetetaan

selvittää onko hyvinvointivaltiomme kannattavalla pohjalla. Tutkielman pääkysymyksenä on ”onko suomalainen hyvinvointivaltio puolustamisen arvoinen”? Tämän taustoittamiseksi tarkastellaan julkista sektoria ja kysytään miksi se on kasvanut niin suureksi ja onko kasvusta ylipäänsä syytä olla huolissaan? Muita tutkimukselle esitettyjä kysymyksiä ovat: millaista maailmankuvaa hyvinvointivaltio edistää ja toisaalta miten hyvinvointivaltio voi olla haitaksi niin yksilölle kuin koko yhteiskunnalle? Tämän selvittämiseksi kysytään miksi hyvinvointivaltiosta on täysin vastakkaisia tulkintoja? Minkä takia hyvinvointivaltiota voidaan pitää sekä hyvinvointia tuottavana että sitä rajoittavana?

Sekä uusliberalistiseksi kutsuttuun hyvinvointivaltion kritiikkiin että järjestelmää puolustavaan Keynesiläiseen hyvinvointipolitiikkaan pyritään suhtautumaan kriittisesti pitämällä kummankin argumentaatioita samanarvoisina. Vaikka tutkimuksessa pyritään objektiivisuuteen, on tunnustettava että tutkija kantaa aina mukanaan omaa kulttuuriperimäänsä. Puhdasta objektiivista analyysiä on mahdotonta tehdä, edes luonnontieteissä. Tämä huomioiden tunnustetaan jo alkuun terminologisen valinnan subjektiivisuus. Käyttämällä hyvinvointivaltion käsitettä hyvinvointiyhteiskunnan sijaan tehdään tietoinen valinta. Koska ajatuksena on tarkastella perinteistä suomalaista hyvinvointimallia, joka perustuu laajaan julkiseen sektoriin ja keskitettyihin ratkaisuihin, nähdään hyvinvointivaltio tätä keskustelua parhaiten tukevana terminä. Termiä pidetään vasemmisto-kaikuisena ja hyvinvointivaltion kritikit puhuvatkin mielellään hyvinvointiyhteiskunnasta. Tämä huomioiden pidättäydytään perinteisessä termistössä huomioiden, että termin sisältö muuttuu ajassa. Tämän päivän hyvinvointivaltio eroaa oleellisesti 1960-luvun kaimastaan.

Tutkielma aloitetaan perehtymällä julkiseen sektoriin; sen kokoon, menorakenteeseen ja suhteeseen talouskasvuun. Hyvinvointivaltion taustalla on laaja julkinen sektori, jonka takia tarkastelun aloittaminen julkisen sektorin luonteesta ja sen olemassaolon perusteluista on varsin oleellista. Samalla keskustelu julkisen sektorin kasvusta ja sen selityksistä liittyy saumattomasti tutkielman aiheeseen. Julkisen sektorin optimaalisen koon arvioiminen on pitkälti tärkein hyvinvointivaltiokeskustelun taustalla olevista kiistoista. Julkisen sektorin esittelyn jälkeen siirrytään luontevasti hyvinvointivaltion analysoimiseen sen historian, arvojen ja idean kautta. Samalla havaitaan, että hyvinvointivaltioita on monen eri tyyppisiä. Suomi sulautuu luontevasti Pohjoismaiseen perheeseen, vaikka eroakin jossain määrin myös oman regiiminsä ideaalityypistä.

Hyvinvointivaltio-esittelyn jälkeen perehdytään hyvinvointivaltiota kritisoivaan ja sitä puolustavaan argumentointiin. Tarkastelussa on neljä yleistä kritiikin kohdetta, joiden kautta pyritään hahmottamaan hyvinvointivaltion luonnetta ja järjestelmän tehokkuutta suhteessa hyvinvointivaltiokriitikkojen kannattamaan markkinatalouteen. Pyrkimyksenä on valottaa monisyistä ilmiötä tarkastelemalla väitteitä sen taloudellisesta tehottomuudesta, julkisen sektorin liian suuresta koosta, moraalikadosta ja kadonneesta yksilön vapaudesta. Osaltaan väitteet ovat yksittäisiä, kuten velkaantumisen kritiikki, mutta suurimmaksi osaksi hyvinvointivaltion arvostelu on kokonaisvaltaista ja koskee järjestelmän arvoperustaa.

Hyvinvointivaltion puolustamista koskeva jakso keskittyy todentamaan hyvinvointivaltion saavutuksia. Hyvinvointivaltion haasteista puhumisen keskellä on unohdettu tarkastella, tuottaako hyvinvointivaltiomme jotain sellaista, joka on tosiasialla auttanut Suomea selviämään talouden vaikeuksista ja nostanut meidät maailman parhaiten menestyvien valtioiden joukkoon? Eikö vapautta tulisikin ymmärtää laajemmin ja keskittyä näkemään hyvinvointivaltion mahdollisuutta luovat toimenpiteet? Nykyisen haaste-keskustelun keskellä hyvinvointivaltio nähdään varsin lohduttomasta näkökulmasta. Hyvinvointivaltio on kuitenkin paljon enemmän kuin vain kestävyysvajetta ja huoltosuhteen heikkenemistä. Sen tuloja tasaava veropolitiikka ja kattava sosiaalijärjestelmä ovat tuottaneet monitasoista hyvinvointia, jota useat tutkimustulokset todistavat. Julkiseen keskusteluun olisikin hyvä saada aidosti erilaisia vaihtoehtoja, jottei päätöksiä tulevaisuudesta tehtäisi täysin valtapolitiikan mukaisesti. Tämä tutkielma toimii sen tehtävän mukaisesti, mutta tunnustaa, että kattava selvitys vaatisi monipuolisempaa analyysiä. Laajasta tutkimuskirjallisuudesta huolimatta aihepiirillä olisi vielä hyvin paljon annettavaa taloustieteelliselle tutkimukselle.

Tutkielmassa käytetään hyödyksi sekä kuvailevaa että vertailevaa tutkimustapaa. Ilmiön kuvailun, mutta erityisesti vastakkaisten näkökulmien vertailun kautta yritetään muodostaa näkemys suomalaisen hyvinvointivaltion tilasta. Minne suuntaan meidän tulisi pyrkiä?

2. Laaja julkinen sektori hyvinvointivaltion taustalla

2.1 Julkinen sektori

Yhteiseksi taloudeksikin kutsuttu julkinen sektori eli valtion ja kuntien omistuksessa oleva kansantalouden osa kuuluu itsestään selvästi suomalaiseen yhteiskuntaan. Sairaalat, päivähoido, koulutus, terveydenhuolto sekä lukuisat muut palvelut tuotetaan pääosin julkisin varoin. Suomalaiset syntyvät julkisissa sairaaloissa, käyttävät pääosin julkista päivähoidoa sekä julkista koulujärjestelmää. Myös erilaiset epäsuorat toimenpiteet asumisen, liikenteen ja valvonnan kautta vaikuttavat elämäämme. Lukemattomat julkisen sektorin välityksellä toteutetut tulonsiirrot ja palvelut muodostavatkin varsin suuren osan kansantaloutemme budjetista. Sen lisäksi ne vaikuttavat kulutusmahdollisuuksiimme. Julkinen sektori on siis hyvin merkittävä toimija, eikä pelkästään työnantajana¹. (Tuomala 2009, 15.) Mutta miksi julkista sektoria tarvitaan, miksei yksityinen sektori voi yhtä hyvin tuottaa näitä palveluja?

2.1.1 Julkisen sektorin perustelu

Puoskarin ja Taimion mukaan julkisten toimintojen tarpeellisuutta voidaan perustella ihmisten halulla tyydyttää tiettyjä tarpeitaan yhteisöllisesti. Julkisia toimintoja voidaan myös pitää täydentävinä, ”toiseksi parhaina” ratkaisuin markkinoiden tehottomuuden takia. (Puoskari & Taimio 2002, 15.) Julkisen sektorin toiminta voidaan näin nähdä välttämättömänä markkinoiden epäonnistumisen takia. (Koskela, Loikkanen & Tuomaala 2005, 175–177.)

Adam Smithin näkymättömän käden metaforasta lähtien yksityisen omistuksen, kilpailun ja vapaaseen vaihtokauppaan perustuvan markkinatalouden on katsottu edistävän ihmisten hyvinvointia vaihtoehtoisia järjestelmiä paremmin. Tästä poikkeuksena on pidetty niitä asioita, joissa markkinoiden on katsottu epäonnistuvan (*market failure*). Vaikka asiantuntijoiden näkemys julkisen sektorin politiikkainterventioiden suhteen onkin muuttunut

---

¹ Työelämässä olevista suomalaisista noin joka neljäs työskentelee julkisella sektorilla eli valtion ja kuntien hallinnon, palvelutoiminnan tai niiden liikelaitosten ja yhtiöiden palveluksessa.

aiempaa kriittisemmäksi, käsitys julkisen sektorin roolista yksityisen sektorin epäonnistumisien korjaajana on varsin yleisesti hyväksytty. Taloustieteilijät ovat hyvin yksimielisiä siitä, että julkinen sektori voi ainakin periaatteessa korjata markkinoiden aiheuttamia epäonnistumisia. (Kiander & Lönnqvist 2002, 24–25, Koskela ym. 2005, 177, Tuomala 2009, 19.)

Markkinaepäonnistumiseksi kutsuttu tilanne, jossa jonkin osapuolen asemaa voitaisiin parantaa ilman, että muun osapuolen asema heikkenisi, on tunnettu Pareto-tehokkuuden käsitteestä. Talous on Pareto-tehokas, jos kenenkään osapuolen asemaa ei voida enää parantaa heikentämättä ainakin yhden osapuolen tilannetta. Periaatteessa politiikkainterventiot ovat hyväksyttäviä jos jonkun asemaa voidaan Pareto-mielessä parantaa tai mahdollista aseman heikkenemistä voidaan täysimääräisesti kompensoida eli siis poistaa markkinoiden epätäydellisestä toiminnasta aiheutuvia ongelmia. Kianderin ja Lönnqvistin mukaan markkinaepäonnistuminen on vasta ensimmäinen julkisen sektorin peruste. Sen lisäksi voidaan puhua informaatio-ongelmiin perustuvista interventiotarpeista. (Kiander & Lönnqvist 2002, 25.) Perustelut voidaan siis jakaa kahteen ryhmään. Markkinoiden epäonnistumista selitetään epätäydellisellä kilpailulla, ulkoisvaikutuksilla, meriittihiyödykkeillä, kasvavilla skaalatuotoilla ja julkishyödykkeillä. Epätäydellisen informaation syitä löytyy käänteisestä valikoitumisesta (*adverse selection*) ja moraalisesta uhkapelistä (*moral hazard*). (Kiander & Lönnqvist 2002, 25–29).

Kaikkein yleisimmin markkinat epäonnistuvat epätäydellisen kilpailun seurauksena. Vaikka kilpailu on lähes aina epätäydellistä, ongelmaksi kilpailun puute muodostuu monopoliuhkan tai oligopolin seurauksena. Vähäisten palveluntarjoajien takia tuottaja voi vaikuttaa markkinahintaan ja sitä kautta uhmata hyvinvointiteorian mukaista kilpailullisten markkinoiden optimaalisuutta, jossa millään toimijalla ei ole markkinavoimaa. Vaikka tämä nostaa tuottajahintaa ja kulutettua hyödykemäärää, epätäydellinen kilpailu ei sinänsä edellytä julkisen sektorin markkinoille tuloa. Tehokas kilpailulainsäädäntö, jolla kontrolloidaan markkinoiden toimintaa, toimiikin hyvänä ratkaisuna ja sitä käytetään esimerkiksi suuria alkukustannuksia vaativilla ja sähkömarkkinoilla. (Kiander & Lönnqvist 2002, 26.) Suurtuotannon etuihin liittyvillä aloilla muodostuu siten ns. luonnollisia monopoleja ja eräs ratkaisu onkin ollut valtion tai kunnan yhtiö tai liikelaitos tai muuten säädellympi yritystoiminta. Esimerkiksi rautateillä hinnoittelua on säädelty julkisena liikelaitoksena ja osa sen toiminnasta on katettu verovaroin. Julkinen sektori voi näin kilpailupolitiikan avulla madaltaa markkinoille pääsyn esteitä tai vähentää kilpailun aiheuttamia haittoja. Siten myös

kansainvälisen kaupan vapauttaminen on kilpailupolitiikkaa. Teknologinen ja poliittinen muutos EU-jäsenyyden myötä on osaltaan muuttanut kaupankäynnin avautumista ja julkisen toiminnan yksityistämistä. Samalla omaa tuotantoa on täydennetty kilpailutuksen kautta yksityisen sektorin puolelta. (Koskela ym. 2005, 179.)

Julkishyödykkeet eroavat markkinahyödykkeistä kahdessa suhteessa; kulutus on jaotonta eli kenenkään käyttö ei vähennä muiden mahdollisuuksia käyttää niitä, eikä ketään voida myöskään sulkea pois kyseisten hyödykkeiden kulutuksesta. Lisäkulutuksesta ei koidu lisäkustannuksia vaan kustannus muodostuu palvelun tuottamisesta. Siten perinteisiä julkishyödykkeitä, maanpuolustusta ja yleistä järjestystä ei voida myydä kuluttajille käytön mukaan. Ongelma tunnetaan yleisesti vapaamatkustajan ongelmana. On lähes mahdotonta kehittää keinoa, jolla julkishyödykkeen käyttäjät osallistuisivat käyttämänsä hyödykkeen kustannuksiin vapaaehtoisesti. Tällaisessa tilanteessa yksityisiin yrityksiin perustuva markkinatalous ei siis toimi ja tarvitaankin julkista sektoria julkishyödykkeiden tuottamiseksi. Pakotusvallallaan julkinen valta saa verotusoikeutensa avulla kansalaiset osallistumaan julkishyödykkeen kustannuksiin. Tosiasiassa vain harva julkishyödyke on tuotettu julkisesti ja olisikin aiheellisempaa puhua julkisesti tuotetuista yksityisistä hyödykkeistä. (Tuomala 2009, 19-20, Puoskari & Taimio 2002, 16, Kiander & Lönnqvist 2002, 28.)

Ulkoisvaikutuksia syntyy kun toisten kuluttajien toimet, kulutus tai tuotanto, vaikuttavat kuluttajan omiin kulutusmahdollisuuksiin. Ulkoisvaikutukset voivat olla joko positiivisia tai negatiivisia, perinteisimpänä esimerkkinä saasteet. Jos näitä vaikutuksia ei voi hinnoitella tai ”tuotteistaa”, positiiviset ulkoisvaikutukset johtavat hyödykkeiden alituotantoon – ja kulutukseen ja negatiivisten kohdalla ylituotantoon ja – kulutukseen. Siten markkinatasapaino poikkeaa hyvinvointiteorian mukaisesta optimista. Näitä allokaatiovääristymiä voidaan korjata erilaisilla julkisen vallan keinoilla, kuten tukipolitiikalla, kannustimilla tai veroilla. Tämä edellyttää ulkoisvaikutusten arvottamista, joka on hyvin kiistanalaista ja epäsuoraa. Esimerkiksi alkoholiveroa voidaan perustella ulkoisten haittojen lisäksi sillä, ettei käyttäjä pysty arvioimaan käytön seurauksia itselleen. Tällainen paternalistinen ajattelu katsoo, ettei kuluttaja tiedä aina omaa parastaan vaan häntä tulee ohjata oikeaan suuntaan yhteiskunnalliselta tasolta. Etenkin meriittihyödykkeiden tapauksessa tällainen argumentointi on varsin käytetty perustelu. (Kiander & Lönnqvist 2002, 26–27 & Koskela ym. 2005, 180.)

Meriittihyödykkeet ovat nykyisten hyvinvointivaltioiden suurimmat menoerät ja keskeisin julkinen palvelu (Kiander & Lönnqvist 2002, 29). Meriittihyödykkeet eroavat

julkishyödykkeistä siinä, että ne voitaisiin periaatteessa jättää markkinatuotannon varaan, mutta riittävän käytön varmistamiseksi ne hoidetaan julkisina palveluina. Julkisella puuttumisella varmistetaan siten yhteiskunnan kokonaisedun kannalta hyödykkeen tasaisempi ja runsaampi käyttö kuin mitä yksilöiden vapaasta toimesta muodostuisi. Perinteisten meriittihyödykkeiden, koulutuksen ja terveydenhuollon, katsotaan tuottavan sellaisia positiivisia ulkoisvaikutuksia, joiden vuoksi niiden subventoiminen nähdään tärkeäksi. Siksi erityisesti alueellisen saatavuuden korostaminen on tehnyt kunnista hyvin merkittäviä toimijoita. Kuntien valtionapujärjestelmällä ja veropohjan tasauksella ohjataan ja kunnallisverotuksen ohella rahoitetaan näiden palvelujen tarjonta. Siten kaikille kansalaisille on pystytty tarjoamaan kutakuinkin samantasoiset ja – hintaiset palvelut asuinpaikasta riippumatta. (Koskela ym. 2005, 181 & Puoskari & Taimio 2002, 17.)

Epätäydellinen informaatio aiheuttaa ongelmia ja markkinoiden tehottomuutta. Kuluttajat ja tuottavat ovat monessa tilanteessa eri tavalla informoituja sopimuksen kohteena olevasta asiasta. Se, jolla on enemmän tietoa, pystyy luonnollisesti käyttämään tilannetta hyväkseen. Vakuutuksen ottaja voi valikoitua käänteisesti tai vakuutetulla on houkutus ryhtyä moraaliseen uhkapeliin. Vapaaehtoisen työttömyysvakuutuksen ottajiksi valikoituvat todennäköisesti ne, joilla on suuri riski joutua työttömiksi. Lisäksi vakuutus houkuttaa myös niitä, jotka nimenomaisesti tahtovat joutua työttömiksi ja siten päästä nauttimaan työttömyysvakuutuksen tuloista. Tämän takia sosiaalivakuutus katsotaan useimmissa maissa kuuluvan julkisen sektorin tehtäviin. (Kiander & Lönnqvist 2002, 29–30.)

Tuomalan mielestä markkinoiden epäonnistumisessa tulee erottaa uusi ja vanha näkemys. Uudemman näkemyksen korostaessa informaatio-ongelmien merkitystä, vanhempi näkemys painottaa julkishyödykkeiden ja kielteisten ulkoisvaikutusten merkitystä markkinoiden epäonnistumisessa. Vanhemman näkemyksen mukainen markkinoiden epäonnistuminen on helposti tunnistettavissa ja rajattavissa, jolloin julkisen sektorin puuttuminen voidaan helpommin määrittää. Myöskään uusia instituutioita ei tarvita toisin kuin uudempi näkemys tulkitsee. Se katsoo, että informaatioon liittyvät ongelmat ovat pysyvä osa kaikkia markkinoita vaikkakin niiden tärkeys eri markkinoiden välillä vaihtelee. Syiden tunnistamisen lisäksi tarvitaan keinoja, joilla tilannetta voidaan parantaa. Tuomalan mukaan uudempi tutkimuskäsitys on osoittanut, että epätäydellisen informaation ja markkinoiden puuttumisen takia vero- ja tulonsiirtopolitiikalla on mahdollisuus parantaa jokaisen kansalaisen hyvinvointia. Hän muistuttaa, että vaikka markkinoiden epäonnistuminen on

välttämätön ehto julkisen sektorin toiminnalle, se ei ole riittävä ehto, koska julkinen sektori ei välttämättä pysty yksityistä sektoria parempaan lopputulokseen. (Tuomala 2009, 20–21.)

Richard Musgraven klassisen luokittelun mukaisesti julkisen talouden tehtävä ja tavoitteet voidaan jakaa kolmeen osaan. Vuonna 1959 ilmestyneessä teoksessaan *The Theory of Public Finance* Musgrave määritteli julkisen talouden tehtäviksi talouden vakauden, resurssien allokaation ja tulojen uudelleenjaon (Musgrave 1980). Julkisen sektorin on tuotettava talouden vaihteluja vakauttavaa suhdannepolitiikkaa, resurssien tehokkaan jakamisen turvaavaa kasvupolitiikkaa sekä tuloeroja tasaavaa tulonjakopolitiikkaa. Luokittelun mukaisesti julkisen sektorin rooli liittyy pitkän aikavälin tavoitteisiin sillä myös talouden vaihteluja vakauttava suhdannepolitiikka voidaan nähdä osana kasvupolitiikkaa. Musgraven mukaan kasvupolitiikalla turvataan resurssien tehokas allokaatio sekä taloudellinen kasvu ja siten suhdannepolitiikka toimii kasvupolitiikan tukena parantaen kasvun edellytyksiä niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Suhdannepolitiikalla talouden kasvuvauhti pyritään pitämään mahdollisimman lähellä täystyöllisyyden edellyttämää tasoa. Musgraven mielestä myös tuloeroja tasaavalla tulonjakopolitiikalla saattaa olla kasvu-ulottuvuus sen normatiivisen luonteen lisäksi. Erityisesti pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin kehityksen keskeisenä piirteenä olleen tulonjakotavoitteen luonteesta on tosin käyty myös täysin vastakkaista keskustelua. Tasaisen tulonjaon ja erityisesti tulontasauksen on katsottu vähentävän työnteon ja säästämisen kannustimia ja siten heikentävän talouskasvua. Toisaalta tasaisen tulonjaon on katsottu lisäävän yhteiskuntarauhaa ja sitä kautta edistävän talouskasvua. Kianderin ja Lönnqvistin mukaan tasainen tulonjako voi siis olla taloudelle hyödyksi vaikkakin tulontasausta edellyttävät politiikkainterventiot voivat haitata talouden kasvua. (Kiander & Lönnqvist 2002, 13-14).

Musgraven määrittämä talouden vakauden turvaaminen eli suhdannepolitiikka on perinteisesti katsottu tapahtuvan julkisen alijäämän, eli menojen ja tulojen erotuksen säätelyllä. Tehtävä kuuluu makrotalouden ytimeen ja makrotaloudellinen julkisten menojen kritiikki onkin kohdistunut pitkälti juuri julkisen sektorin budjettivajeisiin ja niistä aiheutuviin ongelmiin (STM 2003, 18).

Julkisen sektorin samoin kuin hyvinvointivaltion tehtäviä voidaan tarkastella hyvin monella muullakin tavalla. Oppiaineen sisäisestä erikoistumisesta (mikro- ja makrotalouteen) johtuen hyvinvointivaltion kysymystä on mahdollista tutkia myös mikrotaloudellisesta tulkinnasta käsin. Taloustieteen jakautuessa talouden allokaatio- ja tulonjakotehtävät jäivät pitkälti

mikrotalousteorian ja erityisesti modernin julkistalouden piiriin kun taas talouden vakautta koskevat kysymykset siirtyivät keskeisiksi makrotaloustieteen tutkimuskohteiksi. (Mirrlees 1994, 214.) Tässä tutkielmassa keskitytään sekä makrotaloudelliseen tarkasteluun Musgraven esimerkin tavoin, mutta Pohjoismaisen hyvinvointivaltion luonteesta johtuen myös tulojen uudelleenjakoon liittyvät kysymykset tullaan huomioimaan. Tuomalan mukaan viimeisten vuosikymmenten aikana tutkimuksen painopiste on valitettavan yksipuolisesti keskittynyt tulojen uudelleenjaon ja resurssien allokaation kysymyksiin. Kaikki kolme ovat kuitenkin tiukasti sidoksissa toisiinsa, hän muistuttaa. (Tuomala 2009, 18–19, Stiglitz 1989, 13.)

2.1.2 Julkisen sektorin koko

Julkisen sektorin sopiva koko on hyvinvointipolitiikan kestoaihe. Viime vuosien niukkuuden politiikka on tehnyt kysymyksestä erityisen mielekkään ja tarkastelunarvoisen. Koska julkinen sektori vaikuttaa yksityiseen sektoriin usealla tavalla esimerkiksi verojen, menojen ja sääntelyn kautta, julkisen sektorin taloudellisen merkityksen arvioiminen on hyvin haastavaa ja sitä voidaan periaatteessa mitata usealla eri tavalla. Vaikka yksi luku ei voi mitenkään kattavasti määrittää julkisen sektorin merkitystä koko talouteen, varsin yleistä on tarkastella julkisten menojen osuutta bruttokansantuotteesta (BKT, kaikkien taloudessa tuotettujen hyödykkeiden arvo tiettynä vuotena). Toinen käytetty mitta on verojen osuus BKT:stä. Jokaisessa kehittyneessä maassa molemmat osuudet ovat voimakkaasti kasvaneet viimeisen vuosikymmenten aikana. (Tuomala 2009, 23.)

Vaikka julkisten menojen osuus BKT:stä on osittain ongelmallinen mittari, se kertoo suoraan kuinka suurina julkisen sektorin bruttomenot ovat suhteessa kokonaistuotannon arvoon. Koska suurin osa julkisista menoista rahoitetaan verovaroin, kertoo menojen suuruus kuinka suuren suhteellisen verorasituksen julkismenot aiheuttavat kansantaloudelle. Vertailtavuuden kannalta on kuitenkin oleellista määritellä, mitä julkisen sektorin bruttomenoihin luetaan. Tämä ei suinkaan ole yksinkertaista sillä valtion ja paikallishallinnon budjettimenoista muodostuvan perusrungon lisäksi julkisiksi menoiksi lasketaan myös perusmenojen ulkopuolisia kuluja, kuten lakisääteisiä korvauksia. Useissa maissa järjestelmät poikkeavat oleellisesti toisistaan mikä vaikeuttaa vertailua. Vaikka perussääntönä lakisääteisten julkisten organisaatioiden menoihin ei lasketa esimerkiksi yksityisiä eläkehoitomenoja, suomalaisen työeläkejärjestelmän tulot ja menot sisällytetään julkiseen sektoriin. (Kiander & Lönnqvist

2002, 41–42.) Richard Musgraven mukaan oleellista onkin se, kuinka paljon julkinen sektori käyttää kansantalouden reaalisia voimavaroja eikä tulonsiirtoja tulisi sen takia ottaa huomioon julkisen sektorin suhteellista kokoa arvioitaessa. Ajatus on kuitenkin saanut vain vähän kannatusta. Tuomalan mukaan olisikin outoa, ettei niin merkittävää tekijää kuin tulonsiirtoja otettaisi mukaan julkisen sektorin kokoa ja merkitystä arvioitaessa. (Tuomala 2009, 23.)

Erilaisten bruttomenojen määritelmien lisäksi julkisen sektorin koon tarkastelemiseen liittyy menojen arvottamisen ongelma eli se käytetäänkö mittarina brutto- vai nettomenoja. Pitkälti yksityistämisen tai nettobudjetoinnin kautta on päädytty siihen, että lähes poikkeuksetta entisten julkisen sektorin liikelaitosten menoja ei enää nykyisin lasketa julkisiin menoihin, mikä vaikuttaa oleellisesti bruttomenojen määrään. Oleellisesti siihen vaikuttaa myös se, jaetaanko tukea erilaisten etuuksien vai verovähennysten kautta ja onko erilaiset tulonsiirrot verollista vai verotonta tuloa. Vaikutus bruttomenoihin sekä veroasteeseen voi olla hyvin huomattava ja antaa hyvin vaikeasti vertailtavaa informaatiota. (Kiander & Lönnqvist 2002, 42–43.)

Tuomala huomauttaakin, että julkisen sektorin tuottamien hyödykkeiden arvo mitataan usein niihin käytettyjen panosten arvoilla eikä niiden aikaansaamien tuotoksien arvoa tarkastella. Vaikka menetelmällä on mahdollista mitata julkisen sektorin panosten mahdollinen markkina-arvo, muun muassa koulutus tulee merkittävästi aliarvioituksi. (Tuomala 2009, 23.)

Julkisten menojen bruttokansantuoteosuutta tarkasteltaessa on myös huomattava, että julkisten menojen lisäksi osuuteen vaikuttaa oleellisesti myös jakajana toimivan BKT:n suuruus. Suhdannevaihteluista johtuvat muutokset voivat muuttaa julkisten menojen BKT-osuutta merkittävästi. Nousukauden aikana osuus yleensä laskee ja laskukaudella taas kasvaa. Maiden välisessä vertailussa olisikin hyvä muistaa tarkastella pitemmän ajanjakson keskiarvoja, Kiander ja Lönnqvist muistuttavat. (Kiander & Lönnqvist 2002, 43.)

2.1.3 Julkisen sektorin kasvu

Julkisten menojen kehitystä on jo pitkään leimannut trendinomainen kasvu. Sekä menojen absoluuttinen että reaali- kasvu ovat jatkuneet lähestulkoon taukoamatta kaikissa teollisuusmaissa koko 1900-luvun ajan. Menojen suhteellinen BKT-osuus on sitä vastoin välillä taittunut. Useissa maissa julkiset menot (joihin luetaan kulutusmenot, erilaiset tulonsiirrot, julkiset investoinnit, elinkeinotuet ja korkomenot) ovatkin pitkän aikaa kasvaneet kokonaistuotantoa nopeammin, mikä on johtanut julkisen sektorin paisumiseen. Vaikka suhteellista kasvua on perusteltu yleisellä talouden hidastuneella kasvulla tai työttömyyden nousulla ja siihen on suhtauduttu monin paikoin hyvin kriittisesti, kasvu on ollut varsin selkeää. (Kiander & Lönnqvist 2002, 43, 53.) Vielä 1970-luvulla julkisten menojen osuus oli Suomessa noin 40 prosenttia BKT:stä, mutta saavutti 65 prosentin huippunsa lamavuonna 1993. Käännepisteen jälkeen suhdeluku laski vähitellen 50 prosentin tuntumaan lähtien taas nousemaan nykyisen talouslaman alettua. Viime vuonna julkisten menojen osuus Suomen BKT:stä oli 56 prosenttia. (Tilastokeskus, 2013.)

Erityisesti 1900-luvun pitkää kasvujaksoa on perusteltu hyvinvointivaltiojärjestelmän luomisella ja julkisen sektorin tehtävien lisääntymisellä. Julkisten menojen BKT-osuuden kasvusta voidaan erottaa kaksi piirrettä; pitkänomainen kasvu sekä lyhytaikainen suhdannevaihtelu. Erityisen hyvin suhdannevaihtelut näkyvät 1990-luvun Suomen julkisten menojen suurissa vaihteluissa. Heikko taloustilanne kasvattaa julkisia menoja kun taas noususuhdanne pienentää niitä. Kuitenkaan yhtenäkkään vuonna 1970-luvulta lähtien julkiset menot eivät ole Tilastokeskuksen mukaan nimellisesti tarkastellen supistuneet edellisestä vuodesta. Henkeä kohti suhteutettuna julkiset menot ovat jopa kaksinkertaistuneet 1990-luvun alkuun verrattuna. Vuonna 1990 julkiset menot olivat jokaista suomalaista kohden noin 8600 euroa, kun taas vuonna 2012 ne olivat kasvaneet noin 20100 euroon asti. (Tilastokeskus, 2013.) Harisalo ja Miettinen huomauttavatkin, että lukemattomista hyvinvointivaltion purkuväitteistä poiketen mitään siirtymää valtiojohtoisesta yhteiskunnasta markkinatalouteen ei ole tapahtunut vaan julkisen talouden osuus koko kansantaloudesta on kasvanut vuodesta 1990 vuoteen 2000 peräti 5,4 prosenttia (Harisalo & Miettinen 2004, 13). Kiander ja Lönnqvist tosin toteavat, että kohonneet korkomenot ja työttömyyden nousu kasvattivat julkisten menojen suhteellista osuutta 1990-luvun laman seurauksena (Kiander & Lönnqvist 2002, 125). Suomi on kuitenkin muihin johtaviin OECD-maihin verrattuna yksityistänyt julkisia palveluja sekä hajauttanut keskitettyä päätöksentekoon hyvin maltillisesti. (Ks. Kettl 2000.)

Miksi julkisen sektorin osuus kansantaloudesta on siis kasvanut? Onko kyse hyvinvointivaltion mukanaan tuomien julkisen sektorin tehtävien lisääntymisestä, väestörakenteen muutoksesta vai sen ikääntymisestä? Tuomalan mukaan yksinkertaisin selitys on talouden varsin vakaa kasvu 1960-luvulta alkaneella ajanjaksolla, vaikka se ei selitäkään kaikkia tämän kehityksen piirteitä (Tuomala 2009, 28). Stiglitzin mukaan rikkaammat valtiot todellakin käyttävät enemmän rahaa julkiseen kulutukseen. Julkishyödykkeet ovat kuin ylellisyystuotteita, joiden kysyntä kasvaa tulotason noustessa. Mitä hyvinvoivempia kansalaiset ovat, sitä enemmän he haluavat julkisia palveluita. (Stiglitz 1989, 16–17.) Kiander ja Lönnqvist ovat taas sitä mieltä, että hyvinvointivaltioitehtävien jatkuva laajentuminen tarjoaa uskottavimman lähtökohdan ilmiön selittämiseksi (Kiander & Lönnqvist 2002, 53).

Kianderin ja Lönnqvistin mukaan julkisten menojen BKT-osuuden kasvu ei ole johtunut julkisten menojen kasvun kiihtymisestä vaan päinvastoin julkisten menojen kasvuvauhti on hidastunut 1990-luvun loppua kohti. Kun 1970-luvulla julkisten menojen kasvu oli nopeaa, 1980-luvulla useimmissa teollisuusmaissa tapahtui käänne, jolloin julkisten menojen kasvuvauhti hidastui 2 prosentin tuntumaan. Julkisten menojen suhteellisen osuuden pysyminen korkealla menojen absoluuttisen ja reaalian kasvun hidastumisesta huolimatta johtuikin Kianderin ja Lönnqvistin mukaan BKT:n samanaikaisesta hidastumisesta. Siten julkisen sektorin suhteellisen osuuden kasvu voidaan nähdä julkisen sektorin sopeutumisena hitaan kasvun aikaan. Julkisen sektorin sisäänrakennetun automatiikan seurauksena kasvun hidastuminen johtaa automaattisesti BKT-osuuden nousuun ja budjettialijäämän kasvuun. Jos muutos on pitkäaikainen, siihen reagoidaan jossain vaiheessa muun muassa veroja kiristämällä. Tällä tapaa talouskasvun hidastumisen seurauksena on kasvanut julkinen sektori ja korkeampi verotus, Kiander ja Lönnqvist tiivistävät. (Eml, 42–43, 84.) Myös Tuomala huomauttaa, että sosiaalisten tulonsiirtojen lisääntyminen ei aina johdu talouden hyvästä kehityksestä, vaan se voi olla myös seurausta laskukaudesta kuten 1990-luvun Suomessa tapahtui (Tuomala 2009, 29).

Julkisen sektorin suhteelliseen kokoon vaikuttavat niin lyhyellä kuin keskipitkällä aikavälillä myös työllisyyden ja työttömyyden muutokset. Koska julkiset menot voidaan jakaa päätösperäisiin, suhdannevaihteluista riippumattomiin menoihin, työttömyydestä riippuviin menoihin sekä korkomenoihin, työttömyydellä on dramaattinen vaikutus julkisiin menoihin. Työttömyyden kasvu kasvattaa siitä samassa suhteessa riippuvia julkisia menoja ja on sitä suurempaa, mitä kattavampi työttömyysturvan taso on ja kuinka laajaa työvoimapolitiikkaa valtio harjoittaa. Toisaalta työllisyydessä tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös suhdeluvun

jakajaan eli BKT:hen. Työllisyyden väheneminen aiheuttaa kasvavien menojen lisäksi tuotannon supistumista suhteessa potentiaaliseen tuotantoon. Jos verotulojen osuus BKT:stä säilyy ennallaan, julkisen talouden alijäämä kasvaa vastaavasti kasvattaen edelleen korkomenoja ja menoastetta. Työttömyys voi siten johtaa julkisen talouden pahenevaan velkakierteeseen. Julkinen talous toisin sanoen reagoi automaattisesti työttömyyden muutoksiin, kuten 1990-luvun Suomessa tapahtui. (Kiander & Lönnqvist 2002, 46–49.)

Julkisten menojen suhteellisen osuuden lisäksi myös julkisten menojen rakenne on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana (Emt, 50). Tuomalan mukaan julkisen sektorin kokoa tarkastellessa tulisikin huomioida julkisten menojen koostumus ja niissä tapahtuneet muutokset. Pohjoismaissa julkisen sektorin koon kasvamiseen on vaikuttanut sekä tulonsiirtojen että julkisen kulutuksen, lähinnä terveydenhuollon ja koulutuksen kuluvien menojen kasvu voimakkaammin kuin muissa Euroopan maissa. (Tuomala 2009, 28–29.) Hyvinvointimenot ovat kasvaneet kaikissa maissa vaikka julkisten kokonaismenojen kasvua olisikin onnistuttu hillitsemään. Niiden kasvulle on tehty tilaa supistamalla yritystukia, julkisia investointeja ja puolustusmenoja. Investointien vähentäminen on ollut helpoin tapa rajoittaa julkisten menojen kasvua lisääntyneiden rahoitusongelmien myötä. (Kiander & Lönnqvist 2002, 50–53.)

2.1.4 Julkisen sektorin kasvua selittävät teoriat

Julkisen sektorin kasvua on pyritty selittämään kasvavien tehtävien, väestörakenteen ja väestön ikääntymisen avulla. Myös poliittisen taloustieteen ja politiikan tutkimuksen piirissä on pyritty löytämään hypoteeseja, jotka kertoisivat parhaiten mihin julkisen sektorin kasvu pääpiirteissään perustuu. Tuomas Mäki on VATT:ille tekemässä selvityksessään jakanut selitysmallit kysyntä- ja tarjontapuolen teorioihin. Kysyntäpuolen teorioiksi hän nimeää Wagnerin lain, Peacockin ja Wisemanin tasosiirtymähypoteesin sekä Baumolin taudin. Tarjontapuolen selityksiä tarjoavat mediaaniäänestäjän teoria, Fiskaalisen illuusion teoria, Buchananin ja Tullockin eturyhmäteoria sekä julkisen valinnan koulukunta. (Mäki 1995, 20–23.) Kiander ja Lönnqvist taas ovat jakaneet selitysmallit rakenteellisiin syihin, etunäkökohtiin, poliittisiin tavoitteisiin ja globalisaatioon. Heidän mielestään Wagnerin laki ja Baumolin tauti havainnollistavat hyvin julkisen sektorin rakenteesta johtuvaa julkisen sektorin kasvua. Sen sijaan etunäkökohdista tai politiikkatavoitteista johtuva julkinen kasvu

on tietoista tai seurausta muihin tavoitteisiin pääsemisestä. Tähän liittyy myös valtapeliä ja oman edun tavoittelua. Tälle vastakkaisesti globalisaatio aiheuttaa julkisen sektorin laajenemista valtiosta intresseistä riippumatta. Talouden avoimuuden kasvun on katsottu aiheuttavan ongelmia erityisesti pienille avotalouksille, jotka ovat suurempia valtioita riippuvaisempia ulkomaankaupasta. Suurempien riskien takia näiden maiden on tarjottava kansalaisilleen laajempaa suojaa, jonka takia tarvitaan hyvinvointivaltiota suurine julkisine sektoreineen. (Kiander & Lönnqvist 2002, 53–58.)

”Wagnerin laista” puhuttaessa tarkoitetaan tulotason vaikutuksesta seuraavaa palveluiden kysynnän ja niiden laatuvaatimusten kasvua. Adolf Wagner esitti jo 1880-luvulla tunnetun teoriansa siitä kuinka teollistuminen, kaupungistuminen ja demokratisoituminen kasvaneen tulotason kanssa saavat aikaan julkishyödykkeiden ja hyvinvointipalveluiden kysynnän kasvun. Yhteiskunnan rakennemuutos edellyttää julkisia investointeja ja julkisesti rahoitettuja palveluita. Ilmiö on varsin helposti havaittavissa - tulotason noustessa kuluttajat alkavat kiinnittää huomiota palveluiden laatuun. Koska julkinen sektori tuottaa tai rahoittaa useat korkean tulojouston palvelut, kuten koulutuksen ja terveydenhuollon, paineet julkismenojen kasvuille nousevat. (Korkman 2011, 43, Kiander & Lönnqvist 2002, 54.)

”Baumolin tauti”², kuten talousteoria ilmiötä kutsuu, kuvaa tilannetta, jossa yleinen tuottavuuden ja palkkojen nosto useilla talouden aloilla pakottaa nostamaan palkkoja myös aloilla, joissa tuottavuus ei kasva. Tavaratuotannon tuottavuuskehitys johtaa tulovaikutuksen kautta myös palveluiden kysynnän kasvuun. Tavaroiden suhteellisesti halventuessa entistä suurempi osa tuloista voidaan käyttää palveluihin. Useimpien palveluiden tuottamiseen tarvitaan pitkälti ihmistyövoimaa, jonka tuottavuutta ei voida kasvattaa samaa tahtia tavaratuotannon kanssa. Seurauksena on palveluiden suhteellisen hinnan nousu tavaratuotantoon nähden sekä palvelujen meno-osuuden jatkuva kasvu. (Kiander & Lönnqvist 2002, 54.)

Vaikka Baumol ei tarkoittanut kuvata ilmiöllä suoraan julkisen sektorin palveluja vaan eri tuotantosektorin välisiä tuottavuuden ja työvoimaintensiteetin eroja, on ilmiö nähty pitkälle julkissektorin ongelmana. Tuottavuuden kasvu on teknologisista syistä johtuen nähty paremmat edellytykset yksityisellä sektorilla kuin julkisten palveluiden tuotannossa. Julkiset palvelut vaativat paljon henkilötyötä eikä niitä voida rationalisoida samalla tapaa kuin monia

---

² Ilmiö on nimetty yhdysvaltalaisen kansantaloustieteilijän William J. Baumolin mukaan, joka kuvasi sen ensi kertaa 1960-luvulla yhdessä William G. Bowenin kanssa.

yksityisen sektorin tuotantoprosesseja. Paljon käytetyn vertauksen mukaan Beethovenin jousikvartetin soittamiseen tarvitaan tänä päivänä täysin sama määrä muusikoita kuin sata vuotta sitten. Kianderin ja Lönnqvistin mukaan sama pätee myös opetukseen ja terveydenhoitoon. Uusien ja yleensä kalliiden hoitomuotojen käyttöönotto voi helposti johtaa terveydenhoidon vaatimien resurssien jatkuvaan kasvuun. Yksityisen- ja julkisen sektorin suuri tuottavuusero johtaa sitä kautta julkisen palvelutuotannon BKT-osuuden jatkuvaan kasvuun. (Korkman 2011, 43, Kiander & Lönnqvist 2002, 54–55.)

Baumolin tautia on tosin kritisoitu myös talousteorian piirissä. Esimerkiksi professori Stephen J. Bailey on tutkinut julkisen sektorin tuottavuutta yhdessä dosentti Ari-Veikko Anttiroikon ja tutkimusjohtaja Pekka Valkaman kanssa ja tullut siihen tulokseen, että uskomus julkisen sektorin heikosta tuottavuudesta perustuu väärinkäsitykseen. Tutkijoiden mielestä teoria on luotu virheellisin oletuksin ja 1960-luvun käsityksellä teknologiasta ja palveluksista. (Laurinolli 3/2012.)

Nykyisessä vaikeassa taloustilanteessa poliittisesti suosituin vaihtoehto tilanteen korjaamiseksi näyttää Korkmanin mielestä olevan talouden kasvun nopeuttaminen. Alijäämäisen talouden korjaamiseksi puolueet painottavat onnistuneen talouspolitiikan kautta saavutettavaa nopeutuvaa talouden kasvua. Tämä ratkaisisi vaikeat menoleikkaukset tai veronkiristykset, joiden kannattaminen olisi riskialtista poliittisen kannatuksen varmistamiseksi. Harva poliitikoista kuitenkaan mainitsee, mitä nämä talouskasvua kiihdyttävät toimenpiteet olisivat, Korkman kritisoi. Hänen mukaansa väite kasvusta julkisen talouden ongelmiin on varsin kyseenalainen varsinkin kun Baumolin ja Wagnerin lakeja tarkastellaan lähemmin³. Vaikka talouskasvu ja sitä seuraava tuottavuuden kehitys on erittäin myönteinen ilmiö ja lisää elintason kohoamista, Baumolin taudin viestinä on, ettei se yksin poista julkisen talouden alijäämää. Jos kaikkien palkansaajien palkkataso nousee saman verran ja tulonsiirtojen varassa elävien etuustaso suhteessa palkkoihin säilyy ennallaan, julkisen talouden alijäämä säilyy samalla tasolla. Myönteiseksi kasvu muodostuu jos julkisen sektorin palkat tai tulonsiirtojen osuus kansantulosta jollain tavalla pienenevät kasvun myötä. Wagnerin lain mukaan taas kasvun nopeutuminen jopa lisää julkisen talouden ahdinkoa kasvattamalla julkisiin palveluihin kohdistuvia vaatimuksia. Talouskasvu ei siis näiden teorioiden mukaan ole niin helppo ratkaisu kuin sen usein annetaan ymmärtää olevan. Paradoksaalista on, että kansantalouden kasvu voi johtaa jopa julkistalouden

---

³ Valtiovarainministeriön arvion mukaan yleisen kasvun nopeutuminen vaikuttaa julkiseen talouteen positiivisesti, mutta vain vähän, VM 2010, 21.

rahoitusongelmien jatkuvaan vaikeutumiseen. (Korkman 2011, 44–46.)

Julkisen sektorin kasvua voidaan selittää myös useilla poliittisilla teorioilla. Koska kyse on aina myös vallankäytöstä, politologien mukaan julkisen sektorin menojen kasvu perustuu demokraattiseen luokkataisteluun ja eri väestöryhmien väliseen kilpailuun. Julkiseen talouteen voidaan katsoa sisältyvät monenlaisia kasvuautomaatteja puolueiden, poliitikkojen sekä valtion eri virastot kilpaillessa keskenään vallasta. Sen lisäksi virastojen omakohtaisen vastuun puuttuminen varojen hankinnassa tai lainsäädännön ja sopimusten aiheuttamien sidonnaisuuksien olemassaolo aiheuttavat itsessään julkisen talouden kasvua. (Paloheimo & Wiberg 1997, 373.)

Demokraattisissa yhteiskunnissa puolueiden kyky vaikuttaa päätöksentekoon riippuu pitkälti niiden vaaleissa saamasta kannatuksesta. Äänien keräämiseksi puolueet joutuvat kalastelemaan ääniä myös peruskannattajajoukkonsa ulkopuolelta. Lupaamalla äänestäjille erilaisia etuja puolueet laajentavat valtio tehtäväkenttää ja julkista taloutta. Puolueet voivat kilpailla valtion tehtäväkenttää kasvattamalla, jos ne onnistuvat hankkimaan kannattajilleen etuja, jotka ylittävät samoille ryhmille koituvat kustannukset. Jokaisen puolueen ajaessa erityisesti omien kannattajiensa etuja, lisäämällä heidän etujaan esimerkiksi erilaisten tukien muodossa ja kattamalla lisäyksen valtion verotusta kiristämällä, kannattajakunta saa lähes kaiken hyödyn, mutta maksaa vain osan kustannuksista. Tämä ilmenee erityisesti vasemmistopuolueiden mahdollisuuksissa hankkia etuja äänestäjilleen. Koska työväestöön kuuluvilla on perinteisesti ollut toimihenkilöitä suurempi riski joutua työttömäksi ja vasemmisto on saanut työväestöltä suhteellista enemmän äänestäjiä kuin porvaripuolueet, vasemmisto on voinut parantaa työttömyyskorvauksia, lisätä valtion työllisyysvastuuta ja säättää muun muassa työmarkkinajärjestöjen jäsenmaksut verotuksessa vähennysoikeudellisiksi suoritteiksi. (Emt, 374–375.)

Mediaaniäänestäjän teoreeman mukaan kilpailu äänestäjistä aiheuttaa julkisen sektorin kasvua. Teoriassa mediaaniäänestäjällä on strateginen asema. Jos äänestäjäkunnan enemmistö edustaa pienituloisia ja vaaleissa noudatetaan enemmistöperiaatetta, pyrkii poliittista valtaa käyttävät puolueet suosimaan tasaista tulonjakoa. Se voidaan toteuttaa joko julkisia palveluja ja/tai tulonsiirtoja lisäämällä. Äänestäjät, joiden tulotaso on mediaania korkeampi, kannattaa sitä vastoin pienempää tulontasausta ja keveämpää verotusta. Siten keskiarvo- ja mediaanitulon eron kasvu lisää uudelleenjaon kysyntää. (Black 1948.)

Toki mikään puolue ei pysty yksinään jakamaan valtion varoja omille äänestäjilleen. Yhteistyöllä ja erilaisilla keskinäisillä kaupoilla etujen määrä saadaan kuitenkin varmistettua. On myös muistettava, että hallituspuolueet kantavat päävastuun valtiontalouden suunnasta. Vertailevat tutkimukset ovat osoittaneet, että läntisten demokratioiden hallituksilla on ollut poliittisesta suunnasta riippumatta viime vuosikymmeninä taipumus kasvattaa valtion menoja erityisesti vaalien lähestyessä ja toisaalta kiristää verotusta vaalien jälkeen. Koska menojen supistaminen on luonnollisesti paljon vaikeampaa kuin niiden lisääminen, leikkauspaineet aiheuttavat aina vastarintaa jossakin väestöryhmässä. (Paloheimo & Wiberg 1997, 374–375.)

Edellä havaittu menojen kasvattamiseen ja leikkaamiseen liittyvä ongelma aiheuttaa myös aktiivisen finanssipolitiikan myötä julkisen talouden kasvua. Paloheimon ja Wibergin mukaan Keynesiläisen finanssipolitiikan harjoittaminen eli teorian mukainen ekspansiivisen finanssipolitiikan käyttö laskusuhdanteen aikana voi muuttaa valtion budjetin alijäämäiseksi. Noususuhdanteen aikana ei ole kuitenkaan ollut poliittisia edellytyksiä noudattaa täydellisesti kontraktiivista finanssipolitiikkaa. Alijäämäisen budjettia ei olla korjattu valtion menoja supistamalla vaan korottamalla veroja, kuitenkin mieluummin vähän vaalien jälkeen. (Emt, 375.) Peacockin ja Wisemanin puhuvat tasosiirtymähypoteesista. Heidän mielestään julkinen sektori on jäykkä alaspäin. Hypoteesin mukaisesti julkisten menojen nopean kasvun käynnistää jokin suuri yhteiskunnallinen häiriö, kuten taloudellinen lama. Kriisin aikana verotulojen lisääminen on helppoa, koska kansalaiset ovat kriisin voittamiseksi valmiimpia hyväksymään veronkorotukset. Kriisin päätyttyä kohonnut verotuksen taso siedetään jolloin menojen säilyminen korkealla tasolla mahdollistuu. Tämä muodostaa Peacockin ja Wisemanin mukaan tasosiirtymän, jossa julkisen sektorin tulot ja menot vakiintuvat kriisiä edeltävälle tasolle. (Mäki 1995, 20.)

Puolueiden erilaisten intressien lisäksi myös valtion ja kuntien virastoilla on toisistaan poikkeavia sekä osin poliittisten päättäjien tahdosta riippumattomia etuja. Virkamiesten kysy toteuttaa omia ja virastojensa erityisetuja riippuu luonnollisesti virastolle myönnettävän budjetin suuruudesta. Downsien mukaan arvostuksen, vallan, alaisten määrän ja palkan kasvu ajaakin virkamiehet tavoittelemaan virastojensa budjetin kasvattamista. Suurempaa budjettia pyydetessä perusteluina käytetään yleisesti resurssien epätasapainoa, hintojen nousua, virastojen välistä oikeudenmukaisuutta, toiminnan nykyaikaistamista, kansallista etua tai yhteiskunnallisia tavoitteita. Tarvetta suuremman budjetin saaminen tai ainakin sen pyytäminen on lisäksi ollut melko helppoa, koska poliitikoilla on yleensä melko epätarkka kuva virastojen tarvitsemista voimavaroista. Toiminta muuttuukin *yhteiskunnallisesti*

*tehottomaksi*⁴ jos palveluita on tarjolla enemmän kuin poliitikot ovat toivoneet. Tämä siitäkin huolimatta, että virastot toimisivat tehokkaasti. *Viraston sisäisen toiminnan tehottomuudesta* taas on kyse, jos viraston budjettiin kertyy ylimääräistä rahaa toimintojen pysyessä päätöksentekijöiden edellyttämällä tasolla kasvaneesta budjetista huolimatta. Informaation epätasaisesta jakautumisesta seuraa siis tehottomuutta samantapaisesti kuin monopoliyritysten kohdalla avoimilla markkinoilla. (Paloheimo & Wiberg 1997, 375–378 & Paloheimo 2010, 25.)

Poliitikot ovat osaksi sidottuja noudattamaan ennalta määrättyjä poliittisia ohjelmia. Richard Rosen mukaan tulevat päätöksentekijät joutuvat menojen leikkauksia todennäköisemmin kasvattamaan niitä. Tämä aiheutuu uusien poliittisten ohjelmien julkistamisesta tai olemassa olevien muuttamisesta. Säättämällä lakeja, erilaisia budjettipäätöksiä tai palkkaamalla virkamiehiä hallitukset sitovat tulevienkin päätöksentekijöiden mahdollisuuksia. Aloitettuja hankkeita ei ole helppo pysäyttää vaan pienistä puroista voi syntyä ajan kanssa hyvin suuria puroja. (Rose 1984.) Suomessa hyvä esimerkki pitkään valtion menoja kasvattavasta poliittisesta ohjelmasta on 1960-luvulla hyväksytyt työeläkelait. Taloudellisista tai väestöllisistä olosuhdemuutoksista johtuen osa ohjelmista myös kasvattaa valtion menoja ilman uusia päätöksiäkin. Työttömyys lisää sosiaaliturvamenoja tai eläkeikäisten määrä eläkemenoja, vaikka poliitikot eivät tekisi yhtäkään poliittista päätöstä. Julkisia menoja on siis huomattavasti helpompi kasvattaa kuin leikata. Paloheimon ja Wibergin mukaan ”demokraattisten yhteiskuntien budjettipolitiikkaan on juurtunut syvään niin sanottujen saavutettujen etujen diktatuuri.” Laajoja menoleikkauksia on vaikea toteuttaa koska aina karsitaan jonkin eturyhmän oikeuksia. Demokraattisen järjestelmän luonteeseen näyttäisikin sisältyvän itsestään julkisen talouden kokoa ja kasvua lisääviä elementtejä. Vastausta siihen, kuinka pitkälle tämä kehitys voi mennä, ei varmaan kenelläkään vielä ole. Yhteiskuntatieteilijät voivat kuitenkin luoda arvioita ja ennusteita, joiden kautta ihmiset tulevat tietoiseksi ongelmista – ja ehkä jopa muuttavat käyttäytymistään. (Paloheimo & Wiberg 1997, 379–381.)

Kyse on siis pitkälti valtapelistä. Epäitsekäät toimijat tavoittelevat itselleen valtaa ja samalla aiheuttavat järjestelmän paisumista, joka yhtäältä on lisännyt järjestelmän kannatusta. Mitä enemmän hyvinvointivaltio tuottaa palveluja, sitä useammat hyötyvät sen jakamista tulonsiirroista. Yhtä aikaa yhä useamman toimeentulo on riippuvainen hyvinvointivaltion

---

⁴ Kursivoinnit lähteestä.

olemassaolosta. Tutkijat ovatkin epäilleet, että kansalaisia vaivaa harhakäsitys nimeltään fiskaalinen illuusio. Edustajiensa välityksellä he vaativat lisää palveluja ymmärtämättä niiden todellisia kustannuksia. Teoriaa on kuitenkin kritisoitu väittämällä, että julkisten menojen kasvattaminen hyödyttää tosiasiaassa suurta joukkoa kansalaisia. Työmarkkinoiden ulkopuolella on paljon ihmisiä, jotka saavat erilaisia palveluita tai tulonsiirtoja, vaikkeivät välttämättä maksa veroja nettomääräisesti ollenkaan. Suomessa muiden Pohjoismaiden mukaisesti ollaankin tilanteessa, jossa enemmistö kansalaisista on tulonsiirtojen nettosaajia. (Kiander & Lönnqvist 2002, 57.)

Amerikkalainen taloustieteilijä Don Rodrik tosin huomauttaa, että julkinen sektori voi kasvaa itsestään globalisaation myötä. Rodrikin mukaan taloudellisen integraation edetessä ulkomaankaupan hintasuhteen vaihteluista johtuva ulkoinen riski kasvaa aiheuttaen epävarmuutta. Yhteiskunnat ovat sopeutuneet tähän parantamalla riskin kohteeksi joutuneiden sosiaaliturvaa, mikä on käytännössä näkynyt tulonsiirtojen suhteellisen osuuden kasvuna. Niissä maissa, joissa ulkomaankaupan suhteellinen osuus on suuri, myös julkisten menojen osuus BKT:stä on muita maita korkeampi. (Rodrik 1998, 1030.) Kianderin ja Lönnqvistin mukaan tämä selittyy sillä, että pienet ja avoimet taloudet, kuten Pohjoismaat, ovat alttiimpia kansainvälisen talouden vaikutuksille kuin suuret maat, joille ulkomaankaupan merkitys ei ole niin iso. Siten globalisaatio aiheuttaa pienille avotalouksille suurempia riskejä kuin vähemmän avoimille talouksille. Tämän takia tarvitaan riskejä tasaavaa hyvinvointivaltiota, joka suojelee kansalaisiaan talouden aiheuttamilta uhkilta. (Kiander & Lönnqvist 2002, 58.)

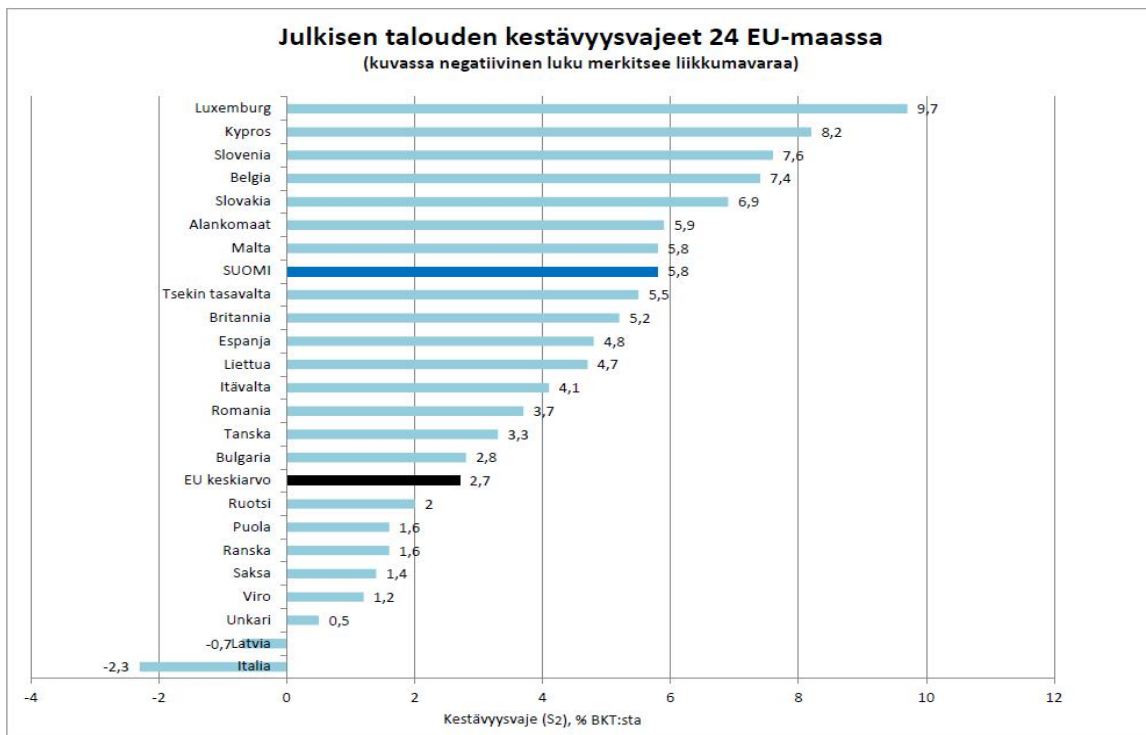
Edellä esiteltyjen selitysmallien runsaasta lukumäärästä huolimatta oheiset hypoteesit ovat vain esimerkkejä olemassa olevista teorioista, sillä aihe on ollut yksi yhteiskuntatieteiden tutkituimmista viime vuosikymmenten aikana. Teorioiden laajuus selittyy myös tutkimusongelman monimutkaisuudella. Mikään teoria ei yksinään pysty selittämään julkisen sektorin kasvua. (Mäki 1995, 20–23.)

2.1.5 Julkisen sektorin kestävyysmittaaminen

Julkinen talous, joksi edeltä on määritelty valtio, kunnat, kuntayhtymät sekä sosiaaliturvarahastot, rahoitetaan suurelta osin verovaroin. Julkistalouden rahoituksen kestävyys tarkoittaa pitkälti samaa asiaa kuin mikä tahansa talouden kestävyys; menojen on oltava tasapainossa tulojen kanssa. Keskeisenä erona esimerkiksi kotitalouden rahoitukseen on, että valtion omaavan pakkovalan takia julkinen valta voi tarpeen tullen verottaa yrityksiä ja kotitalouksia korkeammalla prosentilla. Sen lisäksi se voi muuttaa sukupolvien välistä tulonjakoa rahastointi- ja velanottopolitiikalla. Julkinen valta vaatii siis pitempää aikahorisonttia suunnitelmiensa taustalle. (Korkman, Lassila, Määttänen & Valkonen 2007, 10–11.)

Julkisen talouden katsotaan olevan kestävällä pohjalla jos tulevista menoista selvitään ilman lisävelan tarvetta yli valitun tavoitetason (Lehto 2010, 156). Jos julkisella taloudella katsotaan olevan liikkumavaraa, ajatellaan vallitsevan politiikkamallin tuottavan valtiolle pitkän aikavälin ylijäämää. Useimmissa EU-maissa Suomi mukaan lukien, tilanne on päinvastainen. Julkisten menojen arvioidaan pitkällä aikavälillä ylittävän tulot, jolloin alijäämäistä taloutta jouduttaisiin rahoittamaan velkarahalla. (EK 2013.) Kestävyysvaje (*sustainability gap*) tarkoittaa sitä (diskontattua) lisärahoitusta, joka talouden tasapainottamiseksi joudutaan hankkimaan. Yleisesti tämä vaje ilmaistaan suhteessa BKT:n arvoon. EU:n komissio mittaa vajetta indikaattorilla S2, joka kuvaa tilannetta ilman, että julkista velkaa tarvitsee sopeuttaa lähtötasoltaan, huolimatta velan määrästä. (Lehto 2010, 156.) EU-komissio luokittelee maat S2-indikaattorin avulla kolmeen luokkaan. Tunnusluvun S2 ollessa alle 2 valtiolla on pieni riski velkaantua hallitsemattomasti, välillä 2-6 riski on keskimääräinen ja yli 6:n kohdalla riski velkaantua hallitsemattomasti on jo korkea. Kuten jäljempänä olevasta kuvasta nähdään, tämä indikaattori oli Suomen osalta joulukuussa 2012 julkaistussa arviossa noin 5,8 prosenttia BKT:stä, mikä oli huomattavasti EU:n keskiarvon (2,7 %) yläpuolella. Esimerkiksi Ruotsiin verrattuna ero on selvä. Kuvasta nähdään, että Ruotsin osalta S2 indikaattorin arvo oli 2, mikä oli alle EU:n keskiarvon. Suomen luku on myös paljon suurempi kuin edellisen, vuonna 2009 julkaistun laskelman 4 prosentin vaje. (EU:n komissio 2013, 129–130.)

Kuva 1: EU:n komission julkaisema arvio julkisen talouden kestävyysvajeista EU-maissa

(EU:n komissio)

Vaikka laskelmiin liittyy suurta epävarmuutta ja ennustevirhemahdollisuuksia, jotka johtuvat osittain mahdollisista ennustamattomista politiikkapäätöksistä, antavat ne informaatiota julkisen talouden tilasta. Raportin mukaan Suomen julkinen talous ei näyttäisi olevan vaarassa lyhyellä aikavälillä. Sen sijaan keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä kestävyysvajeeseen liittyvä riski on keskitason luokkaa. Talouden kestävyysvaje on kasvattanut ikääntyvän väestön aiheuttamien menopaineiden lisäksi tarve tasapainottaa julkisen sektorin rakenteellista perusjäämää⁵. Jos pitkän aikavälin S2 lukema on jo hälyttävän korkea, myös keskipitkän aikavälin S1 on kasvanut 49 prosenttiin vuonna 2011, ja sen ennustetaan kipuavan 55 prosenttiin vuonna 2014. Tämä komission julkaisema keskipitkän aikavälin indikaattori S1 mittaa julkisen talouden tasapainottamisen tarvetta. Lukema kertoo kuinka paljon julkista taloutta tulisi tasapainottaa, jotta saavutettaisiin Maastrichtin sopimuksen tavoite julkisen bruttovelan sopeuttaminen raja-arvoon 60 % BKT:stä vuoteen 2030 mennessä⁶. EU:n

⁵ Rakenteellisella perusjäämällä tarkoitetaan suhdannekorjattua yli- tai alijäämää ilman nettokorkomenoja (korkomenot-korkotulot). Suhdannekorjauksessa poistetaan suhdannevaihteluiden vaikutus. Ks. Lehto 2010, 156.

⁶ Vuoden 2009 arviossa velkataso oli laskettu 60 prosentin tavoitetasolle vuoteen 2060 mennessä.

komission raportin mukaan Suomen tulisikin kyetä hillitsemään ikääntymiseen liittyvien menojen kasvua entisestään. Jos politiikkaa ei muuteta, velka-aste voi komission mukaan kasvaa räjähdysmäisesti aina 91,5 prosenttiin asti vuoteen 2030 mennessä. (EU:n komissio 2012, 129.)

Lähtökohtaisesti julkisen talouden kestävyysmittaus suoritetaan tarkastelemalla tiettyyn ikään ja siihen liittyvien tulonsiirtojen tai käytettyjen julkisten palveluiden suuruutta. Oletuksena on, että monet julkisen sektorin menot liittyvät tiettyyn elämänvaiheeseen ja ne säilyvät vakiona myös tulevaisuudessa. Tätä kautta voidaan arvioida julkisten menojen määrällistä kehitystä. Kun oletukseen yhdistetään hinnanmuutokset ja talouden kasvuennusteet, saadaan aikaan skenaario tulevista menoista. Samalla tavoin ennustetaan myös tulevia verotuloja. (Korkman, Lassila, Määttänen & Valkonen 2007, 10–11.) Komission mukaan Suomen kestävyysvaje johtuukin pitkälti ikääntymisen aiheuttamien pakollisten kustannusten noususta. Eläkeiän ja elinikäodotusten korotuksista huolimatta Suomen eläkejärjestelmä tulee kohtaamaan suuria haasteita, jonka takia komissio penää Suomelta entistä aktiivisempia politiikkatoimenpiteitä tilanteen ratkaisemiseksi. (EU:n komissio 2012, 130.)

Kansantalouden kestävyyttä mitataan usein yleisen tasapainon mallilla. Esimerkiksi Suomen Pankki käyttää usein dynaamista yleisen tasapainon mallia, joka on laajennettu versio Mark Gertlerin elinkaaritalouden mallista. Toinen suosittu, myös dynaaminen yleisen tasapainon malli, on talous- ja sosiaalipolitiikan vaikutusten analysointia varten muodostettu Sosiaali- ja terveysministeriön ja Etlan yhteistyöhankkeena rakennettu FOG malli⁷ (Finnish Overlapping Generations Model). Mallissa on neljä sektoria; kotitaloudet, yritykset, julkinen sektorin ja ulkomaat. Kotitaloussektori on muodostettu limittäisten sukupolvien avulla, josta muodostuu myös mallin nimi; limittäisten sukupolvien yleisen tasapainon malli. (ETLA 1997.)

Kestävyysvajeen laskentaan ja erityisesti sen tulkintaan liittyy useita muuttujia, jonka takia erilaisiin arvioihin tulisi Palkansaajien tutkimuslaitoksen ennustepäällikkö, Eero Lehdon mukaan suhtautua varauksella. Hänen mielestään EU:n komission tuottamat laskelmat antavat osittain liian synkän kuvan Suomen julkisen sektorin ongelmista. Suomen tilannetta ei ole suhteutettu samankaltaisten maiden tilanteeseen eikä nykyisiin maailmantalouden trendeihin. Lehdon mukaan ”vaikuttaa jopa siltä, että tähän synkistelyyn liittyy tiettyä

---

⁷ Hanke käynnistettiin vuonna 1993 ja vuosina 1995–1996 sitä toteutettiin nimellä ”Tulevien sukupolvien sosiaaliturva” osana Suomen Akatemian sosiaalitalouden tutkimusohjelmaa. ETLA, keskustelunaloitteita No: 601

tarkoituksenmukaisuutta, jolla tähdätään julkisten menojen tuntuviin etupainoisiin leikkauksiin ja huomion kääntämiseen pois verotuksesta”. (Lehto 2010, 155.)

EU:n komission laskelmaa Suomen lähes kuuden prosentin kestävyysvajeeesta on Lehdon mukaan tulkittu velvoittamaan Suomea muuttamaan julkisen talouden tilaa siihen suuntaan, että jo lähivuosina julkiseen talouteen saataisiin kestävyysvajetta vastaava ylijäämää. Jos ylijäämäistä julkista sektoria, joka Suomessa oli uuden vuosituhannen ensimmäisenä vuosikymmenenä, pidetään tavoitteena, tulisi siinä tutkijan mukaan huomioida myös menneinä vuosina kertynyt ylijäämä jolla voidaan paikata ikäsidonnaisten kulujen kasvua. Lehto kritisoiakin, etteivät EU:n komission kestävyyslaskelmat ota huomioon julkisen sektorin varallisuutta ja sitä kautta esimerkiksi eläkerahastoihin kertyneitä säästöjä. Kuten alla olevasta taulukosta käy ilmi, Suomen julkisen sektorin varallisuus suhteessa BKT:hen on varsin korkea verrattaessa muihin EU-maihin. Vuonna 2010 tuo luku oli 123,4 prosenttia kun se useimmissa EU-maissa oli 30 prosentin tienoilla. Vaikka tuo luku on viimeisimmän arvion mukaan pudonnut vuoden 2010 huippulukemasta, Suomen eläkerahastoissa on edelleen suhteellisen paljon rahoitusomaisuutta, jota purkamalla vanhushuoltosuhteen nousemisen taloudellisia kustannuksia on mahdollista keventää. (Lehto 2010, 158–159 & EU:n komissio 2012.)

Taulukko 1: Julkisen sektorin varallisuus suhteessa BKT:hen

	2000	2005	2008	2009	2010	2011
BE	16.2	13.9	19.3	20.3	19.8	20.6
BG	78.9	39.2	32.1	32.7	31.2	:
CZ	51.7	45.0	41.1	43.6	41.9	:
DK	37.9	35.3	47.6	55.7	56.4	58.5
DE	27.0	22.1	25.0	28.0	36.0	34.9
EE	39.8	40.2	34.4	42.0	49.0	:
IE	23.6	26.6	37.1	44.6	41.1	:
EL	28.5	29.7	27.6	33.4	35.8	36.5
ES	22.3	21.6	25.1	28.8	27.3	27.5
FR	30.4	33.6	33.4	38.6	36.2	:
IT	25.9	26.1	25.2	27.5	27.6	:
CY	25.0	29.2	21.6	25.1	24.1	27.2
LV	23.1	20.7	28.4	41.4	40.0	:
LT	52.0	34.1	24.7	33.0	33.6	:
LU	59.9	56.2	73.2	76.2	75.2	:
HU	29.2	22.5	25.4	27.0	26.1	:
MT	:	36.6	27.5	30.4	31.0	:
NL	28.9	25.7	37.8	38.0	37.2	37.2
AT	36.1	32.7	33.6	33.6	34.4	:
PL	29.9	31.3	37.3	36.3	34.6	31.5
PT	29.7	27.2	26.6	28.8	33.8	43.4
RO	74.9	35.7	20.1	30.8	31.2	:
SI	:	42.5	35.4	43.9	47.2	48.4
SK	45.1	34.2	23.0	22.7	21.9	:
FI	83.5	107.0	92.6	114.6	123.4	112.0
SE	58.8	68.9	64.8	74.5	73.0	69.9
UK	:	:	:	:	:	:
EU	24.9	24.7	26.4	30.5	31.3	:
EA	28.3	27.7	29.6	33.2	34.9	:

(EU:n komissio 2013)

Koska taulukon mukaista nykyistä laskelmaa voi pitää harhaanjohtavana, tulisi bruttovarallisuus ottaa Lehdon mielestä IMF:n pääjohtaja D. Velculescun esimerkin mukaisesti mukaan kestävyysvajeen arviointiin. Myös komission kestävyysvajemittaria S1 voitaisiin hänen mukaansa muokata asettamalla tavoitteeksi yhtenäisen bruttovelkatason sijaan yhtenäisen nettovelan määrä. Tällä tavoin Suomen kestävyysvaje supistuisi huomattavasti suhteessa muihin EU-maihin. (Lehto 2010, 156.)

2.2 Hyvinvointivaltio

Hyvinvointivaltio on yksi suomalaisen yhteiskunnan avainkäsitteitä. Pohdinta siitä minkälainen yhteiskuntamme on ollut toisesta maailmansodasta lähtien tai paremminkin minkälaiseksi sitä on rakennettu, liittyy olennaisesti juuri hyvinvointivaltioon. Erityisesti se on ollut välttämätön osa maamme modernisoitumisprosessia. (Saari 2009, 26.) Ennen aiheen varsinaista tarkastelua onkin hyvä määritellä, mitä tutkielmassa tarkasteltavalla hyvinvointivaltiolla ymmärretään. Valtio, hyvinvointi ja hyvinvointivaltio, jotka oletetaan usein itsestään selviksi asioiksi, ovat erittäin vaikeasti määriteltäviä käsitteitä. Myös hyvinvoinnin mittarit ovat usein kovin epämääräisiä ja hyvin suhteellisia. Yleensä kaikki valtiot pitävät itseään kansalaistensa hyvinvoinnin tuottajina, jopa kansalaisiaan sortavat valtiot (Harisalo & Miettinen 2011, 30). Millainen valtio on siis hyvinvointivaltio?

2.2.1 Hyvinvointivaltion käsitteestä

Valtio on itsestäänselvyys eikä sen olemassaoloa tai oikeutusta professori Matti Häyryn mukaan kyseenalaisteta (Harisalo, Aarrevaara, Stenvall & Virtanen 2007, 74). Valtiolla voidaan kuitenkin löytää monenlaisia määritelmiä. Sillä voidaan viitata niin alueelliseen kokonaisuuteen kuin yhteneväiseen väestöön tai hallinnolliseen järjestelmään. Kielitoimiston sanakirjan mukaan valtio on sekä poliittinen ja alueellinen kokonaisuus että hallinnollinen, oikeudellinen ja taloudellinen järjestelmä (Kielitoimisto 2004). Valtiolla voidaan katsoa myös olevan pyrkimystä korkeisiin ja jaloihin päämääriin joskin ihmisillä on näistä päämääristä ja keinoista niiden toteuttamiseksi varsin eriäviä näkemyksiä (Harisalo & Miettinen 2011, 31).

Max Weberin klassinen määritelmä valtiosta lienee yleisin. Hän nimeää valtion instituutioksi, jolla on lakiin perustuva yksinoikeus käyttää pakkovaltaa (Paloheimo & Wiberg 1997, 88–89). Valtiota siis tarvitaan suojelemaan ihmisiä väkivallan ja pakon uhalta ja toisaalta estämään niiden muodostumista. Tässä tarkoituksessa valtio voi kuitenkin joutua itse käyttämään väkivaltaa ja pakkoa. Käytännössä näkemys valtiosta väkivallan rajoittajana on yhtä tulkinnanvarainen kuin kannanotto valtion jaloista päämääristä. Erilaisten näkemysten painottaminen mahdollistaa kuitenkin ideaalisten valtiotyyppien tunnistamisen. Valtiota, joka keskittyy Weberin määrittelemiin pakon ja väkivallan torjuntaan, kutsutaan liberaaliksi valtioksi. Yleisessä keskustelussa liberaalista valtiosta käytetään myös nimeä yöpartijavaltio. Tällainen valtiotyyppi on lähes teoreettinen mahdollisuus, jossa valtion tehtävät ovat hyvin rajoitettuja. Tehtävien laajentamista pidetään ongelmallisena, koska kansalaisilla voi olla niiden tarkoitusperistä varsin eriäviä mielipiteitä, jonka kautta vallan epätasaisuus voi aiheuttaa valtion käyttämistä omien tavoitteidensa välikappaleena. Liberaalin valtion kannattajat pelkäävät myös valtion tehtävien lisääntymisen aiheuttamaa valvontavajetta. Tavoitelluista asioista voi sitä kautta tulla entistä merkittävämpiä oikeudenmukaisuuden määrittäjiä. Yhtäältä kannattajat näkevät, että valtion tehtävien lisääntyessä valtion perustavanlaatuiset ponnistelut väkivallan ja pakon vähentäjänä vähenevät. Kritiikistä huolimatta liberaalia valtiota voi siis pitää varsin kunnioitettavana tavoitteena, pitäähän se kansalaisten tasa-arvoa lain edessä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ilmentymänä ja tasa-arvon huipentumana. Tällainen oikeusvaltio on siis kaiken poliittisen tarkoituksenmukaisuuden vastavoima (Harisalo & Miettinen 2011, 32–34.)

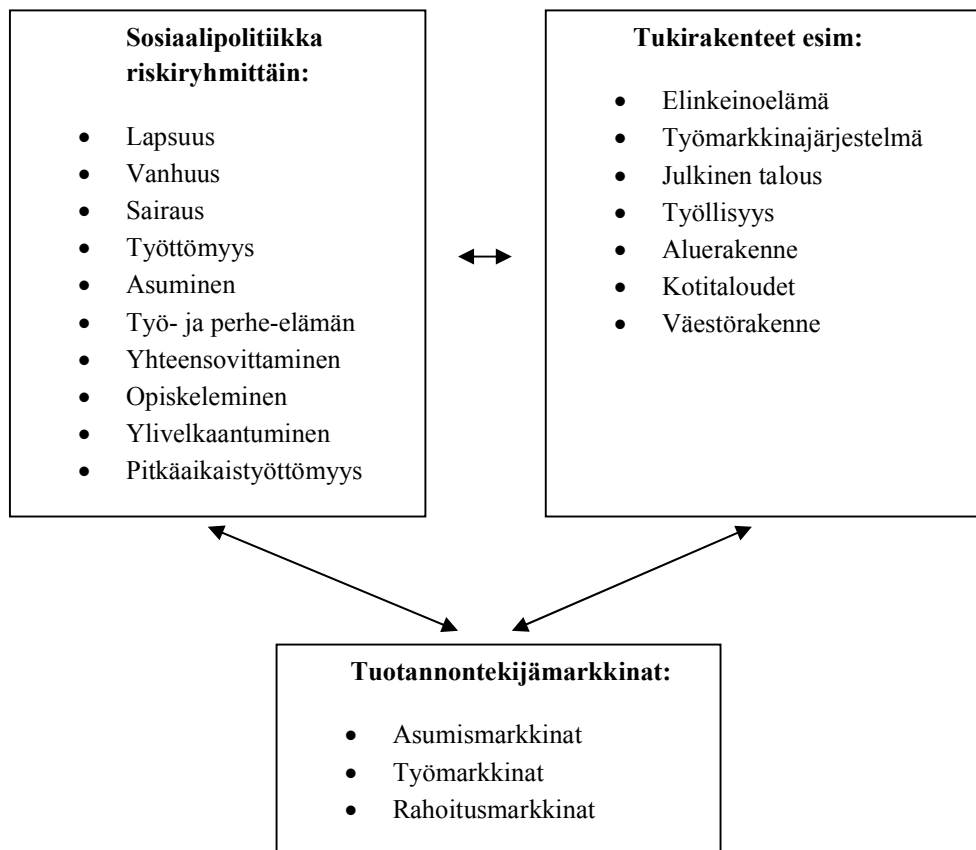
Jos toista valtioääripäätä edustaa liberaali valtio, voi korkeita tarkoituksiperiä edustavien valtioiden katsoa sijaitsevan janan toisessa päässä. Absoluuttisina valtioina, joilla on merkittävät valtaoikeudet, pidetään muun muassa entisiä sosialistivaltioita sekä nykyistä Irania. Myös ne esiintyvät kansalaistensa etuja ajavina ja demokraattia edistävinä sivistysvaltioina pyrkien kuitenkin sitomaan kansalaisten vallan itseensä. (Emt, 35)

Suomalainen ja pohjoismainen valtiokäsitys hyvinvointivaltioihanteineen noudattaa pitkälle George Hegelin luonnehdintaa eettisestä valtiosta. Hegel katsoi valtion kehittyvän vaihe vaiheelta kohti täydellisyyttä. Eettistä valtiota edeltävät hänen mukaansa ulkoinen valtio ja poliittinen valtio. Edeltävissä valtiomuodoissa yksilöiden tahto on kaiken perusta kun eettisessä valtiossa yksilöillä on valtion kautta yhteinen tahto sekä tarkoitus. Yhteinen näkemys on Hegelin mukaan arvokkaampi ja kestävämpi kuin yksilöiden omat intressit ovat ja vasta eettisessä valtiossa ihmiset voivat saavuttaa todellisen vapauden ja alistaa

subjektiiviset halunsa yhteisten sääntöjen ja yleisen tahdon alle. Poliitiikka, joka edistää valtion kehitystä kohti tällaista valtiomuotoa, on Hegelin mukaan edistyksellistä ja rakentaa tulevaisuutta. (Harisalo, Aarrevaara, Stenvall & Virtanen 2007, 82.)

Hyvinvointivaltion käsitteessä voidaan lähtöpisteenä pitää valtiota, joka ottaa laajamittaisen vastuun kansalaistensa hyvinvoinnista. Hegeliläisittäin valtio on yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja hyvinvoinnin perimmäinen lähde (Harisalo, Aarrevaara, Stenvall & Virtanen 2007, 83). Tämän voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että valtio takaa kaikille sen kansalaisilleen kohtuullisen hyvinvoinnin ja että valtion oma koneisto, julkinen sektori osallistuu aktiivisesti tämän kohtuullisen hyvinvoinnin tuottamiseen kansalaisilleen. (Ervasti 1993.) Esping-Andersenin mielestä hyvinvointivaltiota voi lähestyä kahdella tapaa. Kapeamman ymmärryksen mukaisesti kyse on sosiaalisesta kohentumisesta kuten sosiaalipalveluista ja tulonsiirroista ja mahdollisesti asumiseen liittyvistä seikoista. Suoniemi, Tanninen ja Tuomaala puhuvat sosiaaliturvajärjestelmistä ja tiettyjen julkishyödykkeiden tarjonnasta. Laajempi käsitys sitä vastoin asettaa kysymyksen talouspolitiikan termistöön keskittyen valtion laajempaan rooliin ohjata ja organisoida taloutta. Hyvinvointivaltio on sekä talous että sosiaalipolitiikkaa, jossa etusijalla on taloudellisen eriarvoisuuden vähentäminen ja yksilöiden suojaaminen sosiaalisten vaikeuksien kohdatessa, Suoniemi, Tanninen ja Tuomaala toteavat. Työllisyyden, palkan ja ylipäänsä makrotaloudellista ohjausta pidetään siis hyvinvointivaltiojärjestelmän oleellisena osana. Sisältöä voi pitää Keynesiläisenä hyvinvointivaltiona tai hyvinvointikapitalismina, Esping-Andersen argumentoi. (Esping-Andersen 1990, 1-2, Suoniemi, Tanninen & Tuomaala 2003, 13.)

Hyvinvointivaltion tulkinta voidaan julkisen sektorin tehtävien (aiemmin julkisen sektorin luvussa esiteltujen talouden resurssien kohdentamisen, tulojen uudelleenjaon ja talouden vakauden turvaamisen) mukaisesti lähestyä niin mikro- kuin makrotaloudellisesta näkökulmasta. Vaikka näkökulmia voi pitää osin päällekkäisinä, kuvaa suppeampi tulkinta enemmän makrotaloudellista ja laajempi näkökulma taas makrotaloudellista lähestymistapaa. (Suoniemi, Tanninen & Tuomaala 2003, 13.) Tätä kautta nykyaikainen hyvinvointivaltio jaetaan usein kolmeen ulottuvuuteen; sosiaalipolitiikkaan, tukirakenteisiin ja tuotannontekijämarkkinoihin. Jäljempänä oleva Saaren piirtämä kuva havainnollistaa hyvin tätä kolmijakoa. Se osoittaa kuinka sosiaalipolitiikka, tukirakenteet ja tuotannontekijämarkkinat liittyvät kiinteästi toinen toisiinsa muodostaen kokonaisuuden, jota kutsutaan hyvinvointivaltioksi.

Kuva 2: Hyvinvointivaltio: sosiaalipolitiikka, tukirakenteet ja tuotannontekijämarkkinat

(Saari (toim.): Hyvinvointivaltio, Suomen mallia analysoimassa 2005, 28)

Sosiaalipolitiikalla voi olla useita määritelmiä. Yleisesti ottaen sillä tarkoitetaan resurssien kohdentavia järjestelmiä, ”joiden tavoitteena on vähentää sosiaalisten riskien vaikutusta kotitalouksien hyvinvointiin resurssien uudelleenjaon ja yhteiskunnallisen sääntelyn avulla” (Saari 2005, 29). Sosiaalisia riskejä varten on luotu erilaisia riskienhallintajärjestelmiä, jotka ymmärretään julkisen vallan toimenpiteinä vastata kyseisiin riskiin. Lisäksi hyvinvointivaltio vaikuttaa asumis- työ- ja rahoitusmarkkinoihin. Niiden sääntely muodostaa tärkeän osan hyvinvointivaltiota ja suurin osa hyvinvoinnista tuotetaan juuri noilla tuotannontekijämarkkinoilla. On huomattu, että näillä toimilla on ihmisten hyvinvoinnin lisäämisessä jopa tärkeämpi tehtävä kuin sosiaalipolitiikalla. Siksi kiinnostus tuotannontekijämarkkinoita kohtaan on lisääntynyt Suomessakin 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien. (Emt, 31–32.)

Hyvinvointivaltion tukirakenteet taas muodostuvat niistä hitaasti muuttuvista sosiaalipolitiikan ulkopuolisista rakenteista, jotka vaikuttavat sosiaalipolitiikan toimintaperiaatteisiin. Tukirakenteissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat sosiaalimenoihin joko lisäävästi tai vähentävästi. 1990-luvun laman sosiaalipolitiikasta aiheutunut kuormitus oli tukirakenteille raskasta ja edellytti sosiaalimenojen uudelleenarviointia. 2000-luvulle tultaessa sosiaalipolitiikkaa onkin sopeutettu tukirakenteiden vaatimuksiin ja pyritty tukirakenteiden vahvistamiseen sosiaalipolitiikan avulla. (Emt, 32–34.)

Kuten monet käsitteet, myös hyvinvointivaltion käsite muuttuu ajassa. Vaikka hyvinvoivia kansalaisia voidaan pitää yhteiskunnan hyvinvoinnin mittarina, itse hyvinvoinnin käsite voidaan ymmärtää usealla eri tavalla. Saaren mukaan hyvinvoinnin poliittinen ymmärrys on viimeisten vuosikymmenten aikana kaventunut. Suomea ravisuttanut 1990-luvun suuri lama muutti moniulotteisen ja laaja-alaisen hyvinvointiymmärryksen tulo- ja kulutuskeskeiseksi, helpommin mitattavaksi käsitteeksi. Yhä enemmän käsitteessä alkoi korostua julkisen talouden kestävyys näkökulma. Tästä hyvinvointi on supistunut edelleen julkisen talouden kestävyysvajeeseen kytkeytyväksi ongelmaksi, jolloin julkisen vallan toimenpiteet rajoittuvat tuloja lisäävän kasvun ja työllisyyden edistämiseen. Samalla kertaa on alettu puhua hyvinvointiyhteiskunnasta hyvinvointivaltion sijaan. Termi suuntasi huomiota markkinaehtoihin ratkaisuihin, yksilöiden ja perheen vastuuseen sekä järjestökenttään. (Saari 2010, 49, Kantola & Kautto 2002, 13.)

Tohtori Jouko Kajanojan mielestä talous sai jo 1700-luvulta lähtien määräävän paikan hyvinvoinnin ymmärtämisessä. Markkinoista tuli yhteiskuntaa ohjaava toimintaperiaate ja talouskasvusta tekijä, jolla kansakunnan menestymistä alettiin mitata. Hänen mukaansa talouden nousu hyvinvoinnin määrittäjäksi on ymmärrettävää, sillä teollistuminen sai aikaan ennennäkemättömän aineellisen hyvinvoinnin kasvun. Nuo mittarit eivät kuitenkaan kerro mitään hyvinvointiin oleellisesti kuuluvista aineettomista tekijöistä kuten vapaudesta ja terveydestä. Kajanojan mielestä olisikin tärkeä tarkastella hyvinvointia monipuolisemmin kuin pelkästään taloudellisten mittarien avulla. Hyvinvointi ja onnellisuus eivät muodostu pelkästään taloudellisesta kasvusta, kuten useat onnellisuustutkimukset osoittavat. Kajanoja huomauttaakin, että inhimillisiä tarpeita kokonaisvaltaisesti kartoittava ja jäsentävä hyvinvointiteoria on osoittautunut tärkeäksi hyvinvointivaltion arvioinnissa. Se on nostanut hyvinvointivaltion oikeutuksen arvioinnin tasolle, jossa se ei ole ennen ollut. (Kajanoja 2013, 61–62, 84.)

2.2.2 Hyvinvointivaltion historia

Vaikka hyvinvointivaltioiden synty ja kehittyminen ovat vaihdelleet eri maissa, yhteispiirteinä näyttää olevan järjestelmän rakentaminen vapaan markkinatalouden ja laman aiheuttamiin ongelmiin. Sen tavoitteellinen toteuttaminen voidaan melko yksimielisesti ajoittaa toisen maailmansodan jälkeiseen Eurooppaan ja 1930-luvun suureen lamaan. 1930-luvun suurtyöttömyys loi Yhdysvalloissa pohjaa työttömyysturvan ja eläkejärjestelmien kannatukselle. Sama tilanne oli muun muassa Ruotsissa, jossa talousvaikeudet nostivat valtaan hyvinvointivaltiota ajavat sosiaalidemokraatit. Iso-Britanniassa sodan jälkeen valtaan tullut työväenpuolue otti tehtäväkseen brittiläisen hyvinvointivaltion rakentamisen. Ympäri Eurooppaa ja Yhdysvaltoja ihmiset olivat lopen kyllästyneitä markkinatalouden epävakauksiin ja toistuviin työttömyyskausiin ja talouden kehittämistä vakauttava interventionistinen talouspolitiikka alkoi nostaa kannatustaan. (Kiander & Lönnqvist 2002, 33–34.)

Hyvinvointivaltio-termiä (*welfare state*) alettiin käyttää Englannissa vastakohtana sotaa käyvälle valtiolle (*warfare state*). Sodan jälkeen julkisia resursseja alettiin suunnata sotakoneiston ylläpidosta sodan vaurioiden korjaamiseen. Euroopassa katsottiin, että yhteiskunnallisiin ongelmiin tuli hakea yhteiskunnallisia ratkaisuja. (Kantola & Kautto 2002, 13.)

Hyvinvointivaltiollisen kehityksen tarkastelu ajoitetaan kuitenkin jo 1800-luvun loppupuolen Saksaan, kun rautakansleriksi kutsuttu Otto von Bismarck esitti 15.2.1881 valtiopäivillä lakialoitteen julkisin varoin myönnettävästä sosiaalivakuutuksesta Preussin työikäiselle väestölle. Uudistuksilla Bismarck saavutti itselleen itsestään selvän aseman hyvinvointivaltion kehittäjänä sekä levitti intoa muiden valtioiden lainsäätäjille tarttua sosiaalipoliittisiin haasteisiin. Harisalon ja Miettisen mukaan tuo päivä on kolmesta syystä myös huomattava merkkipaalu hyvinvointivaltion historiassa. Se merkitsi laadullista askelta köyhäinhoidosta kohti yleisiä tulonsiirtoja, laajensi valtion sosiaalipoliittista vastuuta, jota oli aiemmin pidetty toissijaisena sekä loi perustan uudelle teorialle, jossa sosiaalipoliittikka katsotaan osaksi valtiollista toimintaa. (Harisalo & Miettinen 2011, 43.) Mishran mukaan Bismarckilaisen hyvinvointivaltion motiivina ei tosin ollut hyväntahtoisuus kansalaisia kohtaan vaan pikemminkin ”vaarallisten” yhteiskunnallisten liikkeiden, kuten sosialismin, käyttövoiman patoaminen (Mishra 1996, 321).

Kianderin ja Lönnqvistin mukaan hyvinvointivaltion synnyn selittäjinä voidaan nähdä sekä käytännön tarve luoda vakuutusjärjestelmä suurten sosiaalisten riskien varalle että arvosidonnainen halu tasoittaa tuloeroja. Näiden tavoitteiden suhde riippuu eri hyvinvointimalleista, joita tarkastellaan myöhemmin. Oleellista on, että mitään näistä malleista ei luotu yhdellä kerralla vaan ne muodostuivat hitaasti lähes koko 1900-luvun kuluessa. Järjestelmät ovat erilaisten tavoitteiden muodostamia kompromissiratkaisuja ja niissä näkyvät aikakausien erilaiset arvot ja tavoitteet. Eri maiden järjestelmät heijastavatkin useita erilaisia, jopa ristiriidassa olevia arvoja. (Kiander & Lönnqvist 2002, 34.)

Suomalaisen hyvinvointivaltion synty voidaan ajoittaa 1960-luvun alkuvaiheeseen. Päivi Uljaan mukaan hyvinvointivaltioajattelun hyväksyminen oli yhteiskuntapoliittinen käänne, jota edelsi voimakas yhteiskunnallinen kamppailu ja vanhojen hegemonioiden mureneminen. Useiden tutkijoiden mielestä hyvinvointivaltion muodostuminen kansalliseksi yhteishankkeeksi sai sysäyksen Pekka Kuusen 1961 julkaistusta *60-luvun sosiaalipolitiikka*-teoksesta, jossa Kuusi laati ohjelman kokonaisvaltaisesta yhteiskuntapolitiikasta. Seurannut rakennemuutos ja sen vaatimat ratkaisumallit olivat kansalaisliikehännän keskiössä, eikä konsensus valitusta linjasta muodostunut itsestään. Nähtiinpä 1950-luvun sosiaalisen tulonsiirrot jo niin suurina, että hyvinvointivaltion kehittämiskeskustelun rinnalla ehdotettiin myös paluuta entiseen. (Uljas 2012, 17, 306.)

Tuo prosessi, ristiriitaisen poliittisen taistelun aika, muutti puoluekenttää konkreettisesti. Vanha oikeistolainen poliittinen eliitti hajosi ja 1960-taitteen vasemmistoenemmistöinen eduskunta rakensi aktiivisesti yhteiskunnallista muutosta laajentamalla valtion toimivaltaa ja työläisten sosiaalivakuutusta. Uljaan mukaan muutos tapahtui pakon edessä, eikä rakennettu kuva joustavuudesta ja kansallisesta sovinnonhalusta vastaa nykytutkimuksen valossa täysin hyvinvointivaltion alkutaipaletta. Kansalaisten mielissä kyti tyytymättömyys vallitsevaan epätasa-arvoon ja järjestelmän heikkouteen, joka poliittisen eliitin ristiriidoista, törkykampanjoista ja hegemonisen talouspolitiikan traditiosta huolimatta sai ihmiset liittymään vaihtoehtoista ratkaisua tarjoavaan liikkeeseen. Ylätason toimijoiden panosta tärkeämpää olikin kompromisseihin pakottanut jatkuva ruohonjuuritason kansalaisliikehdintä. Uljaan mielestä ”suomalainen kansallinen identiteetti on olennaiselta osaltaan muodostunut osuuskunnissa, kansalaisjärjestöissä, kansalaisyhteiskunnassa ja sosiaalisissa konflikteissa.” (Emt, 310–311.)

Politiikan näkökulmasta hyvinvointivaltio syntyi oikeiston ja vasemmiston sekä kapitalistien ja työväenliikkeen kompromissina. Hyvinvointivaltiosta tuli yhteiskunnallinen projekti, josta sopiminen on toiminut yhteiskunnan eri osien yhdistävänä tekijänä. Silloisen maalaisliiton vahva asema ja heikoista hallituksista johtuva etujärjestöjen ja ”kolmikannan” keskeinen rooli löivät leimansa useisiin sosiaalipolitiikan uudistuksiin. Hyvinvointivaltiosta tuli keino omistajien ja työväestön vastakkainasettelun lieventämiseen ja sosialismin houkutuksen vähentämiseen. Lukemattomien myönnytysten ja sovittelujen kautta saavutettiin yhteiskunnallinen kompromissi, joka jatkuvasti kehittyy muun muassa reunaehtojensa muutoksiin. (Korkman 2011, 18.)

2.2.3 Hyvinvointivaltion idea ja arvot

Hyvinvointivaltio on kannattajilleen eettiseltä perustaltaan arvoyhteisö. Arvot motivoivat toimimaan ja niiden avulla arvioidaan tehtyjä valintoja, toimintaa ja saavutuksia. Arvoista ihmiset saavat merkitystä teoilleen ja elämälleen. Hyvinvointivaltion arvoina voidaan Harisalon ja Miettisen mukaan pitää Ranskan 1700-luvun vallankumouksesta peräisin olevia vapautta, veljeyttä ja tasa-arvoa. (Harisalo & Miettinen 2004, 56.) Näiden arvojen kautta yleisenä tavoitteena pidetään inhimillistä, oikeudenmukaista ja tasa-arvoista yhteiskuntaa. Hyvinvointivaltion periaatteen mukaan yhteiskunnan hyvinvoinnin tulee ulottua koskemaan kaikkia kansalaisryhmiä, myös heikkoja ja haavoittuvia väestönsiä (Korkman 2011, 15). Himasen mukaan hyvinvointivaltion alkuperäisen etiikan ja yhteiskuntafilosofian ytimeä voi löytää kolme isoa periaatetta, jotka kaikki perustuvat oikeudenmukaisuuden periaatteelle. Hyvinvointiyhteiskunnan perusta on oikeudenmukaisuuden käsite. Päämäärään, kaikkien hyvinvoinnin edistämiseen, pyritään, koska periaatteita pidetään oikeudenmukaisina. Periaatteet ovat; luoda kaikille *yhtäläiset mahdollisuudet* synnyinperästään riippumatta, antaa kaikille *yhtäläinen suoja* elämän satunnaisuuksia vastaan ja *kaikkien vastaanotto* yhteiskunnan jäseninä hyötymään sen kehityksestä⁸. (Himanen 2012, 32–33.)

Teollisen ajan hyvinvointivaltio ei kuitenkaan alun perin syntynyt filosofisena vaan poliittisena hankkeena. (Ks. esim. Fraser 2009 & Uljas 2012.) Myöhemmin hyvinvointivaltion perusta on sitä vastoin saanut useita erilaisia filosofisia muotoiluja, joista merkittävimpänä voinee pitää John Rawlsin Oikeudenmukaisuuden teoriaa vuodelta 1971.

---

⁸ Kursivointi referoidusta lähteestä.

Rawlsin teoria muutti yhteiskuntafilosofisen keskustelun painopistettä utilitarismista kohti yhteiskunnallisen jaon käsittelyä. Teoriassaan Rawls ”yrittää yhdistää liberaalisen perinteen moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden systemaattiseen yhteiskuntaetiikkaan ja välttää samalla kaikki kelpaa -tyyppisen eettisen relativismin”, Kangas kirjoittaa (Kangas 2009, 67). Rawlsin mielestä oikeudenmukainen yhteiskunta tulee suunnitella ”tietämättömyyden verhon takaa” eli sillä tavalla, ettei itse tiedä missä asemassa tulee siinä elämään. Tällaisessa yhteiskunnassa ihmiset voivat olla yksimielisiä sen johtavista periaatteista vaikka eivät tietäisi missä asemassa ja esimerkiksi missä taloudellisessa tilanteessa siinä tulisivat elämään. Oikeudenmukaisuus onkin kenties ahkerimmin käytetty yhteiskunnallisen toiminnan perustelu. Jos asia tai järjestelmä koetaan oikeudenmukaiseksi, sitä on varsin helppo puolustaa. Ongelmana kuitenkin on, että käsite on varsin monitulkintainen ja sillä voidaan perustella varsin monenlaisia poliittisia suuntauksia ja yhteiskunnallisia toimia. Se mikä yhden mielestä on oikeaa, voi edustaa jollekin toiselle suoranaista vääryyttä. Esimerkiksi sosiaalisten tulonsiirtojen jakamisen tulisi toisten mielestä perustua tarveharkintaa tai aiempaan tulotasoon, kun jotkut toiset taas näkevät tasa-edut ainoana oikeudenmukaisena tulonsiirtojen jakotapana. Koska kaikille etuperiaatteille voidaan löytää hyvät ja vahvasti oikeudenmukaisuuteen liittyvät perustelut, voidaan oikeudenmukaisuus määritellä lopulta yhteiskunnallisten toimintojen ja käytäntöjen kautta. Myös se heijastuu lopulta valtaan ja vallitseviin voimasuhteisiin. Kankaan mielestä vaarana onkin, että käsite haalistuu lopulta kyyniseksi relativismiksi. (Kangas 2009, 66–67.)

Halldeniuksen mukaan arvot voidaan jakaa kestäviin ja neuvoteltaviin arvoihin. Jälkimmäiset arvot määräytyvät ihmisten oman harkinnan, pyrkimysten ja elämäntilanteen mukaan. Ihmiset voivat siis tulkita samoja arvoja eritavalla. Arvorelativismiksi kutsutun periaatteen mukaan ihmiset arvostavat erilaisia asioita ja toisaalta samoja asioita eri tavalla toisin kuin kestäviä arvoja, joiden noudattamisessa ei ole sijaa erilaisille tulkinnoille. Ennustettavuuden ja hyväksyttävyyden takaamiseksi julkisen vallan on tukeuduttava kestäviin arvoihin. Suomalainen hyvinvointivaltio on valinnut kestäväksi arvokseen tasa-arvon. (Harisalo & Miettinen 2004, 57–58.)

Myös muiden pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden taustalta on helposti löydettävissä tämä sosiaalidemokraattisen tasa-arvoihanteen mukainen mahdollisimman tasainen tulonjako ja varallisuuserojen kaventuminen, jotka nähdään itsessään arvokkaiksi tavoitteiksi. (Kiander & Lönnqvist 2002, 31.) Tasa-arvosta onkin tullut suomalaiselle hyvinvointivaltiolle johtava arvo, jolle kaikki muut arvot ovat vahvasti alisteisia. Ristiriitatilanteissa tasa-arvo on

Harisalon ja Miettisen mukaan tärkeämpi kuin vapaus, solidaarisuus tai jopa perusarvo oikeudenmukaisuus. Heidän mukaansa tasa-arvon valinta johtavaan asemaan on kuitenkin jäänyt liian vähälle huomiolle. Vaikka tasa-arvo suojelee ihmisiä muun muassa julkiselta mielivallalta tai voimakkaiden ryhmien etujen tavoittelulta, tasa-arvo voi myös aiheuttaa muiden arvojen uhraamista. Tasa-arvoa edistävä toimenpide voi olla ristiriidassa muiden arvojen kanssa, eikä varmastikaan kaikissa tapauksissa ole kestävä arvo sen erilaisista tulkinta-tavoista ja vaatimuksista johtuen. (Harisalo & Miettinen 2004, 58–66.)

Harisalo ja Miettinen väittävätkin, että niukasta ja kritiikittömästä arvokeskustelusta johtuen hyvinvointivaltiota ei voi edes pitää eettisenä arvoyhteisönä. Vaikka eettisyyden tavoittelu korostuu hyvinvointivaltiollisessa ajattelussa, eikä itseisarvollisia asioita pitäisi edes mitata rahassa, hyvinvointivaltio ei tarjoa kansalaisilleen eettisiä ratkaisuja. Kansalaiset haluavat taloudellisia etuja eikä raha välttämättä saa käyttäjiään noudattamaan yhtään huolellisemmin arvoja tai periaatteista, jotka voisivat edistää heidän onnistumistaan. Hyvinvointivaltiossa onkin monia ihmisiä, jotka tukeutuvat julkiseen valtaan mieluummin kuin omiin voimavaroihin. (Emt, 58–66, 160.)

2.2.4 Erilaisia hyvinvointivaltion malleja

Hyvinvointimallien kehitys eri suuntiin johtuu pitkälti erilaisista kansallisista lähtökohdista. Tanskalaisen sosiologi Gösta Esping-Andersen mukaan historiallisen kehityksen seurauksena nykyiset hyvinvointivaltiot voidaan tyypitellä kolmen eri regiimin alle. Luokittelu perustuu kahteen hyvinvointivaltion keskeiseen ulottuvuuteen: 1) dekommodifikaation asteeseen eli siihen kuinka laajasti sosiaalipalvelut ymmärretään yksilön oikeuksiksi ja markkinamekanismista riippumattomaksi sekä 2) sosiaalisen kerrostuneisuuden ja solidaarisuuden toteutumiseen ja sen laajuuden ymmärtämiseen. Ryhmät myös eroavat toisistaan sen mukaan kenellä hyvinvoinnin tuottamisen ja sosiaalisten riskien hallinnoimisen ensisijaisen vastuun ajatellaan sijaitsevan. Pohjoismaisessa mallissa, jota voidaan pitää hyvinvointivaltion pisimmälle toteutettuna muotona, päävastuun katsotaan olevan valtiolla. Järjestelmä painottuu tulonsiirtoihin ja universaaliuden mukaisesti kaikki kansalaiset kuuluvat hyvinvointivaltion piiriin tasapuolisesti. Sosiaalidemokraattiseksi hyvinvointivaltiomalliksi kutsutussa regiimissä dekommodifikaation aste on siis korkea. Astetta lievempi, konservatiivis-korporatistinen malli, katsoo oikeuden sosiaaliturvaan olevan sidoksissa

työssäkäyntiin. Järjestelmä takaa työssäkäyville yleensä hyvän sosiaaliturvan. Useissa maissa hyvinvoinnin vastuun ja viimekätisen turvan katsotaan roomalaiskatolisen kirkon vaikutuksesta sijaitsevan osaksi perheillä. Etenkin Etelä-Euroopassa perheiden tuella on tärkeä osansa. Vaikka konservatiivis-korporatistinen malli on tuottanut useisiin läntisen Euroopan valtioihin varsin kattavat hyvinvointijärjestelmät, tuloja uudelleenjakava vaikutus on yleisesti ottaen Pohjoismaista mallia suppeampi. Sekä dekommodifikaation aste että solidaarisuus jäävät hyvin rajoittuneiksi. Järjestelmän tukeutuminen perheisiin ja niiden omaan panokseen on osaltaan vaikuttanut naisten vähäiseen työssäkäyntiin kahteen muuhun malliin verrattuna. Työllisyysaste tässä mallissa onkin ollut muita teollisuusmaita huomattavasti alhaisempi. (Esping-Andersen 1990, 26–28, Kiander & Lönnqvist 2002, 36–37.)

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion vastakohtina voinee pitää Esping-Andersenin luokitteleman kolmannen kategorian mukaisia anglosaksisia hyvinvointivaltioita, jotka katsovat ensisijaisen vastuun sijaitsevan yksilössä itsessään, vaikka luokan sisällä olevien maiden välillä onkin suuria eroja. Yleisesti tarkastellen näissä liberaaleissa hyvinvointivaltioissa tulonsiirtojärjestelmät ovat suurelta osin Pohjoismaiselle universaalisuus-ajatukselle vastakohtaisesti tarveharkintaisia ja suunnattu vähävaraisille. Sosiaaliturva käsittää ainoastaan minimiturvan, jonka takia yksityisten vakuutusten ja palveluiden merkitys on erittäin keskeinen vaikka tässä on suuria eroja erityisesti Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen välillä. Anglosaksisissa maissa on kuitenkin viime vuosikymmeninä edetty entistä enemmän kauemmaksi 1960-lukulaisesta hyvinvointivaltioajattelusta kohti työnteko-yhteiskuntaa, jossa toimeentulotuen saantia on rajattu tiukasti ja tuki on pyritty ohjaamaan pienituloisille työssäkäyville kotitalouksille. (Esping-Andersen 1990, 26, Kiander & Lönnqvist 2002, 36.)

Luokittelun perustella Esping-Andersen nimeää liberaaleiksi valtioiksi Australian, Irlannin, Uuden-Seelannin, Sveitsin, Iso-Britannian ja USA:n. Konservatiivisina valtioina hän pitää Itävaltaa, Belgiaa, Ranskaa, Saksaa, Italiaa, Japania ja Alankomaita, ja sosiaalidemokraattisina pohjoismaita Tanskaa, Norjaa, Ruotsia ja Suomea. On kuitenkin selvää, ettei missään maassa ole käytössä puhtaasti yhden hyvinvointivaltiomallin järjestelmä vaan piirteitä kustakin tyypistä. Siten luokittelu on muodostettu maille tyypillisimpien piirteiden mukaisesti. Esimerkiksi Irlannissa tai Iso-Britanniassa mikään malli ei nouse vahvaksi ja jaon perusteluina onkin käytetty muun muassa historiallisia siteitä. Muita hankalasti luokiteltavia maita ovat Esping-Andersenin mukaan Alankomaat, Japani, Sveitsi ja osittain myös Suomi. (Tanninen 2008, 6.)

Suomalainen sosiologi Pekka Kosonen on laajentanut Esping-Andersenin mallia nimeämällä eurooppalaiset hyvinvointivaltiot neljään luokkaan. Pohjoismaisen mallin lisäksi hän jakaa konservatiivisen mallin perifeeriseen ja mannereurooppalaiseen malliin. Perifeerisessä mallissa, johon kuuluvat Espanjan ja Portugalin lisäksi Kreikka ja Irlanti (ja vaihtelevien tulkintojen mukaan Italia), korostuvat alhaisen BKT:n lisäksi alhaiset sosiaalimenot. Esping-Andersenia mukaillen perheellä ja kirkolla on keskeinen tehtävä sosiaalipalveluiden ja –turvan tuottamisessa. Myös mannereurooppalaisessa mallissa kirkko ja yksityiset järjestöt tuottavat merkittävän osan palveluista. Benelux-maiden, Saksan, Ranskan, Sveitsin ja Itävallan muodostaman ryhmän oleellisena piirteenä on perinteinen sukupuolikäsitys perheen elättäjästä toisin kuin Brittiläisessä mallissa, jossa naisten työssäkäyntiaste on korkea. Brittiläiselle mallille ovat ominaisia laaja julkispalvelujärjestelmä ja universaaliuden idea, mutta etuuskien taso on Pohjoismaista poiketen hyvin alhainen. (Kosonen 1998.) Useat tutkijat ovat halunneet laajentaa regiimien määrää, ja heidän mielestään erityisesti laajennetun EU:n oloissa tulisi puhua jo viidennestä, itäeurooppalaisesta regiimistä (Heikkilä, Kautto & Teperi 2005, 14).

Oman jaottelunsa on tehnyt myös ruotsalainen sosiologi Hans Zetterberg. Hän on luokitellut hyvinvointivaltiot kahden kriteerin avulla, jotka ovat julkisen vallan keskitys ja hajautus sekä valtion tarjoamien etujen harkinnanvaraisuus ja yleisyys. Zetterbergin luokittelu perustuu ideaalityyppeihin, mutta hän antaa esimerkin Hollannista, jossa suositaan valtiollisen vallan hajauttamista ja alhaalta ylöspäin rakentuvan yhteiskunnan rakentamista toisin kuin vaikkapa Pohjoismaissa. Hollannissa erilaisilla järjestöillä on merkittävä rooli hyvinvoinnin tuottamisessa kun taas Pohjoismaissa valtion rooli yleisten julkisten etujen tuottajana on hyvin korostunutta. Zetterberg väittää, että Hollanti voi olla samasta kustannustasosta huolimatta tehokkaampi ratkaisemaan hyvinvointiin liittyviä ongelmia kuin voimakasta valtiroolia korostavat Pohjoismaat. Koska esimerkkejä maista, jotka suosivat vallan hajautusta ja etujen harkinnanvaraisuutta, on vaikea löytää, antaa se Harisalon ja Miettisen mukaan viitteitä valtioiden samankaltaisista strategisista painotuksista hyvinvoinnin kehittämisessä. Tästä huolimatta eri maista voidaan löytää merkittäviä eroja. Esping-Andersenin havainnon mukaan esimerkiksi Saksan ja Ranskan malleissa valtion tuki koskee enemmän perheitä Pohjoismaiden painottaessa sosiaalipolitiikan yksilökeskeisyyttä. (Harisalo & Miettinen 2011, 46–47.)

2.2.5 Suomi osana Pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia

Esping-Andersenin mukaan Pohjoismaista hyvinvointimallia voidaan paremminkin kutsua sosiaalidemokraattiseksi järjestelmäksi. Universaaliuden ja sosiaali oikeuksien uudelleen tuotteistamisen laajentaminen uudelle keskiluokalle oli pitkälti seurausta sosiaalidemokraattien toteuttamasta sosiaalireformista. Sen sijaan, että olisivat sietäneet valtion ja markkinoiden tai työväen- ja keskiluokan välistä dualismia, Pohjoismaissa poliittista valtaa pitäneet sosiaalidemokraatit alkoivat tavoitella hyvinvointivaltiota, joka korottaisi tasa-arvon korkeimmalle tasolle kuin missään muualla. Tämä merkitsi ensiksikin sitä, että palvelut ja erilaiset tuet nostettiin uudelle keskiluokalle sopivalle tasolle ja että tasa-arvo osoitettiin lupaamalla työntekijöille samankaltaiset oikeudet kuin paremmin toimeentulevilla. (Esping-Andersen 1990, 27.)

Sosiaalidemokraattisen mallin prototyyppinä pidetään yleisesti Ruotsia. Vaikka regiimiin kuuluvien maiden välillä on runsaasti eroja, on etenkin vertaileva sosiaalipoliittinen kirjallisuus pystynyt toistuvasti osoittamaan Pohjoismaille yhteisiä piirteitä niin hyvinvointipalvelujärjestelmien laajuuden kuin kansalaisten hyvinvoinnin jakautumisen suhteen. Heikkilän, Kauton ja Teperin mukaan Pohjoismaiden yhteisiksi piirteiksi on nähty muun muassa julkisen sektorin laajuus, julkisten menojen korkea taso, korkea veroaste ja verorahoituksen suuri merkitys, sosiaalimenojen korkea bkt aste, universaalin politiikan tavoite, kattava tulonsiirtojärjestelmien taso, sukupuolten välinen tasa-arvo, vähäinen köyhyys sekä kansalaisten nauttima luottamus (Heikkiä, Kautto ja Teperi 2005, 15). Tiivistetysti Pohjoismaisen hyvinvointimallin nykyisiksi peruspiirteiksi voi sosiologi Pekka Kosonen mukaan nimetä laajan työhön osallistumisen, universaalin sosiaalipolitiikan, valtion keskeisen roolin sekä sosiaalimenojen suuren bkt-osuuden (Kosonen 1998).

Korkman nimeää Pohjoismaisen hyvinvointivaltion erityispiirteiksi pakollisuuden, universaaliuden ja vastavuoroisuuden. Pakollisuus tarkoittaa, että osallistuminen järjestelmiin ei ole yksilön tahdosta riippuvainen; kaikki palkansaajat ovat työeläkejärjestelmän ja kansaneläkejärjestelmän piirissä, jonka lisäksi kaikki maksavat veroja tai pakollisia maksuja, joilla hyvinvointivaltion menot katetaan. Pakollisuuden avulla vältetään käänteiseltä valikoitumiselta, jota esiteltiin julkisen sektorin tehtäviä koskevassa kappaleessa. Yksi hyvinvointipalveluidemme kattavana ajatuksena on universaaliuden periaate. Vaikka periaate on yleinen kaikille hyvinvointivaltioregiimeille, Pohjoismaisen mallin on sanottu vieneen periaatteet pisimmälle. Universaalius tarkoittaa, että koko väestöllä on yhtäläinen oikeus

sosiaaliturvaan ja julkisiin palveluihin. Jotta välttyttäisiin yhteiskunnan jakautumiselta erilaisiin yhteiskuntaluokkiin, hyvinvointipalveluiden pitäisi olla niin laadukkaita ja laajoja, että ne tyydyttäisivät myös hyvätuloisia. (Korkman 2011, 27.) Vaikka universaaliuden periaatetta ei ole onnistuttu täysin toteuttamaan, eikä tosin sen tulkintaakaan täysin selkeyttämään, periaatteen vaikutus on ollut varsin merkittävä hyvinvointivaltion rakentamisessa.

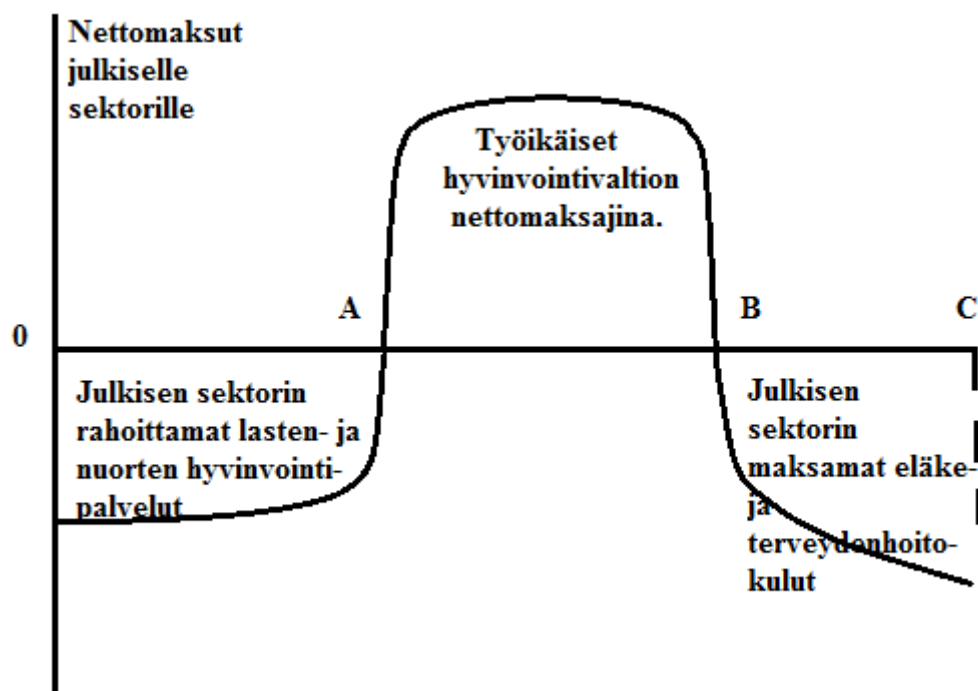
Kianderin ja Lönnqvistin mukaan Pohjoismainen hyvinvointivaltio rakentuu neljän sopimuksen; solidaarisuus-, normaalityösuhde-, sukupolvi- ja sukupuolisopimuksen pohjalle. Kyse ei ole sopimuksista käsitteen tavanomaisessa merkityksessä, vaan pitkän ajan kuluessa syntyneitä, usein monenkeskisiä järjestelyitä, jotka sisältävät lainsäädäntöä, työmarkkinaosapuolten välisiä sopimuksia sekä kirjoittamattomia institutionaalisia käytäntöjä. Ne määrittävät sen, mitä ihmiset hyvinvointivaltiolta odottavat. Solidaarisuussopimuksessa katsotaan, että valtiolla on velvollisuus tarjota kansalaisille yleisvakuutus erilaisten riskien varalle. Kansalaisten lähtötasoeroa tasoittamaan pyrkivän sopimuksen katsotaan edistävän yhteiskuntarauhaa sillä se mahdollistaa kansalaisille ennustettavan ja taloudellisesti turvatuksen elämän. Normaalityösuhdesopimukseksi kutsutaan käsitystä, jonka mukaan työikäisten ja – kykyisten kansalaisten ensisijaisena toimeentulon lähteenä tulisi olla oma työ. Tämä sopimus liittyy läheisesti kasvua korostavaan talouspolitiikkaan ja Pohjoismaiselle mallille ominaiseen täystyöllisyyden pyrkimykseen. Samalla sopimukseen kuuluu ajatus työpaikkojen kohtuullisesta pysyvyydestä ja riittävästä palkkatasosta joskin periaate on joutunut monessa kohdin kriisiin muuttuneen työsuhdekulttuurin myötä. (Kiander & Lönnqvist 2002, 38–39.)

Sukupolvisopimus liittyy tulojen tasoittamiseen ihmisen elinkaaren sisällä. Toisin kuin monesti unohdetaan, hyvinvointivaltio ei pelkästään tasoita kansalaisten välisiä tuloeroja. Merkittävä osa tulontasauksesta tapahtuu yksilöiden oman elämänkaaren sisällä. Lapset, nuoret ja vanhukset ovat järjestelmän hyötyjiä työssäkäyvien aikuisten ja keski-ikäisten ollessa sen nettomaksajia. Pohjoismainen järjestelmä on kuin suuri tulonsiirtokone, jonka taloudellisesti merkittävin osa on yhteisvastuulliset eläkejärjestelmät. Samalla kun ne ovat poistaneet ikääntyvien ihmisten köyhyyden, niistä on tullut suurin julkisten menojen erä. Sukupolvisopimuksen toteuttaminen edellyttääkin, että ennen kaikkea eläkkeiden rahoitus pystytään hoitamaan kestäväällä tavalla. Järjestelmä edellyttää korkeaa työllisyyden tasoa ollen tässä kohtaa yhdenmukainen normaalityösuhdesopimuksen kanssa. (Kiander & Lönnqvist

2002, 39–40.) Sukupolvisopimus luo perustan hyvinvointivaltion rahoitukselle. Hyvinvointivaltion rahoitus perustuu pitkän aikavälin malliin, jossa olennaista on juuri sukupolvien välinen sopimus. Sixten Korkmanin sanoin: ”Hyvinvointivaltio voidaan nähdä sukupolvien välisenä sopimuksena, jossa kukin ikäryhmä sitoutuu (julkilausumattomasti) maksamaan sitä edeltävien ja sitä seuraavien ikäryhmien kustannuksia sillä oletuksella, että myöhemmät ikäryhmät oman vuoron tullessa toimivat samoin” (Korkman 2012,). Korkmanin esimerkkiä havainnollistaa hyvin alla oleva kuva hyvinvointivaltion sukupolvisopimuksesta.

Sosiaalinen sopimus

Nettomaksut julkiselle sektorille ihmisen elinkaaren aikana

Kuva 3: Sukupolvisopimus hyvinvointivaltion rahoituksen taustalla
(Suomen Pankki)

Kuvasta käy ilmi, kuinka lapset ja vanhukset ovat järjestelmän nettosaajia työikäisten toimiessa nettomaksajina. Hyvinvointivaltio on kuin suuri tulonsiirtokone, jonka toimivuutta ikäjakauman vinoudet herkästi horjuttavat. Kuvasta selviää kuinka oleellista työikäisen väestön kapasiteetti hyvinvointivaltion rahoitukselle on. Ilman tuon portaan toimivuutta koko järjestelmä uhkaa menettää perustansa.

Sukupuolisopimus taas korostaa naisten asemaa työmarkkinoilla. Sopimukseen liittyvien tukien ja palveluiden avulla pyritään mahdollistamaan koko väestön täystyöllistäminen ja laajempi yhteiskunnallinen työnjako. Pohjoismaista hyvinvointivaltiota onkin pidetty erityisesti sukupuolten tasapuolisen yhteiskunta-aseman edelläkävijänä. Vaikka mikään valtio ei ole saavuttanut edellä esitettyjä tavoitteita täydellisesti ja myös Pohjoismaissa esiintyy työttömyyttä, syrjäytymistä ja sukupuolten välistä epätasa-arvoa, hyvinvointivaltiosopimuksia voi pitää Pohjoismaisen mallin ideologisena pohjana. Niiden mukaisesti yhteiskuntaa on pyritty muuttamaan vähemmän epäkohtia sisältäväksi. (Kiander & Lönnqvist 2002, 39–40.)

Kriittisempää otetta edustavien Harisalon ja Miettisen mukaan suomalainen hyvinvointivaltio on niin laaja-alainen, että sen kutsumista hyvinvointivaltioksi voi pitää kyseenalaisena. Heidän mukaansa hyvinvointivaltiomme on sekä yhteisöllisyyden edistäjä että tukija, palveluvaltio, sosiaalisia ja taloudellisia eroja tasoittava ja laajasti kansalaisten elämää säätelevä valtio. Heidän kritiikkinsä mukaan valtion tarjoamista palveluista on pitkä matka ihmisten hyvinvointiin. Myös tasa-arvon määrittelemisessä rajojen vetämistä pidetään erittäin kiistanalaisena. Sama tilanne on julkisen sääntelyn oikeutuksen kohdalla. Sosiaalisia ongelmia käsitellessään valtio voi jopa synnyttää alkuperäisiä ongelmia vakavampia ongelmia, he argumentoivat. Muun muassa näiden syiden vuoksi Harisalon ja Miettisen mielestä suomalaista hyvinvointivaltiosta olisi perustellumpaa kutsua palveluvaltioksi, tasoittavaksi valtioksi, sääntelyvaltioksi tai joksikin aivan muuksi valtioksi. Hyvinvointi on tutkijoiden mukaan niin subjektiivinen asia, että yleisen hyvinvoinnin määrittelemistä voidaan pitää mahdottomana tehtävänä. Tämän takia termi hyvinvointivaltio on heidän mukaansa pelkkää poliittista psykologiaa, jolla on ainoastaan helppo manipuloida ihmisten mielipiteitä ja jota on tämän takia vaikea vastustaa.. (Harisalo & Miettinen 2011, 49–51.)

Vaikka Suomi luetaan Pohjoismaiseen hyvinvointivaltioregiimiin kuuluvaksi valtioksi, joidenkin tutkijoiden mukaan Suomi ei ole kaikilta osin koskaan saavuttanut Pohjoismaista tasoa. Kososen mielestä muita Pohjoismaita määrittävä normatiivinen ajattelu tasa-arvon, täystyöllisyyden, universalismin ja julkisen vastuun korostamisesta ei ole koskaan juurtunut Suomeen yhtä voimakkaasti kuin muihin Pohjoismaihin. (Kosonen 1998, 179.) Vertailevaan hyvinvointivaltiotutkimukseen erikoistuneen Mikko Kauton mukaan Suomi on pikemminkin lähempänä mannereurooppalaisia maita. Jos hyvinvointivaltiota tarkastellaan sosiaalimenojen, niiden rahoituksen ja toteutuneen hyvinvoinnin näkökulmasta, Ruotsi ja Tanska ovat lähellä toisiaan muodostaen skandinaavisen mallin. Sen sijaan Suomi ei ainakaan vuonna 2002 erotu

muista EU-maista oikeastaan millään tavalla eikä Kauton mukaan ”ole mitenkään korostuneesti laajan julkisen vastuun maa”. Suomalaista hyvinvointivaltiota ei hänen mukaansa mitenkään tietoisesti rakennettu Pohjoismaisen mallin mukaiseksi varsinaisten palvelujen kehittämisen aikakaudella, 1970- ja -80 lukujen aikana. Kyseessä oli pikemminkin erilaisten kaupankäyntien ja kamppailujen tulos, kuten toimeentuloturvan ja lastenhoidon tapauksista hyvin selviää. Esimerkiksi tulonsiirtoja kehitettiin perusturvan ja ansiosidonnaisen turvan vastavuorona jonkinlaisena tasapainoratkaisuna. (Kautto 2002, 16–33.) Dosentti Katri Hellsten tosin muistuttaa, ettei hyvinvointivaltion varhaisemmassa vaiheessa eri ohjelmia mielletty minkään ennalta laaditun yleissuunnitelman osaksi. Reformit toteutettiin pohjoismaissa varsin satunnaisessa järjestyksessä ja hyvin eri tahtiin. (Hellsten 2011, 147.)

Monet tutkijoista ovat sitä mieltä, että arvio Suomen paikasta riippuu paljolti perspektiivistä. Laajasta kansainvälisestä asemasta tarkasteltuna Pohjoismaat erottuvat yhtenäisenä alueena ja Suomi sijoittuu yleisillä indikaattoreilla selvästi Pohjoismaiseen hyvinvointivaltioperheeseen. Jos taas vertaillaan pelkästään Pohjoismaita, Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot eroavat merkitsevästi toisistaan. (Kangas 2009, 24.) Hellsten huomauttaakin, että yleensä vertailu ei tapahdu arvioimalla maiden etäisyyttä ideaalista. Sen sijaan niitä vertaillaan keskenään. Tästä näkökulmasta katsottuna Suomen etäisyys muista Pohjoismaista on eri mittareilla mitattuna vaihdellut vuosikymmenien mittaan. Hyvin yleisellä tasolla katsottuna Suomi voidaan Hellstenin mukaan sijoittaa Pohjoismaiseen perheeseen kuuluvaksi. Toisaalta se myös eroaa muista Pohjoismaista monissa yksityiskohdissaan. Robert Cox huomauttaakin, että Pohjoismainen malli on kehittynyt niin moniselitteiseksi määritelmäksi, ettei se loppujen lopuksi ole muuta kuin kuvaava nimilappu Skandinavian maiden hyvinvointivaltioille. Sillä on kuitenkin ollut merkittävästi valtaa uskomusten, odotusten ja poliittisten strategioiden rakentamisessa. Tuolla abstraktiotasolla mallin ideaalien ja reaali maailman politiikan vastaavuus ei oikeastaan ole edes tärkeää. Merkittävämpää on, että ihmiset uskovat malliin ja rakentavat päämääränsä näille uskomuksille. (Hellsten 2011, 168–169.)

Jos kysymystä Suomen kuulumisesta Pohjoismaiseen malliin tarkastellaan siinä mielessä, että muutosta olisi tapahtunut suhteessa menneeseen, vastaukseen vaikuttaa oleellisesti se, mitä asioita tarkastellaan. Jos maita vertaillaan keskenään esimerkiksi sosiaalisten terveyserojen suhteen, havaitaan terveyserojen olevan Suomessa Ruotsiin ja Norjaan verrattuna hyvin suuria. Sen sijaan meillä hyviä Pohjoismaisia tuloksia on saatu aikaan suhteellisesti länsinaapureita pienemmillä sosiaalisosiaaliturvapanoksilla. Kelan tutkimusprofessori Olli

Kankaan mukaan Suomen mallia voidaan kutsua kevennetyksi Pohjoismaiseksi malliksi. Tämän takia sosiaalipoliittisilla leikkauksilla on meillä naapurimaita suuremmat vaikutukset. Herkkyys leikkauksille onkin hänen mukaansa näkynyt Suomessa nopeampana eriarvoisuuden ja köyhyyden kasvuna kuin muissa Pohjoismaissa. On kuitenkin muistettava, että todellisuudessa kaikki Pohjoismaat ovat loitontuneet ideaalituypisesta Pohjoismaisesta mallista ja kaikissa niissä on havaittavissa siirtymistä kohti yksilöllisempää vastuunottoa ja yksityisten ratkaisujen laajenemista. Samaten ero muihin Euroopan maihin on kaventunut muiden maiden ”skandinaavistuttua”. Muut maat ovat laajentaneet ja täydentäneet sosiaalipalveluita Pohjoismaiden leikatessa tulonsiirtojärjestelmiään. (Kangas 2009, 24–42, Hellsten 2011, 168–169.)

Muutosta voidaan tarkastella myös Hallin kolmitasoisien menetelmän kautta. Peter Hallin mukaan politiikan muotoilu millä tahansa sektorilla sisältää kolme keskeistä elementtiä ja tasoa: päämäärät, ne instituutiot, joita käytetään päämäärien saavuttamiseen sekä näiden instituutiovälineiden sovellustaso. Muutosta voi tapahtua kaikissa elementeissä, tosin ei välttämättä samanaikaisesti. Jos kyseessä on ensimmäisen asteen muutos, se tapahtuu vain menetelmien sovelluksissa eli esimerkiksi etuuksien tasossa. Toisen asteen muutoksesta puhutaan välineiden muuttuessa. Nämä molemmat mahtuvat vielä harjoitetun politiikan sisään ja ovat laadullisia muutoksia, ikään kuin hienosäätöä. Jos sen sijaan tapahtuu kolmannen asteen muutos kaikkien elementtien muuttuessa, voidaan puhua paradigman muutoksesta. Paradigma ymmärretään tapana, jolla poliittiset ja yhteiskunnalliset toimijat käsittelevät avainkysymyksiä yrittäessään ratkaista niitä. Kolmannen asteen muutos siis tarkoittaa politiikan muuttumista. (Hall 1993, 281–284.) Hellstenin mukaan suuri osa 1990-leikkauksista voidaan tulkita ensimmäisen asteen muutoksiksi. Myös piirteitä toisen asteen muutoksista voidaan havaita etenkin sosiaaliturvan rakenteissa. Kuitenkaan kolmannen asteen muutoksia ei ole tarvinnut toteuttaa, vaan Pohjoismaat ovat löytäneet itse tiensä ulos oman tradition sisäisestä kriisistä. (Hellsten 2011, 170.)

3. Hyvinvointivaltion kaksi puolta

3.1 Kiista hyvinvointivaltion luonteesta

Pohjoismaisille hyvinvointivaltioille voidaan osoittaa suuria saavutuksia. Ne ovat taanneet ennennäkemättömän tasavertaista kehitystä ja hyvinvointia kansalaisilleen tarjoamalla kattavat turvaverkot ja sosiaalisen nousun mahdollisuudet. Tuloerot ovat pienempiä kuin muualla, köyhyys vähäisempää, naisten työelämän ja perhe-elämän yhdistäminen verrattain helppoa ja sosiaalinen liikkuvuus suurempaa. (Korkman 2011, 32.) Yhtä aikaa Pohjoismaat ovat menestyneet myös taloudellisissa kilpailuissa. Talouskasvu on viime vuosien vaikeita aikoja lukuun ottamatta ollut suhteellisen nopeaa sekä tuottavuuden ja työllisyyden taso pääosin korkeaa. Kuten muun muassa Saari (2010) ja Andersen (2007) osoittavat, Pohjoismaat ovat pystyneet yhdistämään talouden tehokkuutta ja sosiaalisia tavoitteita muita maita paremmin.

Hyvinvointivaltion laajasta kannatuksesta huolimatta sitä kohtaan osoitettu kritiikki on kasvanut jatkuvasti. Kianderin mukaan kritiikki alkoi Yhdysvalloista 1970-luvulla, mutta sai sijansa myös eurooppalaisessa keskustelussa kasvaneiden taloudellisten ongelmien - työttömyyden kasvun ja julkisen sektorin velkaantumisen - myötä. Pitkäaikainen suurtyöttömyys ja uusioikeistolaisen politiikan valtaannousu 1980-luvulla loivat hänen mukaansa ”sosiaalisen tilauksen kritiikille, jonka mukaan hyvinvointivaltiot rapauttavat vähitellen talouden terveet kannustimet ja johtavat jatkuviin menonlisäyspaineisiin ja lopulta rahoituskriisiin”. 1990-luvun alussa kaikkien hyvinvointivaltioiden äiteihin kuuluviin Pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin (Suomi ja Ruotsi) iskenyt talouskriisi kasvatti kritiikkiä entisestään. Etenkin hyvinvointivaltioiden äitinä pidetty Ruotsia kohdannut kriisi oli kova kolaus hyvinvointivaltioideologialle ja taloudelliset ongelmat nähtiin osoituksena hyvinvointivaltion kyvyttömyydestä lisätä taloudellista kasvua. Suomen suurlama ja porvarihallitus loivat tilaa tällaiselle keskustelulle, Kiander toteaa. (Kiander 2001, 104.)

Yleisin kritiikki on pragmaattista ja perustuu taloudelliseen argumentaatioon; järjestelmän rahoittaminen on muuttuneissa olosuhteissa entistä vaikeampaa (Korkman 2011, 51). Taloudellisessa kritiikissä hyvinvointivaltion periaatteellisiin syihin ei kadota vaan järjestelmää kritisoidaan sen tehottomuuden, kannustimia vääristävän luonteen ja kalleuden

takia. Taloudellisten syiden lisäksi järjestelmää kohtaan voidaan kuitenkin osoittaa myös perusteellisempaa kritiikkiä. Hyvinvointivaltion voidaan katsoa rajoittavan yksilön vapauksia ja hämärtävän yksilön vastuuta. Myös tulojen ja varallisuuden uudelleenjako ei kaikkien mielestä ole aina oikeudenmukaista. Hyvinvointivaltioon liittyykin sekä positiivisia vapauksia, kuten erilaiset voimavarat että negatiivisia vapauksia, kuten vapaus olla tekemättä jotakin tai olla joidenkin rajoitteiden ulkopuolella. Hyvinvointivaltio voi samanaikaisesti sekä lisätä että rajoittaa yksilön oikeuksia. (Kiander & Lönnqvist 2002, 187–188.)

Hyvinvointivaltiosta käytävä kiistely näyttäisikin kiinnittyvän kahden ideologian väliseen kädenvääntöön, joiden näkemykset perustuvat erilaisille oikeudenmukaisuuden ja vapauden käsitteille. Toisille hyvinvointivaltio luo vapautta ja toisille se taas rajoittaa valinnan mahdollisuuksia. Vastakkain ovat uusliberalistinen näkemys markkinoiden tehokkuudesta ja yksilön vapaudesta sekä julkisen vallan vahvaa roolia kannattava keynesiläinen hyvinvointipolitiikka, joka näkee hyvinvointivaltion palvelut vapautta tuottavina elementteinä. Hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa Pohjoismaat nojasivat keynesiläisen koulukunnan näkemykseen kysyntälähtöisestä politiikasta esimerkkinä julkisen vallan rooli aktiivisen työvoimapolitiikan edistäjänä. Viime vuosikymmeninä julkista keskustelua on kuitenkin alkanut valtaamaan käsitys julkisen sektorin liiallisesta kasvusta ja hyvinvointivaltion kalleudesta. Keskustelu on kääntynyt julkisen sektorin kestävyysmittaamiseen ja muun muassa ikääntymisen ja globalisaation aiheuttamiin haasteisiin. Näkemys Pohjoismaisesta hyvinvointivaltiomallista on vaihtunut mahdollisuuksista mahdottomaan.

Seuraavaksi tarkastellaankin hyvinvointivaltiosta käytyä keskustelua sitä puolustavan ja kritisoivan tematiikan kautta. Ensiksi perehdytään hyvinvointivaltiota kohtaan osoitettuun kritiikkiin ja tarkastellaan eri väitteiden tieteellisiä, ideologisia ja empiirisiä perusteita. Tämän jälkeen käydään samat teemat läpi hyvinvointivaltion puolustajien taholta. Hyvinvointivaltiosta käyty keskustelu on hyvin monitasoista ja pro gradu- tutkielman puitteissa sitä on mahdotonta käsitellä täysin kattavasti. Sen takia keskitytään neljään aihepiiriin, joiden ympärille hyvinvointivaltiosta käyty keskustelu pitkälle keskittyy. Tarkastelun kohteena on taloudellinen tehokkuus, julkisen sektorin koko, tasainen tulonjako sekä yksilön vapaus. Niistä kaksi ensimmäistä nähdään periaatteiltaan taloudellisina kysymyksinä kun taas kaksi jälkimmäistä ovat kysymyksiä, joiden perustelu ja kritiikki kumpuavat pitkälti oikeudenmukaisuuden ja vapauden erilaisista käsityksistä. Nämä teemat tulevat lähelle sosiologista tutkimusta, mutta ovat hyvinvointivaltion luonteesta johtuen varsin

oleellisia tekijöitä järjestelmän rakenteessa. Vaikka hyvinvointivaltiosta käytävä keskustelu on suurimmaksi osaksi kahden ideologian välinen yhteentörmäys, seuraavissa luvuissa pyritään tarkastelemaan aihetta myös tieteellisten argumentointien ja empiirisen aineiston avulla. Tätä kautta pyritään rakentamaan taulukon mukainen konstruktivinen näkemys hyvinvointivaltiosta käydystä, ajoittain hyvinkin ideologisesti painottuneesta keskustelusta.

Taulukko 3: Hyvinvointivaltiolle esitetyt väitteet ja niiden sisältö

VÄITE	TEOREETTINEN ARGUMENTOINTI	EMPIIRINEN ARGUMENTOINTI	IDEOGINEN ARGUMENTOINTI	VÄITTEEN VAHVUUS
Aiheuttaa talouden tehottomuutta	Vapaat markkinat tuottavat tehokkaimman ratkaisun, ns. ”näkömätön käsi”. Esim. Smith, Hayek, Friedman	Mm. Harberger, Director ja Levi ovat osoittaneet, että epätäydellisen informaation aiheuttamat hyvinvointitappiot ovat pienempiä kuin on oletettu. Verotuksen vaikutus	Hyvinvointivaltio on perusteltavissa vain altruismilla. Tulonsiirtojen ja talouden tehokkuuden trade-off on väistämätöntä; toista ei voi parantaa ilman ettei toinen samalla heikkenisi.	Verotus aiheuttaa aina hyvinvointitappioita, mutta niiden suuruuden osoittaminen on haastavaa.
Passivoi ihmisiä ja vähentää yhteisöllisyyttä sekä halua työskennellä	Teorioiden mukaan vapaus ja vastuu kulkevat käsi kädessä.	Tutkimusten mukaan työttömyysjaksot ovat sitä pitempiä mitä korkeampaa on työttömyysturvan taso.	Hyvinvointivaltio sallii ajatuksen, jonka mukaan vastuu lähimmäisistä ulkoistetaan kunnalle.	Erilaiset kannustinloukut ovat todellinen ongelma.
Vähentää yksilönvapautta	Hyvinvointivaltion pakkojäsenyys rikkoo negatiivista vapautta eli vapautta johonkin	Suomalaisista yli 60 prosenttia on sitä mieltä, että asioita säädellään ihan liikaa.	Hyvinvointivaltio on holhousvaltio ja suojelee ihmistä itseltäänkin.	Väite ei ota huomioon vapauden mahdollisuusnäkökulmaa.
Kasvattaa itse itseään	Löytyy useita teorioita; mm. Baumolin tauti, Wagnerin laki, erilaiset politiikan teorit.	Julkisen sektorin tehtävät ovat kasvaneet 1970-luvulta kaksinkertaisiksi.	Ihmiset ovat ahneita eivätkä helposti luovu saavutetuista eduista vaan pikemminkin vaativat aina vain lisää palveluita.	Julkisen sektorin kasvusta on useita todisteita.
Lisää talouden tehokkuutta	Markkinoiden epäonnistumisesta ja epätäydellisestä informaatiosta johtuen julkisen sektorin toimenpiteet tehostavat markkinoiden toimintaa.	Laajasta julkisesta sektorista huolimatta Pohjoismaat ovat menestyneet varsin hyvin kansainvälisissä vertailuissa.	Vaikka jokin ratkaisu olisikin taloudellisesti tehokas, se ei välttämättä johda oikeudenmukaiseen tulonjakoon. Hyvinvointivaltio yhdistää tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden	Useiden tutkimusten mukaan hyvinvointivaltio ei lisää eikä vähennä talouskasvua. Talous voi tehostua jos toiminta ei kasva liian suureksi. Lisäksi erilaiset hyvinvointipalvelut lisäävät talouden tehokkuutta.
Tasainen tulonjako luo hyvinvointia	Erityisesti Wilkinson & Piccket, yms osoittavat korrelaation tasaista tulonjakoa painottavalla hyvinvointivaltiolla ja yhteiskunnan menestymisellä.	Useiden tutkimusten mukaan pohjoismaat ovat pärjänneet hyvin ’onnellisuustutkimuksissa’	Solidaarisuus velvoittaa huolehtimaan vähemmän toimeentulevista ja apua tarvitsevista, myös taloudellisen tehokkuuden kustannuksella.	Tutkimustulokset melko yhdenmukaisia; jos ihmiset kokevat olonsa tasa-arvoiseksi erilaiset sosiologiset ongelmat ovat vähäisiä.
Lisää ihmisten vapautta	Erityisesti Sen ja Rawls: mahdollisuuksista rakentuva vapaus.	Hyvinvointivaltio tarjoaa konkreettisia hyvinvointipalveluja.	Hyvinvointivaltio asettaa kaikki ihmiset samaan asemaan: oikeudenmukainen.	Positiivisen vapauden näkökulmasta hyvinvointivaltio lisää vapautta.

Edellä esitetty taulukko tiivistää tulevien kappaleiden sanoman. Se esittelee hyvinvointivaltiota ylläpidettyjen väitteiden sisältöä. Usein väitteet esitetään itsestäänselvyyksinä ja niiden perustelu on monesti pelkästään ideologista. Oheisen taulukon mukaisesti pyritään seuraavaksi käymään väitteitä läpi niin talousteorian kuin politologian ja sosiologiankin avulla. Kysymällä jokaiselta väitteeltä sen teoreettisia, empiirisiä ja ideologisia perusteluja saadaan vastaus väitteen vahvuudesta. Onko väitteelle teoreettisia perusteita vai voidaanko sitä pitää ainoastaan mielipiteenä, jolla on toki vaikuttavuutta ja valtaa, mutta joka perustuu täysin ideologisiin näkökulmiin?

3.2 Hyvinvointivaltion kritiikki

Perinteisesti hyvinvointivaltiokritiikki liitetään uusoikeistolaisen tai uusliberaalin politiikan nousuun. Jos hyvinvointivaltion perusta luotiin kylmän sodan, Bretton-Woods järjestelmän ja sosiaalisten uudistuksista käydyn kamppailun kolminaisuudelle, toi 1970-luku mukanaan järjestelmää kohtaan osoitetun kritiikin. Yhteiskuntatieteilijät alkoivat epäillä, että vallitsevalle vasemmistolaiselle politiikalle nojaava demokraattinen hyvinvointivaltio ei ole kestävällä pohjalla. (Patomäki 2007, 35–36.) Rautarouvana tunnettu Iso-Britannian pääministeri Margaret Thatcher ja Yhdysvaltain presidentti Reagan alkoivat harjoittaa politiikkaa, joka erosi aiempien hallitusten harjoittamasta linjasta. Oikeistopuolueet nostivat kannatustaan kun julkiset monopolit, julkisten ammattikuntien privilegit, julkisen sääntelyn lisääntyminen ja poliittisen vallan keskittyminen eivät monenkaan mielestä vastanneet niitä lupauksia, joita hyvinvointivaltiolle oli annettu. (Harisalo & Miettinen 1997, 49–50). Patomäen mukaan vuosikymmenen suuret muutokset mahdollistivat uusliberalismin nousun uudeksi ”oikeaksi” taloustieteeksi. Menestystä siivittivät Bretton-Woods järjestelmän romahtaminen, työnantajien ja yhtiöiden aktiivinen lobbaus uusliberalismin puolesta sekä 1960-luvun lopun radikaali opiskelijaliike, joka korosti uusliberalistista arvomaailmaa kuten yksilön vapautta ja valtiokritiikkiä. (Patomäki 2007, 35–36, 54.)

Nykyisellä uusliberalismilla viitataan klassisen liberalismiin eli 1800-luvun poliittisen taloustieteen ideologian moderneihin versioihin. Uusliberalismi, joksi etenkin opin vastustajat näkemystä kutsuvat, korostaa yksilön vapauksia, yksityistä omistusoikeutta ja vapaata markkinataloutta. Sen sijaan 1900-luvun kollektivistiset ideat nähdään negatiivisina. Perinteisestä vasemmisto-oikeisto näkökulmasta katsottuna aatetta pidetään oikeistolaisena,

mutta uusliberalisti voi Patomäen mukaan kuulua mihin poliittiseen puolueeseen tahansa, koska puoluekentän muutos on siirtänyt koko kentän oikealle. (Patomäki 2007, 10.)

Suuntauksen merkittävimmät ideologit, yhdysvaltalainen ekonomisti Milton Friedman ja itävaltalais-syntyinen taloustieteilijä Friedrich A. Hayek muodostivat näkemyksensä reaktiona 1900-luvun puolenvälin keynesiläisiä, vasemmistolaisia ja sosialistisia ajatuksia vastaan. Vaikka taloustieteilijät kutsuivat itseään liberaaleiksi, jo heidän taustansa (Hayek oli sosialistinen ja Friedman keynesiläinen) ennen kääntymistään liberaaleiksi antaa perustelua kutsua heitä uusliberalisteiksi. Molemmat kannattivat avoimesti paluuta 1800-luvun talousliberalistisiin ihanteisiin ja elvyttivät klassisen talousteorian keskeisiä ideoita. (Emt, 27). Friedrich A. Hayek tiivisti kritiikkinsä hyvinvointivaltion yksilönvapautta rajoittavaan luonteeseen. Vapautta ajattelunsa avainkäsitteenä pitäneen Hayekin mielestä julkinen sektori - kunnat ja valtio, joka kontrolloi yli puolta kansantulon käytöstä, kontrolloi epäsuorasti lähes kaikkea kansakunnan taloudellista elämää⁹. Kun toimintaa laajennetaan suunnitelmallisesti, aletaan yhä enemmän viitata siihen mikä on ”oikeudenmukaista” tai ”järkevää”¹⁰. Samalla kertaa ihmisten erityisintressejä aletaan tietoisesti diskriminoida sallimalla toiselle jotain mikä kielletään toiselta. Näin muodollinen tasa-arvo itse asiassa ajautuu ristiriitaan aineelliseen tasa-arvoon tähtäävien julkisen vallan toimenpiteiden kanssa. Siten hyvinvointivaltion distributiivisen oikeudenmukaisuuden ihanne johtaa väistämättä laillisuusperiaatteen tuhoutumiseen. Pyrkiessään tuottamaan kaikille ihmisille saman lopputuloksen kaikkia oikeastaan kohdellaan eri tavalla. Siten yhtäläisten objektiivisten edellytysten tarjoaminen ihmisille ei tarkoita, että heille annettaisiin sama subjektiivinen mahdollisuus. Hayekin mielestä valtion valtaoikeuksia tulisikin rajoittaa, tai muuten vapaa yhteiskunta muuttuu väijäämättä totalitaariseksi. (Hayek 1995, 81, 96–97.)

Hayekin mielestä hyvinvointivaltio aiheuttaa moraalikatoa. Yhdessä muiden hyvinvointivaltiokriitikoiden kanssa hän argumentoi laajaa sosiaaliturvaa tarjoavan yhteiskunnan rappeuttavan ihmisiä; on sama jäädä kotiin makaamaan, koska toimeentulo on turvattu ja lähes yhtä hyvä kuin matalatasoista palkkatyötä tekemällä. Liberaalin ajattelun mukaisesti Hayek yhdistää vapauden ja moraalin merkityksen. Hän huomauttaa, että moraalialia voi esiintyä vain jos yksilöllä on vapaus päättää omasta puolestaan. Individualismista lähtevä moraalinen velvollisuus puolustaa vapautta sotii Hayekin mielestä liian voimakasta valtioihannetta vastaan. Vapauteen liittyy aina vastuuta ja sitä kautta moraalista arvoa.

---

⁹ Tilastokeskuksen mukaan Suomen julkisten menojen suhde Bkt:hen oli vuonna 2011 55 prosenttia.

¹⁰ Lainausmerkit alkuperäislähteestä.

Ollakseen vapaa, ihminen ei voi sysätä vastuuta elämästään yhteiskunnalle. Vastuusta vapauttava yhteiskuntarakenne ei voi muuta kuin heikentää ihmisten moraalia riippumatta siitä vaikka se olisi perustunut kuinka hyveellisille ideoille, Hayek toteaa. Hänen mielestään ihmiset ovat muuttuneet suvaitsevaisemmaksi väärinkäytöksiä kohtaan sekä tulleet välinpitämättömiksi tietyistä epäkohdista, koska pitävät valtiota tahona, joka lopulta laittaa kaiken kuntoon. (Hayek 1995, 212–213.)

Samoin linjoilla on myös taloustieteessä ja politiologiassa tunnettu julkisen valinnan (*public choice*) koulukunta¹¹ kritisoidessaan julkisen sektorin interventioiden tuloksia. Yhdysvalloissa 1950–60 lukujen taitteessa syntynyt uutta poliittista taloustiedettä edustava suuntaus on etenkin Euroopassa erikoistunut hyvinvoinnin ja onnellisuuden syntymisen tarkasteluun. Koulukunnan mielestä hyvinvointipolitiikka ja tulojen uudelleenjakso johtavat muihin tuloksiin kuin niistä päätettäessä toivottiin. Poliittiset prosessit ja interventioiden edellyttämä byrokratia luovat edellytykset eri eturyhmien itsekäälle toiminnalle. Erilaiset ja yhä uudet eturyhmät pyrkivät hyötymään yhteisistä verorahoista. Byrokratia kasvaa entisestään ja samanaikaisesti tukijärjestelmiin tottuneet kansalaiset alkavat passivoitua. Samalla vastuu omasta toimeentulosta hämärtyy. (Kiander & Lönnqvist 2002, 188.)

Samaa mieltä ovat myös eräät Suomen äänekkäimmistä hyvinvointivaltiokriitikoista, Evan johtaja Matti Apunen ja konsernijohtaja Björn Wahlroos. Wahlroosin mukaan Suomen nykyinen työttömyysturvajärjestelmä kannustaa ihmisiä syrjäytymään. Kun tukijärjestelmää kehitetään liian kattavaksi, vähennetään ihmisten aktiivista osallistumista, Wahlroos varoittaa. (HS 2012b.) Apusen mukaan moraalikadon siemen on juuri siinä, että tukijärjestelmiä aletaan pitää itsestäänselvyyksinä (HS 2013).

Wahlroosilaisen ajattelun takana on Friedmanin ja Smithin ohella yhdysvaltalainen venäläinen filosofi Ayn Rand, jonka kehittämän moraalifilosofian ydin on altruismin pahuudessa. Randin mukaan hyvinvointivaltio on taloudellisesti tuhoisa ja moraalisesti väärin. Hänen mielestään markkinoiden valtaan luottava kapitalismi turvaa hyvälle elämälle välttämättömän yksilön vapauden kaikkein parhaiten. Hyvinvointivaltio ei siten ole eettinen järjestelmä rajoittaessaan ihmisten vapautta ja valinnan mahdollisuuksia. (Rand 1967.)

Hyvinvointikritiikki kulminoituu läheisesti demokratiakritiikin kanssa. Perinteisesti demokratiaa eli kansanvaltaa perustuvaa hallitusmuotoa on pidetty oikeudenmukaisimpana

---

¹¹ Koulukunnan tunnettuja edustajia ovat mm. sen perustajaksi kutsuttu Duncan Black, James Buchanan, Gordon Tullock ja Ronald Coase. Buchanan sai Nobelin taloustieteen palkinnon vuonna 1986, Coase vuonna 1991.

valtiomallina ja demokratian on katsottu edistävän parhaiten ihmisten tasa-arvoa ja vapautta. Jokaisella täysi-ikäisellä kansalaisella on äänestysmahdollisuuden kautta oikeus vaikuttaa harjoitetun politiikan suuntaan tai päätöksentekijöiden valintaan. Vaikka demokratiaan kuuluu olennaisesti kritiikki, ymmärretään demokratiakritiikillä tyytymättömyyttä demokraattisessa järjestelmässä itsessään oleviin epäkohtiin, jotka aiheuttavat ja mahdollistavat enemmistön tyranniaa. Siten enemmistön tahtoon perustuva demokratia rajoittaa samalla tavalla yksilön vapautta kuin julkisen sektorin pakkotoimet ja muu julkinen sääntely ja ohjaus. (Hayek 1960, 106-109.)

3.2.1 Taloudellinen tehokkuus kärsii

Tehokkuus on yksi talousteorian keskeisimpiä käsitteitä. Perinteisimmillään sillä ymmärretään resurssien tehokasta kohdentamista - miten talous saa olemassa olevilla resursseillaan tuotettua parhaimman mahdollisen lopputuloksen? Kansantaloustieteen teorioista voi helposti löytää kaksi täysin vastakkaista näkemystä hyvinvointivaltion ja taloudellisen tehokkuuden suhteesta. Viimeisten vuosikymmenten myötä kannatustaan on kasvattanut talousteoreettinen näkemys, jonka mukaan julkiset menot ja erityisesti hyvinvointivaltiomenot heikentävät talouden toimintaa. (Suoniemi ym. 2011, 21). Markkinoiden ”näkömätön käsi” tuottaa aina tehokkaan ratkaisun, ja valtion katsotaan vain sekoittavan tätä erilaisilla rahoitusjärjestelmillään. Tätä perustellaan tulonsiirtojen ja talouden tehokkuuden trade-off:illa: toista ei voi parantaa ilman ettei toinen samalla heikkenisi (Okun 1975, 91).

Väitteen todistamisessa kunnostautui erityisesti Chicagon koulukunta. Friedmanin johdolla he pyrkivät osoittamaan, että suuri lama ei johtunut markkinoiden luontaisesta epätasapainosta eikä väitettä Keynesiläisestä aktiivisen finanssipolitiikan tarpeellisuudesta ja valtion väliintulosta tullut hyväksyä. Friedmanin mukaan ongelmat olivat johtuneet rahapolitiikan jättimäisistä virheistä, jonka takia totuutta markkinoiden tehokkuudesta ei tullut missään nimessä hylätä. Myös muut taloustieteilijät, kuten Arnold Harberger, Aaron Director ja Edward Levi pyrkivät osoittamaan, että epätäydellisen kilpailun hyvinvointitappiot olivat vain murto-osa siitä, mitä aiemmin aiempi tutkimuskirjallisuus epätäydellisestä informaatiosta oli vuosikymmeniä opettanut. (Walhroos 2012, 148–149.) Esimerkiksi Harberger ei väitä etteikö epätäydellinen informaatio aiheuttaisi hyvinvointimenetyksiä, mutta painottaa, ettei siinä

määrin kuin niistä on varoiteltu. Resurssien erilaisesta kohdentamisesta huolimatta kokonaishyvinvointi ei epätäydellisen informaation tilanteessa Harbergin mukaan muutu ratkaisevasti. (Harberger 1954, 86–87.)

Nobel-palkitun Gary Beckerin mukaan resurssien tehokkaan kohdentamisen teoria muuttuu oleellisesti jos asiaa tarkastellaan dynaamisen kilpailun ja sitä seuraavan teknisen edistymisen avulla. Staattisesta kilpailuteoriasta poiketen dynaaminen kilpailu hyväksyy lyhytaikaisen monopolit. Niiden katsotaan saavan aikaan tervettä kilpailua ja teknologista kehitystä, jonka takia resurssien staattisen allokoinnin teorian luonnollinen monopoli on huomattavasti vähemmän tärkeä kuin tavallinen monopoli ja pelkkä uusien kilpailijoiden uhka riittää pitämään hinnat oikealla tasolla. (Wahlroos 2012, 150.)

Tätä kautta hyvinvointivaltiokriitikot näkevät, että talouden tehokkuus kärsii valtion aktiivisesta puuttumisesta markkinoiden toimintaan. Silti harva ekonomeista väittää, ettei valtiota tarvittaisi ollenkaan. Ainoastaan anarkokapitalistit ovat sitä mieltä, että markkinat voivat hoitaa lähes kaiken resurssien allokoinnin. Suurin osa ekonomisteista kuitenkin pitää valtiota välttämättömänä julkishyödykkeiden tuottajana, vaikka heidän määritelmänsä oikeasta julkishyödykkeestä vaihtelevatkin. Myös vahvan rahajärjestelmän takaaminen ja joidenkin tulojen uudelleenjakaminen nähdään pääsäänteisesti valtiolle kuuluvina hyväksyttävinä tehtävinä. Valtion aktiivisesta puuttumisesta talouspolitiikkaan ollaan kuitenkin toista mieltä. Laajaa julkista sektoria eli hyvinvointivaltiota kritisoivat taloustieteilijät väittävät, että esimerkiksi valtion budjettien veroelvytys on harvoin onnistunut, koska julkinen lainanotto vähentää helposti saman verran yksityisiä investointeja. Esimerkiksi Wahlroos huomauttaa, ettei elvytyspolitiikka ole suinkaan aina täyttänyt sille osoitettua tehtävää eikä ole onnistunut virkistämään taloutta laman jälkeen. Sen avulla on vain harjoitettu tukiaispolitiikkaa, hän toteaa. (Wahlroos 2012, 158–159.)

Julkisen sääntelyn oikeuttaminen markkinoiden epäonnistumisen korjaamiseksi on herättänyt keskustelua tosin jo Keynesiläisen talouspolitiikan valtakaudella. Harisalon ja Miettisen mukaan John K. Galbraith osoitti 1960-luvulla, että julkista sääntelyä tarvittiin erityisesti suurten yritysten voimavarojen mahdollistamiseksi ja yritysten tuotteiden kaupankäynnin turvaamiseksi. Heidän mielestään Suomen kolmikantaa voi pitää Galbraithin kuvailemana teknostruktuurisena poliittis-taloudellisena järjestelmänä, joka on viritetty palvelemaan suurten yritysten ja ammattiyhdistysliikkeiden intressejä sekä edistämään hallittua kilpailua valtiovallan suojissa. (Harisalo & Miettinen 2004, 97.) Samaa mieltä oli myös George Stigler,

joka väitti, ettei valtio harjoita julkista sääntelyä yleisen edun nimessä vaan määriteltujen intressien edistämiseksi. Intressiryhmät, joilla on tarpeeksi poliittista valtaa, etsivät mahdollisuuksia omien intressiensä edistämiseksi. He osaavat vaikuttaa lainsäätäjiin ja muotoilla oman etunsa yleisen edun mukaan. Siten intressiryhmät luovat julkisen sääntelyn kysynnän politiikan, Stigler argumentoi. (Stigler 1971, 3-5.) Samalla markkinoiden epäonnistumista korjaava julkinen sääntely muun muassa nostaa hintoja ja rajoittaa kilpailua. Hyvinvointivaltiokriitikkojen mielestä tätä kautta muodostuneet hyvinvointitappiot muodostuvat varsin merkittäviksi.

Verotus on yksi hyvinvointivaltion tärkeimpiä tekijöitä ja rahoituksen perusta. Kriitikoiden mukaan korkea verotus ylikuormittaa yksityisyrittäjiä hidasten talouskasvua ja luoden työttömyyttä. Esimerkiksi Hayekin mukaan markkinamekanismi on paljon tehokkaampi ja pystyy vastaamaan suuren ihmisjoukon nimenomaisiin tarpeisiin valtiota paremmin. Tehokkaasti toimiva kansantalous ei tarvitse hyvinvointivaltion kaltaista järjestelmää vaan vapaat markkinat tuottavat ja kohdentavat palvelut tehokkaammin ja vaikuttavammin kuin valtion hyvinvointiohjelmat, ja ne voidaan rahoittaa vähemmillä veroilla. (Hayek 1995, 50.)

Suuret menot edellyttävät korkeita veroja. Suurin osa suomalaisista pitää korkeita veroja oikeutettuina kattavien hyvinvointipalvelujen takia. Kuten uusimmat mielipidetutkimukset osoittavat, enemmistö suomalaisista olisi valmiita jopa nostamaan verotusta jos se olisi ehtona hyvinvointipalvelujen säilymiselle. Hyvinvointivaltiokriitikot kuitenkin muistuttavat ihmisten unohtavan, ettei verotuksen kiristämisen ja sen myönteisten vaikutusten välillä välttämättä ole myönteistä riippuvuutta (Harisalo & Miettinen 2004, 164). Paljon käytetty esimerkki on Ruotsista, jossa verotuksen korotus johti talouden laskuun. Ruotsin hallituksen lisätessä voimakkaasti verotuksen progressiota vuonna 1971, talouden kasvu tipahti 6,5 prosentista 0,9 prosenttiin. (Sandberg 2003, 40.)

Ilmiö selittyy Lafferin käyrällä. Se kuvaa verokertymää veroasteen funktiona. Veroasteen kasvattaminen kasvattaa samassa suhteessa verotuloja niin kauan kuin veroasteella ei ole vaikutusta taloudelliseen toimintaan. Jossakin vaiheessa veroasteen kiristäminen alkaa kuitenkin pienentää verokertymää. Osaksi ihmiset alkavat arvostaa vapaa-aikaa ja toisaalta osa työstä siirtyy harmaan talouden piiriin. Vaikka optimiveroasteelle ei ole löydetty yksiselitteistä vastausta, monien mielestä nykyinen verotustaso alkaa olla lähellä sitä. Verotuksen haittavaikutukset ja verotuksen aiheuttama tuotannon menetys aiheuttavat tehokkuustappioita (*dead weight loss*). Verotuksen hyvinvointitappiolla tarkoitetaan

taloudellista hukkaa. Verotus muuttaa ihmisten käyttäytymistä siten, että yhteiskunnan taloudellinen hyvinvointi vähenee.

Taloukasvua pidetään yleisesti talouspolitiikan keskeisenä tavoitteena. Tuotannon kasvu onkin aineellisen elintason välttämätön edellytys. Se, merkitseekö aineellisen elintason nousu hyvinvoinnin kasvua tai onko se pitkällä aikavälillä ekologisesti kestävä, on toinen kysymys. On tietenkin selvää, että Bkt:n kasvu ei tarkoita automaattisesti hyvinvoinnin kasvua. Kuitenkin erilaiset hyvinvointia mittaavat indikaattorit korreloivat henkeä kohti lasketun tuotannon tason kanssa positiivisesti. Vaikka kasvu ei sinänsä riitä tuottamaan hyvinvointia, kohtuullisen hyvinvoinnin tason takaaminen edellyttää riittävää aineellisen hyvinvoinnin tasoa. (Kiander & Lönnqvist 2002, 59–60.)

3.2.2 Laaja julkinen sektori velkaannuttaa

Suomalainen hyvinvointivaltio perustuu laajaan julkiseen sektoriin. Julkisten menojen osuus koko kansantaloudesta oli Tilastokeskuksen viimeisimmän raportin mukaan 56 prosenttia (Tilastokeskus 2013). Julkisen sektorin ja yleisemmin valtion roolista talouselämässä on keskusteltu oikeastaan koko taloushistorian ajan. Vaikka julkisen sektorin laajuudesta voi olla montaa mieltä, yleisesti ajatellaan, että valtiota tarvitaan vapaiden markkinoiden rinnalle. Ainoastaan anarkokapitalistit katsovat, ettei valtiota tarvita ollenkaan talouselämän järjestämiseen vaan lähes kaikki julkiset palvelut voitaisiin tuottaa markkinoilla. (Harisalo & Miettinen 1997, 202.) Selvempää kiistely onkin siitä kuinka laajasti yhteiskunnan tulisi puuttua markkinoiden toimintaan ja kuinka paljon sen tulisi tuottaa erilaisia palveluita kansalaisilleen. Keskustelu julkisen sektorin optimaalisesta koosta ei ole tullut päätökseensä.

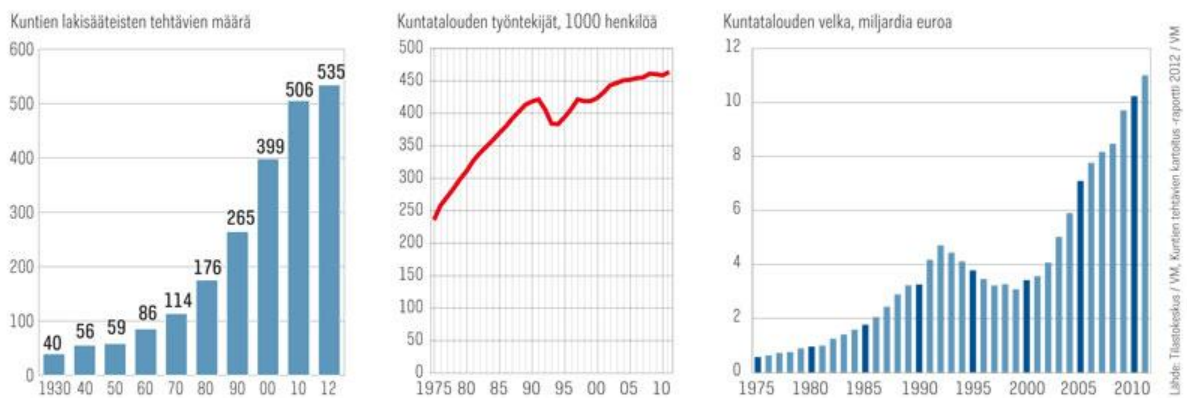
Vaikka julkista sektoria varsin selvästi tarvitaan, sen liiallista kasvua on alettu pitää yksimielisesti syynä kansantalouden ongelmiin. Koska julkiset menot rahoitetaan pääasiassa verovaroin¹², julkisen sektorin laajentuminen tarvitsee entistä enemmän verotuloja. Suomen julkinen talous onkin vaikeassa tilanteessa. Vaikka valtion keräämät tulot ovat kasvaneet jopa 15-kertaisiksi vuoteen 1970 verrattuna, rahat eivät meinaa riittää menojen kattamiseen. Esimerkiksi kuntatalouden menot ovat lähes kaksikymmenkertaiset samassa ajassa. Hyvinvointivaltion kriitikot pitävät tätä varsin ymmärrettävänä. Hyvinvointipalveluiden

---

¹² Keskimäärin 90 prosenttia julkisista menoista rahoitetaan verotuloilla. Valtiolla on myös muita tulonlähteitä; esimerkiksi käyttömaksut, erilaisten rahastojen tuotto sekä muut omaisuustulot. Ks. lisää Kiander & Lönnqvist 2002, 129.

ylläpitäminen nielee rahaa sillä vuosikymmenten kuluessa rakennettu järjestelmä on kasvanut kasvamistaan. Kuten alla olevasta kuvasta käy ilmi, esimerkiksi kuntatalouden tehtävät ovat kasvaneet pelkästään kahdessakymmenessä vuodessa yli puolella. Jos kunnilla oli vielä vuonna 1970 114 lakisääteistä tehtävää, viime vuonna niitä oli jo 535. Niiden ylläpitäminen maksaa – ja paljon. (SK, 2013)

Kuva 4: Hyvinvointivaltio Suomen kunnissa

(Suomen Kuvalehti 2013)

Kuvat osoittavat, kuinka yhtä aikaa kuntien tehtävien kasvun kanssa kuntatalouden työntekijöiden määrä on kasvanut. Kiivain kasvu on kummassakin kuitenkin taittunut, tosin tämä ei ole näkynyt kuntatalouden velan määrässä. Kuntien velkaantuminen on yli kaksinkertaistunut sitten 1990-luvun. Lisäksi velan määrä ei näyttäisi tulevina vuosina ainakaan vähenevän.

Suuret järjestelmät luotiin hyvinvointivaltion rakentamisen kiivaimpana aikana, 1960-luvun lopusta 70-luvun loppupuolelle. Sitä ennen oli luotu perustat niin kansaneläke- ja työeläkejärjestelmälle kuin sairausvakuutusjärjestelmällekin. Peruskoulujärjestelmä ja perusterveydenhuollon järjestelmä uusittiin. Koulutusmenoja kasvattivat myös opintotuki, ateriatuki ja lukuisat muut etuudet. Terveyskeskusjärjestelmästä tuli täysin julkinen ja lähes maksuton; terveyskeskuksille kuuluivat lääkäripalveluiden lisäksi neuvolat, hammashoito, kouluterveydenhuolto ja työterveyshuolto. Päivähoitolaitteilla rakennettiin kunnallinen päivähoito ja vapautettiin äidit ansiotyöhön. Päivähoito-oikeus koski ensin alle 3-vuotiaita

lapsia, mutta myöhemmin 1990-luvulla se laajennettiin koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä. (SK, 2013.)

Suurten järjestelmien luomisen jälkeen kasvu ei kuitenkaan pysähtynyt siihen. Tahti tuntui 1980-luvulla jopa kiihtyvän kun olemassa olevia järjestelmiä täydennettiin, uusia järjestelmiä kehitettiin ja turvaverkkoa tihennettiin. Tuona aikana päätettiin muun muassa lasten kotihoidontuesta ja ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta. Jos ansiosidonnaisista etuuksista säättäminen olisi siirtynyt muutamalla vuodella, niitä olisi tuskin pystytty nykymuodossaan toteuttaa. 1990-luvun alun laman seurauksena työttömyyden kasvu nosti järjestelmän kuluja käyttöönottohetkestä mekaanisesti laskettuna noin kolmanneksella. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna järjestelmän kulut ovat kaksinkertaistuneet järjestelmän perustamisesta. (SK 2013.)

Järjestelmät ovat saavutettuja etuja. Amerikkalaisen hyvinvointivaltiovastustaja Tom Palmerin mukaan hallitukset ovat luvanneet niin monille äänestäjille niin paljon etuuksia, aina muiden kustannuksella, että jakojärjestelmistä on tullut pitkän päälle kestäättömiä. Kukaan ei kuitenkaan halua luopua omista eduistaan. Palmer väittää, että rahan käyttäminen hyvinvointivaltion ohjelmiin, erityisesti terveydenhuoltoon ja verotukseen, on syössyt monet valtiot velkakriisiin. Velkaakin suurempi ongelma on tosin hänen mukaansa vuosikymmenten varrella kerrytetty vastuiden vuori, jolle ei ole rahoitusta. Palmerin mukaan hyvinvointivaltiot johtavatkin kansalaisiaan harhaan luvatessaan jotain sellaista, mille ei ole katetta. Pyrkinessään täyttämään noita lupauksia hyvinvointivaltiot ovat syypäitä niin velka- kuin rahoituskriisiinkin. Hyvinvointivaltiot laittoivat Palmerin mielestä liikkeelle ketjun, joka vääränlaisten kannustimien ja useiden huonojen politiikkaratkaisujen yhteisvaikutuksesta johti kansainvälisen rahoitusjärjestelmän suuronnettomuuteen, hän argumentoi. (Palmer 2012, 15–16.)

Vaikka harva hyvinvointivaltiokriitikko on näin totalitaarisella kannalla, juuri taloudelliseen kestäättömyyteen kohdistuva kritiikki on lisännyt voimakkaasti kannatustaan viimeisten vuosien aikana. Hyvinvointivaltiokriitikot varoittavatkin, että ylipaisunut julkinen sektori ajaa Suomen lopulta suohon. Merkittävimpien tutkimuslaitosten johtajat ja talouspoliittiset päättäjät toistavat aktiivisesti Suomen talouden kestäättöntä tilaa ja tarvittavia uudistuksia. Vaikea väestörakenteen muutos suurten ikäluokkien kasvattaessa eläkemenojen määrää yhdessä hankalan yleismaailmallisen taloustilanteen kanssa uhkaa päättäjien mukaan suistaa

Suomen raiteiltaan. Suomen ei yksinkertaisesti nähdä olevan mahdollista ylläpitää nykyisenkaltaista laajaa julkista sektoria nykyisellä ja tulevalla väestörakenteella.

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen ylijohtaja Juhana Vartiainenkin painottaakin, että nykyisellä työllisyystasolla Suomella ei ole varaa rahoittaa hyvinvointivaltion palvelutarjontaa. Jos työpanoksen määrää ei saada kasvatettua, edessä on hyvinvointivaltion purkaminen, Vartiainen varoittaa. (Prima 2012, 28.) Harva kriitikoista on edes näin toiveikkaalla mielellä. Monet heistä uskovat, että nykyisenkaltaista laajaa sektoria ei voida rahoittaa vaikka työn tuottavuuskin paranisi. Järjestelmä on yksinkertaisesti niin raskas, ettei nykyinen väestöpohja pysty ylläpitämään sitä etenkin nykyisen hitaan talouskasvun aikana. Turvatakseen laajat hyvinvointipalvelut valtio joutuukin jatkuvasti kasvattamaan velkataakkaansa, mitä kriitikot pitävät vastuuttomana valtiontalouden hoitona.

Keskeinen valtion rahoitustaakkaa aiheuttava tekijä on vanhuushuoltosuhteen muutos. Koska osaa julkisista menoista voidaan pitää demografisesta kehityksestä riippuvaisena, vanhusväestön suhteellisen osuuden kasvu lisää julkisia menoja eläkemenojen kasvaessa. Myös julkisen sektorin rahoittamien hyvinvointipalvelujen tarve kasvaa väestön ikääntyessä. Rahoituksen tarve ilmenee selvästi jos tilannetta havainnollistetaan yksinkertaistetulla yhtälöllä. Ajatellaan iästä riippuvien julkisten menojen koostuvan eläkemenoista (PB) ja vanhusväestön kuluttamista sosiaali- ja terveystalouksista (PB). Jos syntyvyyttä pidetään vakiona, niitä ei tarvitse ottaa huomioon tässä tarkastelussa. Julkiset menot koostuvat siis ikäsidonnoista kuluista sekä muista, ikärakenteesta riippumattomista julkisista menoista (G):

$$\text{Julkiset menot} = G + P(B + E),$$

missä P kuvaa eläkeläisten osuutta väestöstä. Jos julkiset menot rahoitetaan työikäisen väestön ansiotulojen verotuksella, julkisen sektorin tuloiksi saadaan:

$$\text{Julkiset tulot} = tNW,$$

missä t kuvaa verokiilaa, W keskimääräistä reaalitulotasoa ja N työllisten osuutta väestöstä. Jos ajatellaan aikuisväestön koostuvan työssäkäyvistä ja eläkeläisistä $N+P = 1$, $N = 1 - P$. Asettamalla julkiset menot ja tulot yhtä suuriksi ja ratkaisemalla lauseke t :n suhteen saadaan väestön ikääntymisen aiheuttama vaikutus julkisiin menoihin ja veroasteeseen:

$$t = \frac{G + P(B + E)}{W(1 - P)} = g$$

Huomataan, että väestörakenteen muuttuessa (P:n kasvaessa ja N:n supistuessa) julkisten menojen Bkt-osuus kasvaa selvästi. Bkt-osuutta kasvattaa myös työikäisen väestön supistumisen aikaansaama hitaampi kokonaiskulutuksen kasvu. Jos hyvinvointivaltion järjestelmät pysyvät muuttumattomana, merkitsee se niin suuria menopaineita, ettei sen rahoitusta ole mahdollista kerätä verotuksen avulla. Kinader ja Lönnqvist muistuttavat myös, että suuret menojen aiheuttamat paineet asettavat uhkia myös taloudellisen kasvun kannalta. Jos julkiset menot kasvavat jatkuvasti, tuloksena voi olla kierre, jossa kiristynyt verotus heikentää työllisyyttä ja supistaa investointeja. Tämä hidastaa entisestään talouden kasvua, mikä edelleen kasvattaa menopaineita. (Kiander & Lönnqvist 2002, 156–158.)

Jotain olisi siis tehtävä. Hyvinvointivaltiokriitikot vaativatkin, että julkisen sektorin palveluita tulisi karsia ja etenkin eläkemenoja pitäisi saada supistettua, jotta velkaantumisen ei jatkaisi kasvamistaan. Asiantuntijoiden varoittavat, että julkisen velan kasvu uhkaa jo Suomen luottoluokitusta. Euroopan vakaus- ja kasvusopimuksen mukaan julkinen velka ei saa ylittää 60 prosenttia Bkt:stä. Koska Suomessa tuon rajan ennustetaan rikkoutuvan jo 2015, luottoluokituslaitokset reagoisivat siihen. Etlan tutkimusjohtaja Markku Kotilaisen pelkää korkeaa velkatasoa myös lisääntyvien korkokustannusten takia. Hänen mukaansa kohonnutta velkatasoa on hankala saada laskemaan. (Kauppalehti 2013.)

Julkisen sektorin kokoon liittyvä kritiikki koskettaa läheisesti myös demokratiaa kohtaan esitettyä kritiikkiä. Esimerkiksi Pohjoismaissa julkisella sektorilla työskentelevien osuus on varsin korkea, sillä noin neljäsosa suomalaisista työskentelee valtion tai kunnan palveluksessa (Tilastokeskus 2013). Kun tähän määrään lisätään valtiosta erilaisten tukien kautta riippuvaisten kansalaisten määrä, päästään Pohjoismaissa jo yli puoleen äänestysikäisistä kansalaisista. Heille suurten julkisten menojen säilyttäminen on luonnollisesti hyvin tärkeää. Valtion ja kunnan työntekijät sekä erilaisista tuista riippuvaliset henkilöt äänestävät usein korkeisiin hyvinvointimenoihin sitoutuneita puolueita. Wahlroosin mukaan voikin kysyä, pitäisikö tällaisiin enemmistöihin perustuvaa hallintomuotoa oikeutetusti kutsua demokratiaksi? Paremminkin se on enemmistön tyranniaa, hän toteaa. (Wahlroos 2012, 175.)

3.2.3 Moraalikato uhkaa

Hyvinvointivaltiokriitikoiden mielestä yhteisöllisyyden valinta individualismin unohtamalla on aiheuttanut yhteiskunnalle vakavia ongelmia. Vahvan julkisen vallan ja kattavan sosiaaliturvan malli on vähentänyt ihmisten yritteliäisyyttä. Barnettin mukaan yksilön aloitteellisuuden ja hänen riippumattomuutensa välillä on positiivinen korrelaatio. Voimakas yhteisöllisyys korostaa riippuvuutta jolloin yksilön aloitteellisuus vähenee (Barnett 1953, 65). Hyvinvointivaltiota jyrkästi kritisoivan, ajatuspaja Liberan perustajan, Gustav von Hertzenin mukaan kritiikki kulminoituu demokratian haasteeseen; ihmisillä ei hänen mukaansa ole halua eikä kykyä rakentaa sitä moraalista pääomaa, mitä kestävä demokratia vaatii. Jos kukaan ei halua ottaa vastuuta, ihmisistä tulee joukko passiivisia kulkevia vapaamatkustajia. (von Hertzen 2007, 319.) Samoilla linjoilla on toinen kansallisten hyvinvointivaltiokriitikkojen näkyvimmistä hahmoista, EVA:n johtajana työskentelevä Matti Apunen, jonka mukaan hyvää tarkoittava julkisen vallan ohjaaminen passivoittaa kansalaisia. Vastineeksi korkeista veroista siirrämme vastuun yhteiskunnalle ja meistä tulee yhä vähemmän yhteistyökykyisiä ja itsenäisiä. Piittaamattomuus yhteisistä asioista vähenee kun holhousta lisätään, Apunen kritisoi. (Apunen 2012, 22.)

Julkinen sääntely on hyvinvointivaltiokriitikoiden mielestä syypää ihmisten moraalikadon lisääntymiseen. Kun ajatellaan, etteivät ihmiset tiedä mikä heille on parasta, heiltä viedään vapaus päättää ja arvioida tekojensa oikeutusta ja riskialttiutta. Samalta heiltä viedään myös vastuu omista teoistaan. Apusen mukaan vastuuta ei pidetä muodikkaana vaan poliitikot puhuvat mieluummin ”oikeudenmukaisuudesta” ja ”kohtuudesta”. Molempiin liittyy voimakas normatiivinen ja holhoava ulottuvuus, koska ajatellaan, ettei oikeudenmukaisuus tapahtuisi ilman julkisen vallan väliintuloa. Holhoavien toimenpiteiden lisääntyessä vastuun pakeneminen ja riskien karttaminen ovat kuitenkin kutistaneet kansalaisuutta. On helpompaa ulkoistaa vastuu viranomaisille ja ratkoa sosiaalisia ongelmia äänestämällä rahaa valtiovarainministeriöltä, Apunen kirjoittaa. (Emt, 22–23.)

Laajaan julkiseen sektoriin liittyy oleellisesti kattava sosiaaliturva, joka pyrkii takaamaan kaikille kansalaisille riittävän toimeentulon. Hyvinvointivaltiokriitikot ovat huomauttaneet, että ylevistä periaatteistaan huolimatta kattava sosiaaliturva yhdistettynä progressiiviseen verotukseen saattaa aiheuttaa sen, ettei työn vastaanottaminen ole taloudellisesti kannattavaa. Siten sosiaalivakuutusjärjestelmän etuudet eivät pelkästään torju köyhyyttä vaan myös passivoittavat kansalaisia. Ne saattavat muuttaa vakuutettujen käyttäytymistä sosiaaliturvan

käyttöä lisäävästi. Kriitikoiden mukaan on runsaasti empiiristä tukea käsitykselle, jonka mukaan työttömyysjaksot pitenevät samassa suhteessa työttömyysturvan tason kanssa. Myös työttömyyseläkkeelle siirrytään helpommin juuri siellä, missä työttömyys on korkeaa. Esimerkiksi Ruotsissa karenssipäivien poisto sai aikaan merkittävän sairastamisen lisääntymisen kun taas korvattavuustason laskeminen on merkittävästi vähentänyt sairauspoissaolojen määrää. (Korkman 2011, 47–48.) Kansantaloustieteen professori Erkki Koskelan mukaan työttömyysjärjestelmämme pitkittää työttömyyttä. Hänen liian hyvät korvaukset ovat vahingollisia. Holmlundin tutkimushavaintoihin perustuen Koskelo väittää anteliaamman työttömyysturvan kasvattavan myös kynnyspalkkaa eli palkkaa, joka vaaditaan työn vastaanottamiseksi. Korkea kynnyspalkka taas tarkoittaa, että työttömyyden kesto pitenee. Lisäksi Holmlund on todennut, että kynnyspalkka laskee niillä työttömillä, jotka ovat lähellä työttömyyskorvauksen loppumista. (Holmlund 2002.)

Empiirisissä tutkimuksissa veroilla ja sosiaalietuuksilla on todettu olevan selkeää vaikutusta sekä työmarkkinoille osallistumiseen että työmarkkinoilla jo olevien työn tarjontaan. Professori Bertil Holmlund on tehnyt kattavan artikkelin työttömyysvakuutuksen kannustinvaikutuksia käsittelevistä taloustieteellisistä tutkimuksista. Artikkelissa Holmlund toteaa, että työttömyysvakuutuksen kannustinvaikutusten tutkimus on tuottanut hyvin ristiriitaisia tuloksia. Joissakin tutkimuksissa korkeampi työttömyysturvan taso selvästi pidentää työttömyyttä, kun taas toisissa ei ole pystytty tällaisia vaikutuksia osoittamaan. Vaikka anteliaat järjestelmät voivat olla myös reaktio työttömyyteen eikä vaikutuksen tasosta voi olla yhtä mieltä, Holmlund tiivistää artikkelinsa johtopäätöksissä, että suurin osa todistusaineistosta näyttäisi tukevan ajatusta anteliaan työttömyysturvan työttömyyttä lisäävästä vaikutuksesta. (Holmlund 2002, 50.) Samankaltaisiin tuloksiin ovat tulleet mallinnuksissaan myös Kiander ja Pehkonen ja Sinko (Virjo ym. 2006, 9).

Työnteon kannattavuuden esteenä ovat kannustinloukut, joita on kahdenlaisia. Työttömyysloukut estävät työllistymistä ja tuloloukut lisätyön tekemistä. Joissakin tapauksissa työttömän nettotulot kasvavat hyvin vähän tai jopa vähenevät työelämään siirryttäessä, jolloin houkutus jäädä kotiin kasvaa merkittävästi. Vaikka erilaisia kannustinloukkuja on onnistuttu jonkun verran vähentämään erilaisilla vero- ja sosiaaliturvauudistuksilla, ne ovat ongelma etenkin yksinhuoltajille. Erityisesti pienituloisia tuetaan Suomessa useilla päällekkäisillä tukimuodoilla, joiden korkeat vähenemisasteet

tulojen noustessa ovat merkittävä syy työn tarjonnan kannustinloukkuihin, Kärkkäinen kirjoittaa. (Kärkkäinen 2011, 25.)

Myös presidentti Niinistö on ollut huolissaan itsekkyyden ja suoranaisten ahneuden leviämisestä. Hän varoittaa oleskeluyhteiskunnasta, jossa tietoisesti jätetään omat mahdollisuudet käyttämättä ja odotetaan, että muut kattavat pöydän. Tällä hän tarkoittaa työn väheksyntää ja työn tavoittelun vähentymistä. Yksilön vastuuta tulisi niin Niinistön kuin esimerkiksi Apusen mukaan kasvattaa niin, ettei mahdollisuutta niin kutsuttuun vapaamatkustamiseen koituisi. Niinistön mukaan valtio joutuu nykyisellään kantamaan vastuuta niistä asioista, jotka kuuluisivat ensisijaisesti yksilölle ja hänen perheelleen itselleen. Nämä ovat merkkejä oikeudentunnon kuihtumisesta, Niinistö painottaa. (Niinistö 2013, Apunen 2012.)

Hyvinvointivaltiokriitikoiden mielestä liian kattava sosiaaliturva ei edistä talouden kasvua. Työstä pitäisi saada riittävä korvaus, jonka takia tuloerojen katsotaan pikemminkin tuovan talouteen dynamiikkaa toisin kuin progressiivinen verotus tai uudelleenjakoa painottava yhteiskuntapolitiikka (Tuomala 2012.) Varsin usein tuloerojen kasvusta aiheutuvaan huoleen vastataan painottamalla rikastuvien merkitystä kaikkien hyvinvoinnin lisääjänä. Tuloerojen katsotaan lisäävän talouskasvua. Konsernijohtaja Björn Wahlroosin sanoin: ”Yleensä taloudessa ei mene hyvin, elleivät tuloerot kasva” (Prima 2007) Näkemys perustuu tihkumisteoriaan (*trickle down*), jonka mukaan hyvinvoinnin ajatellaan leviävän tulonsaajapyramidin ylätasoilta alimmille tasoille parantamalla kaikkien asemaa. Eriarvoisuuden kasvulla ei siten katsota olevan väliä, koska köyhienkin absoluuttinen tilanne paranee. (Hiilamo 2010, 73.) Tuloerojen kasvua kritisoivat nimetään kateellisiksi, koska Pareto-tehokkuuden nimissä toisen rikastuminen ei vähennä kenenkään toisen tulotasoa. Jos köyhistä pidetään huolta, mitä väliä on sillä, että ahkerasti töitä tekevät saavat työstään palkkionsa? Pääministeri Kataisen sanoin, ”kaverin onnistuminen ei ole minulta pois” (Turun Sanomat 4.11.2007).

Hyvinvointivaltiota kritisoivat tutkijat väittävät, että tuloeroja on oltava. Jotta työnteosta tulisi ylipäänsä mitään, on ihmisillä oltava kannustimia. Koska työstä ja ahkeruudesta palkitsemista voidaan perustellusti pitää oikeudenmukaisena, kyvykkäämpien ihmisten tulee esimerkiksi Milton Friedmanin mukaan saada enemmän palkkaa. Jos kaikki ansaitisivat yhtä paljon tehdyn työn määrästä riippumatta, olisi yhteiskunta pikemminkin epätasa-arvoinen arvostaen

”laiskoja” työntekijöitä. Koska osa työllisistä arvostaa enemmän vapaa-aikaa, laskettaessa yhteen työstä ja vapaa-ajasta saatu hyöty, molempien työntekijöiden tulot tasaantuvat, Friedman toteaa. Mahdollisimman tasainen tulonjako ei ole tavoite itsessään, koska se tekisi yhteiskunnasta tosiasiallisesti epätasa-arvoisemman. (Friedman 1962, 161–162.) Myös Tuominen pitää ajatusta täysin tasaisesta tulonjaosta utopistisena. Siitä ei kuitenkaan hänen mielestään automaattisesti seuraa, että tuloerojen suuruudella ei olisi merkitystä. (Laurinoli 2012.)

Hyvinvointivaltiokritiikot muistuttavat myös, että oikeastaan koko käsite oikeudenmukaisesta tulonjaosta on erittäin arvolatautunut. Nozickin mielestä ihmiset helposti olettavat tulonjaosta puhuttaessa, että jokin mekanismi käyttää jotain periaatetta tai kriteeriä jakaakseen asioita. Koska tähän jakoprosessiin on voinut hiipiä jokin virhe on epäselvää pitäisikö jako tapahtua uudelleen tuon periaatteen mukaisesti. Koska ei ole olemassa mitään henkilöä tai ryhmää, joka valvoisi kaikkia resursseja ja päättäisi miten ne pitäisi jakaa, käsitys oikeudenmukaisuudesta on aina suhteellinen. (Wahlroos 2012, 380.)

3.2.4 Yksilönvapaus katoaa

Eräs kollektivismiin tunnetuimmista kritikoista Friedrich von Hayek on kirjassaan *Tie orjuuteen* vakuuttanut siitä, ettei ihmisjärki riitä luomaan sellaisia instituutioita, joiden avulla olisi mahdollista ohjata yhteiskunnallista kehitystä. Hayekin mukaan mikään poliittinen järjestelmä ei voi eikä saa perustua kollektiivisille päämäärille, koska sellainen yhteiskunta ei voi olla vapaa. Valtion valtaoikeuksia tulisikin rajoittaa, jottei se menettäisi vapauttaan ja muuttuisi totalitaariseksi (Hayek 1995). Uusliberalistien mielestä yksilön vapaus toteutuu parhaiten vapaiden markkinoiden kautta (Harvey 2005, 7). Markkinatalouden sisäiset mekanismit pitävät huolen siitä, että ihmisten erilaisten intressien on mahdollista toteutua (Hayek 1960). Siten vahva valtio loukkaa ihmisten vapautta ottamalla hoitaakseen tehtäviä, jotka voitaisiin parhaiten hoitaa vapaiden markkinoiden kautta. Friedmanin mukaan kapitalismi on taloudellisen vapauden järjestelmä, joka on edellytys myös poliittiselle vapaudelle. Ihmisen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen vahingoittuu hyvinvointivaltiossa, koska taloudellisen suhteiden perustana ei ole vapaaehtoisuus vaan pakko. (Friedman 1962, 2-3, 12–14.)

Vapaus on Hayekille keskeisin arvo. Se ei ole kuitenkaan arvokas lopullisena tavoitetilana vaan siksi, että vapaus itsessään on tavoittelemisen arvoinen olotila ja yksinkertaisesti riippumattomuutta muiden ihmisten mielivallasta. Vapaan yhteiskunnan tulee Hayekin mukaan täyttää kolme kriteeriä; siinä tulee olla voimassa laillisuusperiaate. Vapautta on vain lakien sisäpuolella. Toiseksi vapaus toteutuu ainoastaan, mikäli yhteiskunnallisten toimintojen rajoitukset ovat lakiperusteisia. Kolmas kriteeri täydentyy kun vapaus on ristiriidassa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden käsitteen kanssa, koska sen nimissä pyritään muodostamaan yhteiskuntajärjestelmiä, jotka sanelevat miten hyvinvointia tulisi jakaa. (Hayek 1995.) Myös Friedman puhuu vapaudesta itsessään tärkeänä päämääränä. Hän korostaa kuitenkin taloudellista vapautta, joka liittyy erottamattomasti poliittiseen vapauteen. Friedmanin mukaan noita kahta vapautta ei voida erottaa toisistaan niin, että demokraattinen sosialismi olisi mahdollista. Poliittista vapautta eli kansalaisoikeuksia ei hänen mukaansa voi yhdistää muuhun kuin vapaaseen markkinatalouteen. Taloudellisen vapauden itseisarvon lisäksi niiden kautta muodostuu myös poliittinen vapaus. Kapitalismi tuon vapauden järjestelmänä edistää siten myös poliittisen vapauden muodostumista, koska se mahdollistaa poliittisen ja taloudellisen vallan erottamisen toisistaan hajauttamalla valtaa eri tahoille. Vapauden uhkana on juuri vallan keskittyminen, jota voidaan kuitenkin hillitä rajoittamalla ja hajauttamalla valtion toimivaltaa. (Friedman 1962, 2-10, Friedman & Friedman 1982, 371.)

Friedmanin ja muiden uusliberalistien näkemys vapaudesta on negatiivinen, jolloin vapaus ymmärretään vapautena jostakin (*freedom from*). Tällöin se korostaa yksilön vapautta yhteiskunnallisesta sääntelystä ja pakosta. Käsityksen mukaan ihminen on vapaa toteuttamaan pyrkimyksiään ilman ulkoisia kieltoja tai rajoituksia. Negatiivisen vapauskäsitteen mukaisesti valtion sääntely nähdään yksilön vapautta rajoittavana pakkovaltana. (Raunio 1995, 217.) Hyvinvointivaltion tehtävien laajentamista voidaan perustella positiivisen vapauden lisäämisellä. Harisalon ja kumppaneiden mukaan tämä on ongelmallista, koska on huomattavasti helpompaa vaatia vapauden laajentamista kuin toimia oikein lyhyellä ja pitkällä aikavälillä (Harisalo et. 2007, 163). Positiivisten vapauksien lisäämistä onkin kritisoitu kärkevimmin juuri uusliberalistien piirissä. Yksilön vapautta valtiosta painottavien hyvinvointivaltiokriitikoiden mielestä valtion yritys lisätä ihmisten tarpeentyydytyksen tasapuolisuutta hyvinvointipolitiikan keinoin vie ihmisiltä vapauden päättää omista asioistaan. Se tekee heidät riippuvaisiksi valtiollisista etuuksista ja palveluista, ja tätä kautta tuhoaa ihmisten oman aloitekyvyn, lisää heidän avuttomuuttaan ja lopulta tekee heidät kykenemättömäksi hallita omaa elämäänsä. (Raunio 1995, 217–218.)

Harisalon ja kumppaneiden mukaan viimeisten vuosikymmenten aikana negatiivisten vapauksien ala on muuttunut ongelmalliseksi sitä mukaan kun positiivisten vapauksien ala on jatkuvasti laajentunut ja syventynyt. Positiivisten vapauksien tuottamiseksi on jouduttu esimerkiksi verotuksen avulla heikentämään negatiivista vapautta. (Harisalo et. 2007, 163.)

Hayek kuitenkin tunnustaa, että valtio voi käyttää pakkovaltaa, mikäli sen avulla voidaan välttää jokin vielä suurempi paha. Pakkovaltaa voidaan kuitenkin käyttää vain rajattuna ajankohtana, hän painottaa. (Hayek 1995,) Robert Nozick muotoilee tämän niin, että toiminta rajoittavien yleisten oikeusperiaatteiden tulee nojata ajatukseen yksilöiden rajoittamattomasta oikeudesta itseensä (*self-ownership*). Se pitää Nozickin mukaan sisällään oikeuden omiin kykyihin ja niiden mahdollistamiin saavutuksiin. Tämä puolestaan synnyttää rajoittamattoman omistusoikeuden (*property-ownership*) kaikkiiin yksilön oman työn tuloksiin (kuten yritystoiminnasta saatavaan voittoon tai työstä saatavaan palkkaan). Ne yksilön toiminnan rajoitukset, jotka palvelevat yksilön oikeutta omaan itseensä ja omaisuuteensa ovat Nozickin mukaan yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä rajoituksia, eivätkä rajoita yksilön vapautta. Toiminnan rajoitukset määrittävät siten yksilön oikeuksien kautta. Siten kaikki muut hallintojärjestelmät kuin niin kutsuttu 'minimaalinen valtio' (*minimal state*), joka keskittyy vain fyysisen koskemattomuuden, omistusoikeuden ja vaihdantaoikeuden turvaamiseen, ovat Nozickin mukaan inhimillistä vapautta rajoittavia järjestelmiä. Siten laajan julkisen sektorin hyvinvointivaltio, jossa verotuksen avulla kavennetaan yksilöiden rahankäytön mahdollisuuksia, sotii Nozickin mielestä yksilöiden itsemääräämisoikeutta ja vapautta vastaan. (Nozick 1974.)

Professori Risto Harisalon mielestä uusliberalismia kritisoidaan vääristyneesti individualismista. Harisalolle individualismi ei tarkoita sitä, että ihminen olisi oman onnensa seppä vaan, että "jokainen ihminen tuntee omat tarpeensa, odotuksensa ja toiveensa muita paremmin ja että hänet on siksi vapautettava poliittisesta ja taloudellisesta paternalismista." Harisalon mukaan yksilöiden luopuminen omasta tahdostaan on alistumista kollektiivin tahtoon, eikä se suinkaan johda yhteisöllisyyteen, kuten hyvinvointivaltion puolustajat väittävät. Tämän takia on vakava virhe pitää kollektiivista hallintoa kaikkien hyvinvointia tavoittelevana järjestelmänä. (Harisalo 2013.)

Harisalon ja Miettisen mukaan valtion tulisi edistää yksilön ja yhteisön synergiaa. Heidän mukaansa epätasapaino kumpaan tahansa suuntaan aiheuttaa yhteiskunnalle ongelmia joiden

korjaaminen on huomattavasti vahingoittamista haastavampaa. Yhteisöllisyyttä heikentävä individualismin ylikorostus saa aikaan pettävää itseriittoisuutta, itseisarvollista erottumistarvetta, tunneilmaston vahvistumista ja moraalista köyhyyttä. Tällainen itseisarvollista individualismia vahvistava politiikka saa ihmiset uskomaan vain omina ajamiinsa asioihin ja niiden arvokkuuteen, joka vaarantaa yhteiskunnan yhteyttä. Yhtään sen parempaa ei kuitenkaan ole politiikka, joka vahvistaa yhteisöllisyyttä individualismin unohtamalla, kirjoittajat varoittavat. Tällaisen politiikan muodostamat ongelmat; aloitteellisuuden heikkeneminen, ulkoisen ohjauksen vahvistuminen ja ryhmäajattelun vahvistuminen, voivat olla yhtä vakavia kuin ylikorostuneen individualismin aiheuttamat ongelmatkin. Niitä voi olla myös hyvin hankala ratkaista, Harisalo ja Miettinen painottavat. (Harisalo & Miettinen 2004, 140–146.)

Harisalo ja Miettinen puhuvat yksilön ja yhteisöllisyyden puitteissa moraalisesta köyhydestä. Vahvistuvan individualismin ja heikkenevän yhteisöllisyyden yhdistelmä luo ongelman, joka on kriitikoiden mukaan selkeästi nähtävissä myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Moraalinen köyhyys ilmenee omien oikeuksien korostamisena ja vastuun ja velvollisuuksien katoamisena. Vastuullisuus koetaan rajoitteena, jolloin yhteisölliset säännöt hidastavat ja vaikeuttavat omia pyrkimyksiä. Sosiaaliin normeihin ja käyttäytymissääntöihin aletaan suhtautua välinpitämättömästi sillä omat tavoitteet katsotaan liian merkityksellisiksi, jotta ne voitaisiin alistaa yhteisille säännöille ja normeille. (Harisalo & Miettinen 2004, 143) Tärkeämpää on oma hyvinvointi, jota edistetään jopa muiden hyvinvoinnin kustannuksella. Korkmanin mukaan hyvinvointivaltio todellakin sallii ajatuksen, jonka mukaan vastuu lähimmäisistä ulkoistetaan valtiolle ja kunnille. Esimerkkejä voidaan hakea niin vanhustenhoidosta kuin lasten kasvatuksestaakin. (Korkman 2011, 48.)

3.3 Hyvinvointivaltion puolustus

Vallitsevana ”oikeana talousteoriana” pidetty uusklassinen taloustiede ja myöhemmin uusliberalistinen talouspolitiikka on viimeisten vuosien aikana saanut sekin kokea vallitsevalle suuntaukselle esitettyä kritiikkiä. Erityisesti useat poliittisen taloustieteen suuntaukset tarkastelevat epäilevästi ahneena pitämäänsä vallitsevaa talousteoriaa. Esimerkiksi Keynesin, Marxin ja Veblenin oppeihin nojaavat tutkijat ovat nykyisen finanssikriisistä alkunsa saaneen talouskriisin aikana osoittaneet, kuinka uusklassisen koulukunnan käsitys ihmisten rationaalisista valinnoista ja talouden sopeutumiskyvystä ei todellakaan pidä aina paikkaansa. Epätäydelliset markkinat tarvitsevat julkista sektoria, joka pyrkii aktiivisesti korjaamaan epätäydellisen informaation ja markkinoiden epäonnistumisen aiheuttamia ongelmia.

Aktiiviselle finanssipolitiikalle kallistuvien hyvinvointivalioiden puolustajien mukaan hyvinvointivaltio on luonut kehitystä, jota voi pitää ainutlaatuisena. Hyvinvointivaltio on lisännyt kansalaistensa turvallisuutta ja heidän mahdollisuuksiaan erilaisten hyvinvointipalveluiden käyttöön. Kuten useat tutkijat osoittavat¹³, Pohjoismainen hyvinvointivaltio on pystynyt muita paremmin yhdistämään taloudellisen tehokkuuden ja sosiaaliset tavoitteet. Riskejä tasaamalla se on edistänyt taloudellista toimeliaisuutta ja luonut edellytyksiä tietoon, koulutukseen, innovaatioon ja sitoutuneisiin työntekijöihin perustuvalle kilpailustrategialle. Kaiken kaikkiaan Suomen hyvinvointivaltio kestää kansainvälisen vertailun varsin hyvin. Korkmanin mukaan se saa korkean arvosanan, jos kriteereinä käytetään yksilön vapautta ja talouden tehokkuutta sekä sosiaalista oikeudenmukaisuutta, joita esimerkiksi Keynes piti hyvän yhteiskunnan tunnusmerkkeinä. (Korkman 2011, 34.)

Argumentaatiota Suomen kansalaisuuteen liittyvästä lottovoitosta ei siten voi pitää turhana, ainakaan jos katsoo viimeisten lähivuosien aikana julkaistuja tutkimuksia eri maiden välisistä tasoeroista. Amerikkalainen aikakauslehti Newsweek vertaili syksyllä 2010 sataa valtiota pyrkimyksenään löytää ”maailman paras maa”. Suomi sijoittui lehden tutkimuksessa ensimmäiselle sijalle, mikä herätti suomalaisessa mediassa hämmennystä. Osa näki tuloksen todistuksena suomalais-pohjoismaisen yhteiskuntamallin ylivoimasta, kun toiset epäilivät jopa, että tutkimuksessa täytyi olla jokin virhe. Vaikka aikakauslehden vertailua voi vähätellä, lukemattomien raporttien ja tutkimusten valossa Suomi muiden pohjoismaiden mukana on

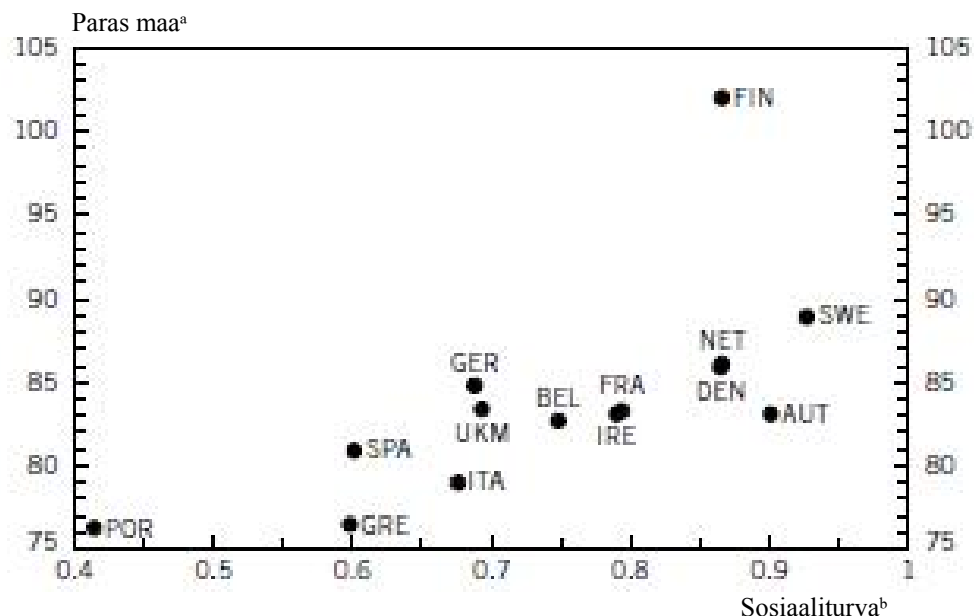
---

¹³ Ks. esimerkiksi Saari 2010, Anderesen et al. 2007

maailman kärkipäätä esimerkiksi kilpailukyvyyn, tasa-arvon kuin turvallisuuden suhteen. Siten Newsweekin vertailun kriteereitä ei voi pitää perusteettomina.

Samansuuntaiseen tulokseen on tullut myös Taloustieteellinen verkosto CEPR, Center for Economic Policy Research. Se julkaisi muutama vuosi sitten tutkimuksen, jossa arvioitiin EU:n jäsenmaiden hyvinvointipolitiikan tuloksia. Tutkimuksen kriteereinä käytettiin köyhyyttä, tuloeroja, työttömyyttä, koulutusta ja terveyttä. Kuten seuraavasta kuviosta ilmenee, tulokset ovat melko samanlaisia Newsweekin vertailun kanssa: Pohjoismaat, myös Suomi, pärjäävät varsin hyvin kansainvälisissä vertailuissa. (Korkman 2011, 33.)

Kuva 5: Eri maiden sosio-ekonominen suorituskyyky

^a Newsweek 15.8.2010

^b Sosiaaliturvan tuloksellisuutta mittaava indeksi. Lähde Coelli et al. (2010)

Kuvion oikeassa laidassa ovat laajan sosiaaliturvan valtiot, muun muassa Pohjoismaat. Kuten kuviosta käy ilmi, laaja sosiaaliturva yksinään ei näyttäisi takaavan menestymistä paras –maa arvioinnissa. Vaikka Ruotsissa on kuvan mukaisesti laajempi sosiaaliturvan aste, se on pärjännyt Suomea heikommin maiden välisessä vertailussa. Suomi näyttäisi saavuttavan keskimääräisellä korkean turvan asteella erittäin hyvät tulokset.

3.3.1 Julkinen sektori korjaa markkinoita

Julkisen sektorin puuttuminen markkinoiden vapaaseen toimintaan on haastavuudestaan huolimatta erittäin merkittävä yhteiskuntapoliittinen ja tehokkuuskysymys. Juuri sen takia valtion ja markkinoiden oikeasta suhteesta on kiistelty koko taloustieteen historian ajan. Aina 1930-luvun suureen lamaan saakka talousteoriaa toteutettiin pitkälti vapaan markkinatalouden ehdoilla. Markkinoiden epäonnistuttua estämään laajamittaiset talouden ongelmat alkoi Keynesiläinen talouspolitiikka saada jalansijaa vakavasti otettavana talousoppina. Sen opinkappaleen mukaan vakaa talouskasvu ja työttömyyden vähentäminen olivat mahdollisia ainoastaan julkisen sääntelyn ja aktiivisen finanssipolitiikan avulla (Boyer 1996, 84–85.) Talouspolitiikan tavoitteeksi tuli edeltävän laissez-faire – politiikan sijaan aktiivinen pyrkimys täystyöllisyyteen. Keynesin vuonna 1936 julkaistun klassikkoteoksen *The General Theory of Employment, Interest and Money* mukaisesti taloutta alettiin tarkastella kysynnän sääntelyn teoriasta käsin. Keynesiläinen talousteoria tarjosi hyvän pohjan uuden yhteiskunta- ja talouspolitiikan perustamiselle. (Kiander & Lönnqvist 2002, 15.)

Hyvinvointivaltiojärjestelmien luomisen aikaan teollisuusmaissa vallitsi siis keynesiläinen makrotaloudellinen näkemys, jossa kasvatavoitteet ja sosiaalipolitiikan kehittäminen nivoutuivat onnistuneesti yhteen. Taloustieteessä tapahtuneen ideologisen muutoksen myötä tällainen ajattelumalli on vähentynyt. Keynesiläisen politiikan korvannut uusklassinen taloustiede esimerkiksi katsoo, että työttömyys on perua rakenteellisista ongelmista ja kestävä talouskasvu on enemmänkin teknologisen kehityksen tulosta. Tulonsiirtoja pidetään vähintäänkin ongelmallisina ja niiden katsotaan heikentävän talouden kasvua. Tämä ei hyvinvointivaltion puolustajien mielestä pidä paikkaansa. He korostavatkin, että olisi tärkeä pyrkiä yhdistämään sosiaali- ja talouspolitiikka tavalla, jossa niitä ei nähtäisi kilpailevina vaan toisiaan tukevinä pyrkimyksinä. (Emt, 20–24.)

Perinteisesti julkisen vallan puuttumista talouteen on perusteltu juuri markkinoiden epäonnistumisella. Käsitys julkisen sektorin kyvykkyydestä korjata vapaiden markkinoiden epäonnistumisia onkin melko yleisesti hyväksytty näkemys, eikä pelkästään laajaa julkista sektoria kannattavien joukossa. Kuten julkista sektoria käsitelleessä kappaleessa kävi ilmi, kilpailevat markkinat vaativat idealisoidun kilpailujärjestelmän, joka harvoin vastaa todellisuutta. Todellisuudessa markkinat voivat tuottaa jotain liian vähän ja taas joitakin asioita liikaa. Keynesiläisen ajattelun mukaisesti epätasapaino katsotaan markkinatalouteen luonnostaan kuuluvaksi ilmiöksi, jonka takia valtion väliintuloa pidetään välttämättömänä

talouden vakauttamiseksi. Markkinoiden epäonnistumisesta johtuen valtio voi korjata markkinoiden tehottomuutta vaikuttamalla kokonaiskysynnän määrään.

Markkinahäiriöiden lisäksi myös monien hyvinvointipalvelujen luonne tekee niiden tuottamisen valtion toimesta halvemmaksi. Esimerkiksi koulutus ja eläkejärjestelmät olisivat yksityisesti järjestettynä kalliimpia ja tuottaisivat enemmän hyvinvointitappiota. Vaikka hyvinvointivaltiota puolustetaan usein sen solidaarisuus ulottuvuudella (ja kritisoidaan talousnäkökohdilla), hyvinvointivaltio on merkittävässä määrin talousjärjestelmä. Entinen ETLA ja EVA:n toimitusjohtaja, professori Sixten Korkman korostaakin, että hyvinvointivaltio on taloudellisesti tehokkain tapa järjestää erilaisten palvelujen ja sosiaalivakuutusten tuotanto. Hänen mielestään suurin osa koko hyvinvointivaltiosta voidaan perustella juuri tehokkuusargumentilla. (HS 2012a.)

Hyvinvointivaltion puolustajat painottavat lisäksi sitä, ettei tehokas järjestelmä anna mitään takuita sille, että se tuottaisi oikeudenmukaisen ratkaisun. Koska erityisesti pohjoismaisen hyvinvointivaltion ytimeen kuuluu vahvasti taloudellisen tasa-arvon tavoittelu, hyvinvointivaltion kulmakivi, oikeudenmukaisuusperiaatteet, joutuvat väistämättä ristiriitaan tehokkuuden kanssa. Eräs kansantalousteorian siteeratuin tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden välisestä ristiriidasta kertova teos, amerikkalaisen taloustieteilijä Arthur Okunin vuonna 1975 julkaistu "Equity and efficiency, the big tradeoff" painottaa oikeudenmukaisuuden toteutumista tehokkuuden kustannuksella. Okun toteaa, että markkinatalouden legimitetin tulee perustua sen tehokkuuteen, mutta tehokkuuden vaatimuksesta seuraa talouden tulosten epätasainen jakautuminen. Ristiriitaa voidaan hänen mukaansa vähentää joko täystyöllisyydellä tai tasavertaisella yrittämismahdollisuudella. Valtavat tuloerot ovat kuitenkin jotakin täysin kestämatöntä, jonka takia oikeudenmukaisuudelle tulisi antaa tulonjaon tasauksen muodossa etusijansa, vaikka se tapahtuisikin "vuotavan ämpärin muodossa", kuten Okun toteaa. Lisätäksemme taloudellista oikeudenmukaisuutta on tehokkuudesta jossain määrin siis luovuttava, Okun painottaa. (VNK 2011, 41.)

Stiglitzin mukaan tehokkuus ja oikeudenmukaisuus voidaan toki nähdä toisilleen vastakkaisina elementteinä, mutta tehokkuuden voidaan katsoa myös lisäävän oikeudenmukaisuutta. Vaikka vapauten ja oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset jätettäisiin kokonaan huomiotta, Stiglitz huomauttaa, etteivät vapaasti toimivat markkinat

välttämättä ole tehokkuudenkaan näkökulmasta aina paras vaihtoehto. Valtiolla on sen luonteesta johtuen etuja yksityisiin toimijoihin nähden, joiden vuoksi se pystyy korjaamaan yksityisen toiminnan aiheuttamia epäkohtia ja muita vapaiden markkinoiden tuottamia häiriöitä. Stiglitzin mukaan valtiolla on neljä tällaista etua markkinaepäonnistumisten korjaamiseksi. Valtiolla on ensinnäkin oikeus verottaa kansalaisiaan. Toisin kuin yksityiset toimijat valtio voi verotuksen kautta vaikuttaa yksilöiden käyttäytymiseen, kulutukseen ja tuotantoon. Toiseksi valtio voi kieltää tietynlaisen haitallisen toiminnan kokonaan ja sillä on valta rankaista epäsovivasta toiminnasta. Viimeiseksi valtion toiminnassa on myös tiettyjä etuja transaktiokustannusten suhteen; sen on helpompi ratkaista vapaa matkustaja- ja *adverse selection* -tyyppisiä ja muitakin informaation epätäydellisyydestä aiheutuvia ongelmia. (Stiglitz 1989, 42–43)

Laajaa julkista sektoria puolustavat hyvinvointivaltion kannattajat painottavatkin, että valtion avulla voidaan saavuttaa markkinoita tehokkaampi ratkaisu. Stiglitzin mukaan markkinafundamentalistit ovatkin yksiselitteisesti väärässä väittäessään vapaiden markkinoiden toimivan tehokkaasti. Vapaat markkinat ovat tuottaneet säännöllisesti liiallista työttömyyttä. Lisäksi ne eivät pysty tarjoamaan ihmisille mahdollisuutta vakuuttaa itsensä tiettyjä riskejä vastaan samalla tavalla ja yhtä tehokkaasti kuin valtio. Stiglitzin mukaan suuri osa viime vuosien taloudellisesta kasvusta on perustunut valtion rahoittamaan perustutkimukseen ja -koulutukseen. Hänen mukaansa toisen maailmansodan jälkeen harjoitetun keynesiläisen talousopin aikana taloudelliset lamakaudet ovat lisäksi olleet lyhyempiä ja nousukaudet pitempiä kuin aiemmin. Myöskään Reaganin rikkaita hyödyttävät veroalennukset eivät johtaneet tihkumisteorian mukaan koko yhteiskunnan hyvinvoinnin lisääntymiseen vaan köyhimpien väestöosien reaalitytulot päinvastoin vähenivät vuoden 1973 ja 1993 välillä. Stiglitzin mukaan 1990-luvun esimerkki osoittikin, että markkinat voivat tuhlaata varoja huomattavasti enemmän kuin valtio: vapaat markkinat antoivat yritysjohtajille mahdollisuuden omien tulojensa kasvattamiseen työntekijöiden ja osakkeenomistajien kustannuksella. (Stiglitz 2003, 283–286.)

Hyvinvointivaltiolla on myös talouskasvua lisäävä vaikutus, yhteiskuntamallin kannattajat muistuttavat. Vaikka taloudellisen kasvun ja julkisen sektorin koon yhteydestä ei ole tutkijoiden keskuudessa konsensusta, useimmat heistä argumentoivat laajemman julkisen sektorin puolesta (Chobanov & Mladenova 2009, 7). Robert Barro, Harvardin yliopiston professori, on tutkimuksissaan keskittynyt taloudellisen kasvun tarkasteluun. Endogeenisen

kasvumallin yhteydessä hän on osoittanut, että julkisia palvelujen optimaalinen tuotannon taso saavutetaan pisteessä, jossa marginaalinen tuote on 1 eli yhden euron kasvu julkisiin menoihin lisää tuotantoa yhdellä eurolla. Toisin sanoen menojen rajatuottavuuden täytyy olla yksi. Barron sääntönä tunnettu teoria tarkoittaa käytännössä sitä, että tuottavien julkisten menojen osuus Bkt:stä on yhtä suuri tuotannon jousto suhteessa tuottavuutta edistäviin julkismenoihin. (Barro 1990, 25.)

Laajasti aiempia tutkimuksia yhteen kokoavan Tanzin ja Schuknechtin tutkimuksen mukaan julkisten menojen kasvattaminen kiihdyttää talouskasvua niin kauan kuin menojen BKT-osuus pysyy 30 prosentin alapuolella. Heidän mukaansa julkisen sektorin optimaalinen koko on 30 prosenttia ja kun mennään tuon rajan yli, julkisen sektorin koon ja talouskasvun välinen yhteys katoaa. Se ei kuitenkaan muutu selvästi negatiiviseksi. (Tanz & Schuknecht 2000) Kianderin ja Lönnqvistin mukaan onkin erittäin epätodennäköistä, että näiden kahden väliltä voidaan löytää lineaarista riippuvuutta. Epälineaarinen vaikutus Tanzin ja Schuknechtin havaintojen mukaisesti voidaan kuitenkin saavuttaa. Julkisen sektorin kasvattaminen todennäköisesti parantaa talouden toimintakykyä kun julkinen sektori ei ole kovin suuri. Jos taas julkisen sektorin osuus Bkt:stä on jo valmiiksi korkea, ei sen kasvattamisesta saada enää mitään hyötyä. (Kiander & Lönnqvist 2002, 80.)

Vaikka julkisen sektorin BKT:n kasvattaminen ei välttämättä lisääkään taloudellista kasvua, sillä voi olla merkitystä muiden yhteiskunnallisten tavoitteiden kannalta. Erityisesti tulojen uudelleenjakoon edellyttää suurta julkista sektoria. Koska tasainen tulonjako on yksi merkittävimmistä Pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvoista, myös julkinen sektori on Pohjolassa kaikista suurin. Kansainväliset vertailut osoittavatkin, että tulonjako on tasaisin niissä valtioissa, joissa julkinen sektori on suuri. (Emt, 81.)

3.3.2 Tasainen tulonjako luo hyvinvointia

Hyvinvointivaltion suppea määritelmä korostaa sosiaalipolitiikkaa; tulonsiirtoja ja muita sosiaalipalveluita¹⁴. Näiden avulla pyritään saavuttamaan hyvinvointivaltio, jonka yhteiskuntafilosofisena päämääränä on tarjota kaikille kansalaisille yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet ja suojata hyvään elämään riippumatta heidän satunnaisesta syntyperästään. Näin mahdollisuuksien tasa-arvo periaate täydentyy tuloksiin perustuvalla tasa-arvolla, jonka ideana on, että valtio tasaa ihmisten tuloissa ja varallisuuksissa olevia eroja (Harisalo & Miettinen 2004, 60). Etenkin Pohjoismaissa hyvinvointivaltion keskeinen tavoite on hyvinvoinnin lisäämisen ohella ollut tuloerojen tasoittaminen kun toisissa maissa se on pikemminkin ollut hyvinvointipolitiikan sivutuote (Kiander & Lönnqvist 2002, 97).

Tavoitteesta huolimatta ihmisten taloudellinen eriarvoisuus on kuitenkin lisääntynyt viime vuosikymmeninä lähestulkoon kaikissa länsimaissa, myös pohjoismaissa (Tilastokeskus 2013). Suomi näytti aluksi olevan poikkeus vallinneessa kehityksessä. Tuloerot tasoittuivat meillä aina 1990-luvun alkuun asti kun muissa kehittyneissä maissa tulonjaon tasoittuminen oli tapahtunut jo 1980-luvulla. Suomen tuloerot olivatkin vuonna 1990 OECD-maiden pienimmät, mutta lähtivät kasvuun vuosikymmenen keskivaiheilla syvimmän laman väistyttyä. (Tuomala 2009, 362.) Parinkymmenen vuoden ajan tuloerojen kasvu oli OECD-maiden kärkitahtia¹⁵ jatkuen aina vuoteen 2008 asti, jolloin uusi lama supisti tuloeroja uudelleen (Hiilamo 2010, 76).

Nykyinen kehitys huolestuttaa hyvinvointivaltion puolustajia. Tuloerojen on tilastollisesti osoitettu lisäävän kielteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia siitäkin huolimatta, että pienituloisimpien asema parantuisi jonkin verran. Tämän on huomionut myös aiemmin pelkästään talouskasvua korostanut kansainvälisen taloudellisen kehityksen järjestö OECD, joka on varoittanut Suomea julkisen talouden epätasapainon lisäksi eriarvoisuuden lisääntymisestä ja vaatinut muun muassa pääomatuloverotuksen tarkistamista. (Hiilamo 2010, 73–74.) Tuloerojen ja talouskasvun suhteesta väitöskirjaa kirjoittava Elina Tuominen on tullut tutkimuksissaan samankaltaisiin tuloksiin. Tihkumisteorian vastaisesti ylimpien tulojen kasvu ei Tuomisen tilastojen mukaan heijastukaan koko yhteiskunnan hyväksi talouskasvun

---

¹⁴ Laajempi käsite ymmärtää hyvinvointivaltion talouspoliittisin perustein, jossa vahva julkinen valta on merkittävä taloudellinen toimija. Käsitteen laajempi ymmärrys painottaa makrotaloudellisten ilmiöiden kuten työttömyyden ja palkkojen oleellisuutta hyvinvointivaltiokäsitteen tarkastelussa. Puhutaan siis Keynesiläisestä hyvinvointivaltiosta tai hyvinvointikapitalismista. Ks Esping-Andersen, 1990, 2.

¹⁵ Tilastokeskuksen mukaan vuodesta 1995 lähtien Gini-kertoimen arvo nousi prosenttiyksikön vuosivauhtia. Ks. Tilastokeskuksen tulonjakotilastot

mielessä. Jyrkät tuloerot pikemminkin haittaavat talouskasvua, tosin negatiivinen vaikutus vähenee maan vaurastuessa. Tuominen huomauttaa, että Suomi on jo 1980-luvulla ollut kansainvälisessä mittakaavassa sen verran vauras maa, ettei tuloerojen negatiivinen vaikutus talouskasvuun ole ollut meillä niin voimakas. Silti hän painottaa, ettei tuloerojen kasvu ole yhteiskunnan kannalta mitenkään yhdentekevä seikka. Tuloerot vaikuttavat yhteiskuntaan paljon talouskasvua laajemmin, Tuominen toteaa. (Laurinolli 2012.)

Suurta huomiota maailmalla herättänyt Robert Wilkinsonin ja Kate Pickettin teos *The spirit level, Why equality is better for everyone* tarkastelee talouskasvun ja tuloerojen vaikutusta hyvinvointiin. Länsimaista kerättyä laajaa tilastoaineistoa analysoimalla Wilkinson ja Pickett osoittavat, että kasvava eriarvoisuus, jota kirjoittajat kuvaavat tuloeroilla, syö talouskasvun hyvinvointia parantavat vaikutukset ja johtaa hyvinvointiongelmien lisääntymiseen. Mitä suuremmat tuloerot valtion sisällä ovat, sitä huonommin kansalaiset voivat ja sitä negatiivisemmin he suhtautuvat toinen toisiinsa. Tutkijoiden mukaan tuloerojen suuruudesta on mahdollisuus löytää syy henkiseen hyvin- tai pahoinvointiin. He argumentoivat, että sekä rikkinäinen yhteiskunta että rikkinäinen talous ovat seurausta eriarvoisuuden kasvusta. Tutkielman kannalta mielenkiintoisin näkemys löytyy väitteestä, jonka mukaan olemme lähellä talouskasvun tarjoaman hyödyn rajoja. Tuhansien vuosien ajan aineellisen elintason nostaminen oli tehokkain tapa parantaa ihmisten elämänlaatua. Kun ihmisten ei enää tarvitse keskittyä ruoan, asunnon tai lämmön saavuttamiseksi, vauraus ei enää suoraan lisää hyvinvointia ja turvaa. Itse asiassa talouskasvu ja keskimääräisten tulojen kasvu ovat lähestulkoon lakanneet lisäämästä hyvinvointia rikkaissa maissa. Tietyn tason ylittyessään taloudellinen kasvu on alkanut lisätä sosiaalisia ongelmia ja epätasa-arvoa. Alenevan rajahyödyn laki alkaa vaikuttaa, jolloin lisätuloilla saa hankittua yhä vähemmän ja vähemmän terveyttä, onnellisuutta ja hyvinvointia. (Wilkinson & Pickett 2011, 22, 26.)

Samaa mieltä ovat muun muassa talousnobelistit Paul Krugman ja Joseph Stiglitz varoittaessaan suurista tuloeroista. Krugmanin mukaan suuri eriarvoisuus ihmisten tuloeroista johtaa väistämättä sosiaalisen eriarvoisuuden kasvuun. Stiglitz muistuttaa, että tehokkuuden ja tulonjaon kysymyksiä ei voida selvästi erottaa toisistaan. Aiemmin ajateltiin, että nuo olivat selvästi toisistaan erillisiä kysymyksiä ja valtion tuli keskittyä vain tehokkuuden varmistamiseen. Sittemmin on ymmärretty, että talousalueet, joissa hyvinvointi on epätasaisesti jakautunut kohtaavat monia ongelmia. (Stiglitz 1989, 39.)

Wilkinsonin ja Pickettin merkittävintä havaintoa taustoittaa osuvasti kaavio, joka havainnollistaa kuinka tuloerojen suuruus vaihtelee kehittyneestä maasta toiseen. Huipulla, ja Suomi toisena, ovat tasa-arvoisimmat maat ja pohjalla eriarvoisimmat. Palkit osoittavat, kuinka paljon enemmän rikkain viidenkes ansaitsee köyhimpään viidenneksen verrattuna¹⁶. Wilkinson ja Pickett osoittavat että huonomman terveystilanteen ja suuremman väkivallan määrän lisäksi lähes kaikki sosiaalisen asteikon ongelmat ovat yleisempiä suurten tuloerojen maissa. (Wilkinson & Pickett 2011, 199.)

Useimmat rikkaan maailman sosiaali- ja terveysongelmat ovat siis yleisempiä eriarvoisemmissa yhteiskunnissa. Muuttujien välinen yhteys on niin voimakas, ettei kyse voi Wilkinsonin ja Pickettin mukaan olla sattumasta; ongelmat ovat kolmesta jopa kymmeneen kertaan suurempia eriarvoisemmissa yhteiskunnissa. Lisäksi erot eivät ole vain korkean ja matalan riskin ryhmien välisiä eroja vaan ilmenevät koko väestöä koskevien ongelmien yleisyydessä. (Eml, 199.) Hiilamo tosin huomauttaa, että Wilkinsonin ja Pickettin vertailu ja analyysi perustuvat niin sanottuihin ekologisiin korrelaatioihin, jotka voivat kätkeä alleen maiden sisäisiä eroja. Tulojen eriarvoisuus ja negatiivisten hyvinvointivaikutusten välinen korrelaatio voi olla osaksi myös tilastoharhaa. Esimerkiksi pohjoismailla voi olla jotain yhteisiä kulttuuripiirteitä, jotka selittävät muita maita korkeamman ja tasaisemman hyvinvoinnin. Tässä tapauksessa tuloerojen kasvu ei meillä välttämättä heijastuisi hyvinvoinnin laskuna. Toisaalta tuloerojen ja pahoinvoinnin taustalla voi myös olla joku muu yhteinen tekijä, kuten hyvinvointivaltiota heikentänyt politiikka, Hiilamo argumentoi (Hiilamo 2010, 88–89.)

Wilkinson ja Pickett pitävät ongelmallisena sitä, että kaiken hyvinvoinnin taustalla olevasta psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista ei voida puhua poliittisesti. Heidän mielestään todellisen elämänlaadun parantamiseksi katseet tulisi kääntää aineellisesta elintasosta ja talouskasvusta yhteiskunnan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parantamiseen. Erityisesti psyykkisestä puhuttaessa aletaan kuitenkin puhua pelkästään yksilökohtaisista parannuskeinoista jolloin pohja kokonaisvaltaiselta tarkastelulta valuu hukkaan. Wilkinson ja Pickett korostavat, että kaiken takana on kuitenkin sosiaalinen hyvinvointi, joka taas perustuu aineelliselle perustalle. Päättäjien tulisikin ymmärtää keskittyä tuloerojen pienentämiseen, jotta rikkinaisen yhteiskunnan ongelmiin voitaisiin puuttua ja sitä kautta muuttaa nykyistä

---

¹⁶ Wilkinsonin ja Pickettin mukaan rikkaimman ja köyhimmän viidenneksen tulojen suhdetta kuvaava mittari on helposti ymmärrettävimpiä tulotasojen mittareita, jota myös YK käyttää. Vaikka tulotasojen mittaamiseen voidaan käyttää myös muita mittareita, tutkijat ovat havainneet, että mittaustavan valinnalla on vain harvoin tutkimuksen kannalta oleellista merkitystä.

pahan olon tietä, tutkijat argumentoivat. (Wilkinson & Pickett 2011, 20–21.) Myös Sosiaalitieteen professori Heikki Hiilamo ennustaa vakavampia yhteiskunnallisia ongelmia jos nykyinen suunta pysyy samana. Hän painottaa, että tulo- ja hyvinvointierojen välinen yhteys on monimutkainen ja saattaa näkyä vasta pitemmän päälle. Toisin kuin Wilkinson ja Pickett väittävät, Hiilamon mielestä tuloerojen yhteys negatiivisiin hyvinvointivaikutuksiin ei kuitenkaan ole suoraviivainen. Suomessa tuloerojen kasvu näyttäisi vaikuttavan ennen muuta pitkäaikaistyöttömyyteen ja pitkäaikaisen toimeentulon saamiseen. Taloudellisen huono-osaisuuden lisäksi tuloerojen kasvu näyttäisi lisäävän lastensuojelutoimia, joiden tarve on kasvanut tuloerojen kasvun myötä voimakkaasti. Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osuus on lähes kaksinkertaistunut. Useiden tutkijoiden mielestä sijoitusten kasvu on vastaansanomaton mittari huono-osaisuuden lisääntymisestä. Lastensuojelun tarve kertoo voimakkaista taloudellisista ongelmista. (Hiilamo 2010, 85–88.)

Wilkinsonin ja Pickettin kirjan keskeinen viesti on, että tuloerojen kasvu ei heikennä pelkästään heikompien asemaa vaan vaikutus koskee koko väestöä. Oletuksena on ollut, että tasa-arvo auttaa yhteiskunnan heikoimpia, mutta Wilkinsonin ja Pickettin sekä useiden muiden kansainvälisten tutkimusten analyysit osoittavat, että suuremman tasa-arvon edut leviävät laajalle. Tasa-arvoisuus hyödyttää jopa korkeimmassa ammatillisessa asemassa olevia ja rikkaita tai parhaiten koulutettua neljänneistä. Eri yhteiskuntien väliset erot yhteiskunnallisissa ongelmallisissa voivatkin olla suuria juuri siksi, että tasa-arvo hyödyttää niin kattavaa osaa väestöstä. (Wilkinson & Pickett 2011, 207–208.)

Wilkinson ja Pickett huomauttavat, että vaikka tasa-arvo on usein saavutettu tuloeroja tasaavan verotuksen, tulonsiirtojen ja laajan hyvinvointivaltion avulla, samaan määränpäähän voidaan myös päätyä maksamalla alun perin tasaisempia markkinatuloja. Esimerkiksi Japanissa pienet erot markkinatuloissa edistävät tasa-arvoa, vaikka maa käyttää sosiaali- ja terveysmenoihin huomattavasti vähemmän julkisia varoja kuin useimmat suuret kehittyneet maat. Pienien bruttotulo-erojen takia tarvetta tulojen laajamittaiselle uudelleenjaolle on vähemmän. Tutkijoiden mukaan oleellista ei näyttäisikään olevan se millä tasa-arvoa edistetään, kunhan sitä vain konkreettisesti edistetään. Strategioita ei myöskään pitäisi nähdä toisiaan poissulkevinä tai keskenään ristiriitaisina vaan suurempaa tasa-arvoisuutta kohti pyrkiessä tulisi pikemminkin hyödyntää niistä molempia. Tutkijat kuitenkin varoittavat, etteivät pienten julkisten menojen ja matalan verotuksen kannattajat välttämättä ota huomioon julkisten menojen mahdollista kasvua. Jos veroja ja etuuksia leikkaava politiikka kasvattaa

eriarvoisuutta, julkisia menoja saatetaan jopa joutua kasvattamaan erilaisten sosiaali- ja turvallisuusongelmien lisääntymisen takia. Tasa-arvoisuuden lisääminen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita julkisten menojen kasvattamista. Eriarvoisuuden vähentämiseen löytyy kyllä keinoja, kunhan poliittinen tahto saadaan vain synnytettyä, tutkijat painottavat. (Emt, 210–211, 274–276.)

Koska taloustiede on aina kiinnostunut myös talouskasvusta, on tuloerojen ja talouskasvun välinen suhde saanut osakseen paljon tutkimusta. Vaikka talouskasvun vaikutus ylipäänsä hyvinvointiin on monimutkainen ongelma, elintason nousun on katsottu edistävän väestön terveyttä ja edelleen pidentänyt eliniän odotetta ja lisännyt hyvinvoinnin tunnetta. Vauraiden maiden kansalaiset ovat osoittautuneet köyhien maiden väestöä onnellisimmiksi ja talouskasvu on lisännyt onnellisuutta myös vauraissa maissa. Hyvinvoinnin lisääntyminen vaatii siis talouskasvua. Useiden tutkijoiden mukaan suuret tuloerot eivät sitä edistä. Tuomas Malinen on väitöskirjassaan todennut, että tulojen epätasainen jakautuminen uhkaa talouskasvua rikkaissa maissa. Sen lisäksi, että suuret tuloerot voivat johtaa henkisen pääoman kutistumiseen yhteiskunnassa, ne vähentävät kulutusta ja kasvun eväitä. Rikkaiden rahat jäävät helpommin säästöön vähemmän ansaitsevien ihmisten laittaessa rahansa hyödyttävään kiertoon, Malinen toteaa. (Malinen 2012, 138.)

3.3.3 Hyvinvointivaltio lisää ihmisten vapautta

Pohjoismaista, tuloja tasaavaa hyvinvointivaltiota perustellaan usein positiivisen vapauden maksimoinnilla (Raunio 1995, 217). Tällöin vapaudella tarkoitetaan vapautta johonkin (*freedom to*), jonka takia se määritellään valtiovallan kansalaisilleen tuottamiksi eduiksi ja hyödyiksi. Koska vapaus ymmärretään aidosti toteutuvana oikeutena johonkin, se lisää ihmisen todellisia toiminnan mahdollisuuksia päivittäisessä elämässä. Hyvinvointivaltio voi siis tulonsiirtojen ja palveluiden kautta lisätä yksilöiden positiivista vapautta. Aineellisten oikeuksien lisäksi julkinen valta tarjoaa kansalaisilleen myös aineettomia oikeuksia, kuten perusvapaudet ja kansalaisoikeudet. (Harisalo et. 2007, 163.) Positiivisen vapauden yhteiskunnallista lisäämistä kannattavat näkevätkin valtion laajentavan ihmisten oman elämän hallintaansa tarvitsevia toimintamahdollisuuksia positiivista vapautta turvatessaan. (Raunio 1995, 217.) Machanin mukaan positiivisen vapauskäsitteen omaavat katsovat, että

yhteiskunnalla on velvollisuus auttaa hädässä olevia tai jotka ovat muuten kykenemättömiä huolehtimaan itsestään (Machan 2006, 272).

Hyvinvointivaltion puolustajien mukaan hyvinvointivaltio tuottaa vapautta. Kannattajat painottavatkin varsinaisten resurssien lisäämistä. He muistuttavat, että jos ihmisellä on pelkästään muodollisesti ja periaatteessa olemassa oleva mahdollisuus toteuttaa elämänsä päämääriä, mutta ei siihen tarvittavia voimavaroja, ei muodollinen vapaus paljoakaan paranna huono-osaisen ihmisen itsenäistä toimintakykyä. Siten hyvinvointivaltiolliset etuudet ja uudelleenjako lisäävät suoraan ihmisten mahdollisuuksia hallita omaa elämäänsä vähentämällä toimeentulon riippuvuutta markkinavoimista ja muiden ihmisten hyväntahtoisuudesta. Tällainen sosiaalipolitiikka turvaa vapauden edellytykset universaaleina kansalaisoikeuksina. Jokaiselle kansalaiselle mahdollistetaan tasa-arvoiset resurssit oman elämänsä hallintaan. Hyvinvointivaltion kannattajat kuitenkin myöntävät, että tietyt hyvinvointivaltion toimenpiteet rajoittavat parempiosaisten vapautta päättää resurssiensa käytöstä, mutta yhtä aikaa nämä toimenpiteet kuitenkin jakavat valinnanvapautta niille, joilla sitä on ollut vain vähän. Kannattajien mukaan markkinoiden epätäydellisyyksiä korjaamalla hyvinvointivaltio luo siten sellaisia uusia mahdollisuuksia, joita ei ennen ole ollut. (Raunio 1995, 217 – 218.)

Uusliberalistien vapauskäsitteen varhaisimpina kritisoijina voidaan pitää talousnobelisti Amartya Seniä, jonka mukaan libertanistinen käsitys oikeuksista kiinnittyy vapauden tulkintoihin päätösten oikeudenmukaisuudesta ja immunitetista oikeudenloukkauksia vastaan. Senin mukaan näkemys ei ota ollenkaan huomioon vapauden mahdollisuusnäkökulmaa. Korostaessaan markkinoiden merkitystä negatiivisten vapauksien ja siitä johdettujen oikeuksien tuottajana markkinoita arvioidaan vain vapauden näkökulmasta eikä hyvinvoinnin tuottamista huomioida ollenkaan. Markkinoiden oikeutuksena ei siten pidetä niiden kykyä tuottaa hyvinvointia muita vaihtoehtoja paremmin vaan oleellista on vain niiden tarjoama mahdollisuus vapauden toteutumiseen. Tarkastelutapa unohtaakin sen, että markkinamekanismi saattaa toteutuneesta vapaudesta huolimatta tuottaa äärimmäisen epätoivottavia ja epätasa-arvoisia lopputuloksia. Yksilönvapaus ei Senin mukaan ole sopusoinnussa myöskään Pareto-tehokkuuden kanssa. (Sen 2002, 510–512.)

Senin mukaan vapautta on syytä tarkastella kahdesta näkökulmasta. Perinteisesti vapautta on tarkasteltu prosessi-aspektissa (*freedom as a process*), jolloin huomion keskipisteenä on

prosessi tai toimintamalli, jonka mukaan yksilön valinnat tapahtuvat. Tähän keskusteluun liittyy positiivinen ja negatiivinen vapaus: ohjaako yksilön valintoja jokin ulkopuolinen taho vai kontrolloiko hän itse omaa valintaprosessiaan. Vapauteen liittyy kuitenkin myös mahdollisuus-aspekti (*freedom as an opportunity*), yksilön tai ympäristön tarjoamat mahdollisuudet, jotka estävät tai edesauttavat yksilön hyvinvointipyrkimyksiä. Tähän vapauden käsitteeseen liittyy vapauden hyvinvointi-ulottuvuus (*well-being freedom*). Jotta hyvinvointi-vapaus voitaisiin saavuttaa, ihmisillä tulisi olla tosiasialliset mahdollisuudet (*capabilities*) sen saavuttamiseen. Senin mukaan vapauden käsite on hyvin tyhjä ilman tosiasiallisten mahdollisuuksien olemassaoloa. Vapaus itsensä toteuttamiseen on merkityksetöntä jos ihmisellä ei ole taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia mahdollisuuksia esimerkiksi kouluttaa itseään. (Sen 2002, 10.) Hyvinvointivaltion tarjoamat erilaiset hyvinvointipalvelut nähdäänkin juuri tuollaisina vapauden lisääjinä.

Sen painottaa vapautta kehittymisen tärkeimpänä tekijänä. Vuonna 1999 julkaistussa, ehkä kuuluisimmassa teoksessaan *Development as Freedom* Sen tiivistää tämän toteamalla, että taloudellinen kehitys on vain yksi kehityksen osa-alue ja tärkeämpää on ihmisten toimintamahdollisuuksien täydellinen ja monipuolinen avartaminen. Senin ajatukset tulevat lähelle hyvinvointivaltio taustafilosofiaa; hyvinvointia ei voida mitata pelkästään taloudellisin mittarein esimerkiksi bruttokansantuotteen avulla vaan oleellisempaa on tarkastella kuinka kehittyneitä yhteiskunnat ovat vapauden näkökulmasta. Vapaus merkitsee Senille mahdollisuuksia – koulutukseen, terveyteen ja hyvään elämään. (Sen 1999.)

4. Suomalaisen hyvinvointivaltion tulevaisuus

4.1 Yhteiskunta murroksessa

Suomalainen yhteiskunta tulee lähitulevaisuudessa kohtaamaan samoja ongelmia kuin muutkin teollisuusmaat. Pitkälti menestyksen takana olevat tekijät, edullinen väestön ikärakenne ja talouksien sääntely ovat jo osittain korvautuneet talouden globalisaatiolla, verokilpailulla ja väestön ikääntymisellä. Väestön ikääntymisestä johtuva väestörakenteen muutos on odotettavissa muutaman vuosikymmenen sisällä. Syitä väestön ikääntymiselle voi johtaa ainakin kolmesta tekijästä. Eräs merkittävimmistä syistä on 1900-luvun puolenvälin suuret ikäluokat, joiden eläkkeelle siirtyminen kasvattaa eläkeläis- ja vanhuusväestön määrää ja sitä kautta vanhuusväestöä koskevia sosiaalimenoja. Toisena tekijänä väestönkasvulle on syntyvyyden lasku. Lapsiluku on useimmissa teollisuusmaissa pudonnut 1900-luvun loppupuoliskolla jopa väestön uusiutumista edellyttävän tason alapuolelle. Työikäisen väestön suhteellinen osuus pienenee koko ajan kun uudet työmarkkinoille tulevat sukupolvet ovat edellisiä pienempiä. Kolmas merkittävä muutokseen vaikuttava tekijä on keskimääräisen eliniän piteneminen. Lääketieteen kehittyminen ja elintason nousu ovat tehneet jatkuvan keskimääräisen eliniän pidentymisen mahdolliseksi jolloin vanhuusväestön määrä on kasvanut entisestään. (Kiander & Lönnqvist 2002, 155.)

Edellä kuvatut muutokset ovat yhteisiä kaikille kehittyneille valtioille. Suomi ei sen suhteen eroa muista EU- tai Pohjoismaista. Poikkeuksellista Suomen tilanteeseen tekee se, että väestörakenteen muutos tapahtuu meillä muita Euroopan maita nopeammin ajoittuen tuleville lähivuosille. Tämä ero muiden Euroopan maiden ja Suomen välillä tulee tasoittumaan pidemmällä aikavälillä. Suomi kohtaa tästä ongelmasta johtuvan eläkemenojen suhteellisen kasvun vaikutuksen vain muita aikaisemmin, jonka takia useat tahot vaativat kohdattavien ongelmien perusteellista analysointia välittömästi ja objektiivisesti ilman aiheeseen liittyvää ideologista keskustelua. (Emt, 156.)

Kuten edellä on tullut ilmi, Suomi on hyvinvointivaltion kannatuksen suhteen varsin poikkeuksellinen maa. Järjestelmä nauttii kansalaisten silmissä hyvin suurta kannatusta¹⁷ ja vasemmiston ja oikeiston välinen aatteellinen etäisyys on meillä pienempi kuin useimmissa muissa Länsi-Euroopan valtioissa. Jos suomalaisen hyvinvointivaltion syntymisen aikoihin 1950- ja -60 luvuilla oikeiston ja vasemmiston välillä oli selviä mielipide-eroja julkisen sektorin kasvattamisen suhteen, jo 1970-luvulta lähtien tilanne alkoi muuttua. Nykyään kaikki eduskuntapuolueet sitoutuvat yksimielisesti ylläpitämään vahvaa hyvinvointivaltiota, vaikka eroavatkin mielipiteissään palvelujen toteuttamisen ja hyvinvointivaltion uudistamisen suhteen. (Paloheimo 2010, 28.)

Yleisestä ajattelutavan muutoksesta kertoo kuitenkin paljon hyvinvointivaltion käsitteen rinnalle nostettu hyvinvointiyhteiskunnan käsite, jota on 1990-luvulta lähtien käytetty puolueiden ohjelmissa jopa enemmän kuin hyvinvointivaltion käsitettä. Retoriikan muutos havainnollistaa hyvin kuinka yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan merkitystä hyvinvoinnin ylläpitäjänä korostetaan aiempaa enemmän. Mielenkiintoista kuitenkin on, että kaikkien poliittisten puolueiden kannattajien keskuudessa hyvinvointivaltion kannatus on lisääntynyt, eniten vihreiden, kokoomuksen ja keskustan kannattajien keskuudessa. Kannatus on itse asiassa kasvanut voimakkaasti, sillä vuoden 2013 tutkimuksessa esimerkiksi vihreiden kannattajista jopa 91 prosenttia piti hyvinvointivaltiota hintansa arvoisena kun väitteestä oli vuonna 1992 samaa mieltä vain 61 prosenttia. Kaikista kansalaisista sellaisia ihmisiä, jotka eivät ole valmiita maksamaan hyvinvointivaltion ylläpidosta mitä tahansa, on uusimman raportin mukaan vain 10 prosenttia. (Paloheimo 2010, 29, Haavisto 2013.) Tämä johtuu Haaviston ja Kiljusen mukaan siitä, että ”hyvinvointivaltio koetaan joksikin sellaiseksi, mitä ilman emme tule toimeen. Se on osa suomalaista identiteettiä. Se on suomalaisen yhteiskuntasopimuksen ydin ja jokaista poliittista ohjelmaa vähintään rivien välistä ohjaava voima. Se on myös turvaa antava vakuutus niin arjen kuin maailman epävarmuuksia vastaan.” (Haavisto & Kiljunen 2011, 91.)

Pitkään vahvaa legitimitettä nauttinut julkinen valta on kuitenkin kohdannut viimeisten vuosikymmenten aikana osakseen voimistuvaa kritiikkiä. Aktiivisen valtiovallan roolia ja etenkin julkisen sektorin alati laajenevaa kokoa on kritisoitu useista eri lähteistä käsin. Omaksumaamme pohjoismaista hyvinvointimallia on pidetty yksinkertaisesti liian kalliina ja

---

¹⁷ Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on osana kansallista asennetutkimusta kysynyt kansalaisilta onko suomalainen hyvinvointivaltio hintansa arvoinen. Vuoden 1992 kyselyssä 61 prosenttia oli täysin – tai jokseenkin samaa mieltä, kun viimeisimmässä 2013 tutkimuksessa väitteestä oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä 80 prosenttia. Ks. lisää EVA: Kadonneen kasvun metsästäjät, 2013.

muuttuneiden olosuhteiden takia mahdottomana ylläpitää. Suomessa ensimmäisiä kriittisiä julkaisuja ilmestyi jo 1990-luvulla. Yrityselämän ajatushautomona pidetty Elinkeinoelämän valtuuskunta, EVA oli ensimmäisten joukossa vuonna 1995 julkaisemallaan raportilla "Uudistua vai kuihtua, Raportti hyvinvoinnista ja julkisesta taloudesta". Selvitys ohjeisti pohtimaan tarkkaan, mitkä ovat valtion oleelliset tehtävät ja mistä tehtävistä sen tulisi luopua. Valtion vastuuta sosiaalimenojen rahoittajana on EVA:n raportin mukaan vähennettävä ja yksilön vastuuta omasta elämästään on korostettava. Jo tuolloin painotettiin, että hyvinvointipalveluita voidaan ylläpitää ainoastaan työn tuottavuutta parantamalla. Erityisesti EVA:n julkaisu korosti, ettei minkäänlaista hyvinvointiautomaattia ole olemassa. (Voutilainen, 1995.) Tuosta raportista on jo parikymmentä vuotta aikaa ja aiheesta on tehty lukuisia uusia selvityksiä ja käyty kiivasta keskustelua. Kuitenkin yhä ajankohtaisempaa olisi kysyä minne Suomen tulisi mennä ja mitä päätöksiä meidän tulisi tehdä?

4.2 Poliittiset haasteet

Hyvinvointivaltio nauttii suurta luottamusta. Evan vuosittaisista asennetutkimuksista käy ilmi, että lähes kaikki suomalaiset kannattavat nykyisenkaltaista laajaa hyvinvointivaltiota, joka tulisi järjestelmän kalleudesta huolimatta säilyttää joka tilanteessa. Näkemys eroaa talouspolitiikan eliitin näkemyksestä, joka on entistä voimakkaammin alkanut puhua hyvinvointivaltion ongelmista. Varsin yleisesti esitetään, ettei Suomella ole yksinkertaisesti varaa ylläpitää nykyisenkaltaista järjestelmää. ”Olemme haasteiden edessä – ja jollemme vastaa haasteisiin, meitä uhkaa suuret ongelmat”, ovat varsin yleisiä virallisissa julkaisuissa esiintyviä toteamuksia. (Patomäki 2007, 268.)

Palkansaajien tutkimuslaitoksen erikoistutkija Heikki Taimio perää väitteen sisältöä. Hän muistuttaa, että Suomen BKT on kasvanut hyvinvointivaltion kulta-ajoista, 1980–1990-lukujen taitteesta ja tällä mittarilla tarkasteltuna Suomi on huomattavasti rikkaampi kuin tuolloin. Kuitenkin konsensukselta vaikuttava virallinen näkemys painottaa edessä olevia kireitä aikoja väestön ikääntymisen takia. Erilaisten eläke- ja sosiaalimenojen kasvua korostava linja perustuu kestävyysvajeen käsitteelle, jonka mukaan rahoitusylijäämä suhteessa BKT:hen tulisi olla huomattavasti nykyistä suurempi. Tämä tarkoittaa menojen karsimista tai verojen korottamista, jota nykyhallitus aktiivisesti toteuttaakin. Taimio kuitenkin korostaa, että virkamiesten tekemät laskelmat noudattavat ”miten käy jos kaikki

jatkuu ennallaan”-linjaa. Hänen mielestään suomalaisen poliittisen järjestelmän heikkoutena onkin rohkeuden puute. Ministereillä ja hallituksilla ei näytä olevan riittävää halua ja rohkeutta tehdä suuria, muutoksen suuntaa kääntäviä kauaskantoisia päätöksiä. Erilaisia mahdollisuuksia on kuitenkin olemassa, Taimio painottaa. (Taimio 2009, 8-9.) Samoilla linjoilla on myös professori Korkman, joka muistuttaa, ettei hiipunut talouskasvu välttämättä uhkaa hyvinvointivaltiota. Jos poliitikot uskaltaisivat tehdä työllisyyden kasvattamisen liittyviä, rohkeita päätöksiä, Suomen tulevaisuus voisi näyttää huomattavasti valoisammalta, hän toteaa. (HS 2012b.)

Myös Tony Atkinson, yksi maailman johtavimpia julkistalouden, tulonjaon ja köyhyyden tutkijoita, kritisoi taloustieteilijöitä vaihtoehtomuudesta. Atkinsonin mukaan taloustieteilijät eivät tarjoa poliittisille päättäjille riittävästi vaihtoehtoja, mitä hänen mukaansa löytyisi enemmän kuin julkisuudessa on esitetty. Yksiselitteistä viestiään esittäessään he uhkaavat romuttaa järjestelmän, jonka tavoitteita tulisi ylläpitää, Atkinson painottaa. (Turun Sanomat 2004.) Hyvinvointisosiologian professori Juho Saaren mukaan hyvinvointivaltiolla menee ihan hyvin. Hyvinvointivaltion rakenteet ovat meillä varsin hyvin rahoitettuja vaikka uutisointi korostaakin järjestelmän epäkohtia. Hänen mukaansa kyse on pitkälti valtapolitiikasta. Hyvinvointivaltion kannattajat korostavat lisärahoituksen tarvetta, kun taas yksityisten palveluiden tuottajat näkevät julkisissa palveluissa ongelmia halutessaan kasvattaa bisnestään. Sen lisäksi kansalaiset ovat menettämässä uskoaan siihen, että kaikki olisivat samassa veneessä. 1990-luvun laman seurauksena työmarkkinat eivät ole enää yhdistävä vaan erottava tekijä. Tuloerot ovat kasvaneet, mikä näkyy palvelujen kohdentamisessa. Julkista tukea on esimerkiksi ohjattu yksityisiin terveyspalveluihin, jonka takia palveluja eniten tarvitsevat saavat niitä tarvettaan vähemmin. (HS 2012c.)

Vaikka Saaren mukaan uhkaa ja kriisiä liioitellaan, vaarana on, että käsitys hyvinvointivaltion kriisistä voi kohtaa todelliseen kriisiin. Jos ihmiset alkavat epäillä julkisten palvelujen toimivuutta, he alkavat hankkia palveluita muualta. Samalla heidän halunsa rahoittaa julkista järjestelmää vähenee. Saaren mukaan kyse onkin pitkälti siitä, uskotaanko järjestelmään ja sen tulevaisuuteen. Jos luottamus menetetään, hyvinvointivaltio on todennäköisesti kriisissä. (HS 2012c.)

Kansantaloustieteen professori Vesa Kanninen huomauttaakin, että valtion velkaantumisesta ja julkisesta velasta ylipäänsä on paljon väärinkäsityksiä. Kanniaisen mukaan velka sinänsä ei ole ongelma. Parempi kritiikin kohde olisi julkinen menotalous. Hänen mielestään Suomi on

käytännössä velaton, koska vaihtotase on ollut ylijäämäinen niin kauan viime vuosia lukuun ottamatta. Sen lisäksi julkinen velka on pitkälti veronmaksajien velkaa valtion obligaatioiden omistajille ja siitä tulisi paremminkin puhua siirrettynä verona¹⁸. Sitä voi hyvin siirtää myös seuraaville sukupolville, koska hekin hyötyvät toimivasta yhteiskunnasta, Kanninen muistuttaa. (Kanninen 2010.)

Näyttäisikin siltä, että sosiaalipolitiikan ja ekonomistien näkemykset hyvinvointivaltion kehittämisestä eroavat selvästi toisistaan. Hyvinvointivaltion sosiaalipoliittisten asiantuntijoiden julkaiseman raportin *Hyvinvoinnin turvaamisen rajat* (Hiilamo ym. 2010) mukaan hyvinvointivaltion tulevaisuus riippuu kahdesta valinnasta; verotuksen tasosta ja suhtautumisesta julkisen talouden velanottoon. Skenaariotarkastelun mukaisesti sosiaalipoliitikot arvioivat hyvinvointivaltion alasajon olevan väistämättä edessä, jos päättäjät kieltäytyvät verotuksen kiristämisestä yhdessä julkisen velan pienentämiseen tähtäävien toimien kanssa. (Hiilamo ym. 2010, 12.)

		Verojen korotus	
		Ei	Kyllä
Velan pienentäminen	Ei	Kuihtuminen	Kehittäminen
	Kyllä	Alasajo	Kuihtuminen

Taulukko 4: Hyvinvointivaltion tulevaisuus

(Hiilamo ym. 2010)

Taulukosta käy ilmi, kuinka hyvinvointivaltion kehittämiseen voidaan päätyä vain jos poliitikot ovat valmiita korottamaan veroja ja pidättäytymään velan pienentämisestä. Kaikissa muissa tapauksissa edessä on kuihtuminen tai alasajo. Oleellista on siis mitä päätöksiä poliitikot haluavat tehdä ja minkälaisia päätöksiä he uskaltavat oman poliittisen kannatuksensa varmistamiseksi lähteä ajamaan.

¹⁸ Tosin rationaalisten odotusten teorian mukaisesti valtion velkaantumisen katsotaan aiheuttavan kulutuksen pienenemistä kun ihmiset varautuvat mahdollisiin veronkorotuksiin.

Valtiontalouden päätöksiin liittyy näin aina politiikkaa ja sitä kautta taistelua vallasta. Erilaisia arvioita ja poliittisia päätöksiä perustellaan ajoittain hyvin subjektiivisesti tunteisiin vetoamalla ja liioittelemalla sekä luvuilla, joiden objektiivista totuutta ei ole olemassa. Mukana on siis aina valtaa, vallankäyttöä ja ideologisia motiiveja. C.Wright Millsin mukaan ihmisten odotukset ja toiveet paremmasta voivat estää heitä näkemästä heihin kohdistuvan vallankäytön perimmäisiä motiiveja. Millsin mielestä vallanpitäjien julkistamiin tavoitteisiin vetoaminen on kaiken yhteiskuntatieteellisen tiedon mukaan utopistista. Kritiikittömistä tutkijoista voi itsestäänkin tulla erilaisten poliittisten ideologioiden sanansaattajia ja vallankäytön tekniikoita (Mills 1982, 115).

Hyvinvointivaltion ydin hyvinvointipolitiikka muodostuu poliittisten päätösten kautta. Kuten Korkman, Lassila ja Valkonen toteavat: ”hyvinvointivaltio luotiin poliittisilla päätöksillä, ja poliittiset päätökset ovat ratkaisevassa asemassa myös sopeuttaessa hyvinvointivaltiota muuttuneisiin olosuhteisiin” (Korkman ym, 2007). Useat merkittävät talousvaikuttajat, VTT:n pääjohtaja Juhana Vartiainen mukaan lukien ovatkin osoittaneet valtiovallalle tiukkaa kritiikkiä toiminnan vitkastelusta. Vartiaisen mukaan hyvinvointivaltiojärjestelmän ylläpitämiseksi hallituksen tulisi tehdä todellisia ratkaisuja työllisyyden vahvistamiseksi. Pelkät puheet työurien pidentämisestä eivät enää auta, vaan valtiovallan tulisi saada aikaan ”jämäköitä rakenteellisia päätöksiä, jolla luodaan talouteen lisää potentiaalia” ja vahvistetaan julkista taloutta. Vartiaisen mukaan Suomen ongelmat eivät siis riipu pelkästään yleismaailmallisesta matalasuhdanteesta vaan suhdannekriisin lisäksi Suomessa on myös rakennekriisi. Hänen mielestään velkaantumista voidaan lisätä jos hallituksella on selkeä suunnitelma julkisen talouden tasapainottamiseksi. Pelkkä velkaantuminen ei itsessään ole kuitenkaan ratkaisu. (YLE 2013.)

4.3 Keskustelu jatkuu

Tutkielman pääkysymys hyvinvointivaltion kannattavuudesta tiivistyy talousteoreettisesti hyvinvointivaltion taloudelliseen onnistumiseen. Se, pidetäänkö järjestelmää tulevista haasteista huolimatta ylläpitämisen arvoisena, riippuu taloustieteiden näkökulmasta sen taloudellisista saavutuksista. Tässä tutkielmassa on kuitenkin pyritty myös tarkastelemaan, onko hyvinvointivaltio laajemmassa, hyvinvointiteoreettisessa mielessä ylläpitämisen arvoinen. Hyvinvointi ja onnellisuus on paljon muutakin kuin taloudellisin mittarein saavutettu bruttokansantuotteen parannus. Helposti ajatellaan että mitä enemmän materiaalista hyvää ihmisellä on sitä paremmin hän voi. Todellisuudessa ihmisten hyvinvointi voi myös laskea yltäkylläisyyden ja aineellisen hyvinvoinnin lisääntyessä ja siten rajoittaa ihmisen toimintamahdollisuuksia.

Koska erityisesti pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon liittyy keskeisesti tasa-arvoajattelusta lähteviä ideologioita tavoitteita, ei hyvinvointivaltion onnistumista ole mielekästä arvioida pelkästään taloudellisten vaikutusten perusteella. Suomalaisen hyvinvointivaltion menestyksekkäimpiä saavutuksia on ollut pienet tuloerot, joiden on katsottu aikaansaaneen poikkeuksellista hyvinvointia ja sosiaalista liikkumista. Nyt nuo tuloerot ovat lähteneet kasvamaan. Hyvinvointivaltion puolustajat pitävät tätä yhtenä vaarallisimmista merkeistä nykyisen järjestelmän ylläpitämiseksi. Kansalaisten jakautuminen haavoittaa heidän mukaansa hyvinvointivaltion perimmäistä ideaa. Yhteisten tavoitteiden puute voi ajaa meidät tilanteeseen, jossa osa väestöstä ei pidä nykyisenkaltaista järjestelmää säilyttämisen ja kehittämisen arvoisena. Tätä vauhdittaa varmasti universalismin kutistaminen, hyvinvointivaltion puolustajat argumentoivat.

Mutta miten julkisen sektorin koko ja erityisesti sen menorakenne sitten vaikuttavat talouskasvuun? Kysymystä on yritetty selvittää laajasti viimeisten vuosikymmenten aikana, lähes tuloksetta. Kianderin ja Lönqvistin mukaan hyvinvointivaltion vaikutukset taloudelliseen kasvuun ovat vähäisiä. Oikeampi johtopäätös lienee se, että julkisen sektorin koon ja pitemmän aikavälin keskimääräisen kasvun välillä ei näytä olevan voimakasta riippuvuutta suuntaan eikä toiseen. Vaikka hyvinvointivaltiojärjestelmän ei ole nähty hidastavan talouskasvua, myöskään vahvoja todisteita hyvinvointivaltion erinomaisuudesta muihin järjestelmiin nähden ei voida löytää. Hyvinvointivaltioiksi luokiteltavien maiden taloudellinen menestys on pitkällä aikavälillä kulkenut käsi kädessä muiden vertailukelpoisten

kehittyneiden maiden joukossa. Lisäksi tulos riippuu pitkälle kontrollimuuttujien valinnasta sekä ekonometrisesta asetelmasta. Koska tutkimuksia leimaa vahva kilpailuasetelma, lähes kaikki tutkimustulokset voidaan kumota valitsemalla uusia muuttujia niin kauan, että saavutetaan haluttu tulos. Talousteorian näkökulmasta kiistanalaisen aiheen takia ei olekaan ihme, että empiirisen tutkimuksen asetelmista ei vallitse yksimielisyyttä tieteen piirissä. (Kiander & Lönnqvist 2002, 74–75, 193.)

Hyvinvointivaltiosta käytävään keskusteluun liittyy usein tiukkaa 'mustavalkoistamista'. Negatiivista vapautta tai laajaa julkista sektoria kritisoivat luokitellaan helposti hyvinvointivaltion purkajiksi, jotka ajavat ahneesti yksityistämistä ja markkinoiden valtaa. Hyvinvointivaltion puolustajat taas nähdään sosialisteina, jotka haluavat jakaa kaiken yhteisen hyvän eteen. Elinkeinoelämän valtuuskunnan johtajan Matti Apusen mukaan ”Pohjoismaissa ihmisiä on vaadittu valitsemaan puolensa taloudellisen ja sosiaalisen liberalismien välillä. Joko olet susi ahneiden yksityistäjien laumassa tai sitten lammas siinä joukossa, joka jakelee kadunkulmissa etuuksia kaikille niille, jotka osaavat pyytää – ja neuvonta-aikoja niille, jotka eivät osaa.” (Apunen 2013.)

On totta, että liberalistinen ajattelu on voimistunut, etenkin nuorten keskuudessa. Ihmiset suhtautuvat yhä suvaitsevaisemmin erilaisiin vielä toistaiseksi valtion sääntelemiin asioihin, kuten samaa sukupuolta olevien avioliitto-oikeuteen. Yksilönvapautta pidetään arvokkaimpana oikeutena jolloin valtion ohjaus koetaan holhoavana ja yksilön arvoa loukkaavana. Esimerkiksi tasa-arvoisen avioliittolain puolustajat käyttävät perusteluina hyvinvointivaltion perusajatusta kaikkien tasapuoliseen kohteluun. Tämä ei kuitenkaan vielä tarkoita, että asenteet hyvinvointivaltion purkamiseksi olisivat voimistuneet. Vaikka hyvinvointivaltion puolustajien mielestä liberalistisen ajattelun voimistuminen uhkaa yhteisöllisyyden ihannetta, ei ainakaan tutkimustulosten mukaan aiheita hyvinvointivaltion hylkäämiseen ole. Suomalaiset pitävät nykyisenkaltaista hyvinvointivaltiota puolustamisen arvoisena. Tämän takana on vankka enemmistö suomalaisista.

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa näyttäisi keskustelun valossa olevan kuitenkin paljon parannettavaa. Useista huolestuneista kommenteista käy ilmi, kuinka yhteiskunnalla nähdään olevan velvollisuuksia, mutta yksilöllä ainoastaan vain oikeuksia. Moraalittomuus ja vääränlainen individualismi yhdessä kollektivismista kumpuavan vastuuttomuuden kanssa näyttäisi tehneen meistä hyvinvointivaltion pahimpia vihollisia, vapaamatkustajia. Vaadimme laadukkaita ja kattavia hyvinvointipalveluja sekä tuntuja sosiaalietuuksia, jotka on onnistuttu

neuvottelemaan joskus 'vanhoina hyvinä aikoina'. Tämän kaiken lisäksi korostamme yksilön oikeuksia ja vapautta toimia parhaaksi katsomallaan tavalla. Yhteisöllisyydestä on muodostunut keino naamioitua massaan, koska 'eihän sota ole yhtä miestä kaipa'.

Yksilön ja yhteisön suhde, individualismin ja kollektiivin kädenvääntö, on merkittävä osa yhteiskuntateorioita ja sitä kautta hyvinvointivaltiota. Hyvinvointivaltio korostaa kokonaisvaltaista hyvää – kaikkien ihmisten hyvinvointi tulisi olla riittävällä tasolla. Etenkin pohjoismainen malli painottaa kollektiivisuutta ja solidaarisuutta. Monien mielestä sosiaalinen yhtenäisyys onkin Pohjoismaiden tärkein saavutus (Tuomala 2009, 398). Toisaalta suomalainen hyvinvointivaltio korostaa vahvaa yksilöllisyyttä; jokainen yksilö on oikeutettu hyvinvointipalveluihin ja jokaisen sosiaaliturva on yksilöllinen. Julkinen valta tukee yksilöä eikä esimerkiksi perhettä.

Yksilön ja yhteisön olemassaolo näyttäisikin siten esiintyvän hyvinvointivaltiossa rinta rinnan. Hyvinvointivaltiokriitikkojen mielestä laajan hyvinvointivaltion kannattajat kuitenkin pitävät individualismia ja yhteisöllisyyttä toistensa vastavoimina. He haluavat suojella yhteisöllisyyttä individualismilta, joka heidän mukaansa aiheuttaa epätasa-arvoa, välinpitämättömyyttä ja vaarantaa julkisen vallan saavutuksia. Myös Harisalo ja Miettinen kummeksuvat tätä pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden näkemystä kahden tekijän välisestä ongelmallisesta jännitteestä. Heidän mukaansa on ristiriitaista, että pohjoismainen hyvinvointivaltio keskittyy korostetusti yksilön auttamiseen perheen tai yhteisön sijasta, mutta samalla julistautuu yhteisöllisyyden kannattajaksi individualismin sijaan. Siten ilmaistun tarkoituksen ja valitun toimintatavan välillä on ilmeinen ristiriita. (Harisalo & Miettinen 2004, 135.)

Jos tarkastellaan yksilön ja yhteisön painotusta muissa hyvinvointivaltio-regiimeissä, individualismin ja yhteisöllisyyden suhde on varsin erilainen. Liberaaleissa hyvinvointivaltioissa painottuu individualismi ja markkinoiden korostaminen. Lähtökohtana on yksilön itseapu. Residuaali hyvinvointivaltio tarjoaa tarveharkintaista apua jos muut tukijärjestelmät pettävät. Yhteiskunnan toiminta perustuu pohjoismaiselle mallille ominaisen altruistisen toiminnan sijaan itsenäisiin intresseihin pyrkivien kansalaisten työskentelylle, joka tuottaa yksilölle suurinta hyvinvointia. Toisessa, konservatiivisessa hyvinvointivaltiomallissa yhteiskunta tarjoaa puolestaan minimiturvan ja toimii markkinajärjestelmän täydentäjänä. (Esping-Andersen 1990, 26–27.)

Keynesiläinen politiikka on nostanut uudelleen päätään finanssikriisistä puhjenneen talouskriisin jälkihoidossa. Markkinaliberalistien harjoittama austerity-politiikka, jolla pyritään pitämään budjettikuri kasassa, on Keynesiläisen kokonaiskysynnän nimeen vannovien taloustieteilijöiden mielestä pahentanut valtioiden vaikeuksia entisestään. Heidän mielestään valtioiden pitäisi jatkaa elvyttämistä kasvattaakseen kokonaiskysyntää. Toisin sanoen valtioiden tulisi ottaa lisää velkaa, jotta menoleikkausten vaikutuksilta kuten suurtyöttömyydeltä vältyttäisiin.

Keynesiläiseen talouspolitiikkaan nojaavat taloustieteilijät eivät kuitenkaan aina huomioi velan kasvavia korkomenoja. Vaikka suhdannepolitiikkana Keynesiläiset opit olisivatkin toimivia, rakenteellisiin ongelmiin niillä voi olla vaarallista vastata. Koska Suomen tulevaisuus näyttää ikäjakautuman puolesta haastavalta ja talous jatkaa lähes nollakasvun linjaa, kuten uusimmat ennusteet antavat ymmärtää, voi edessä olla useita sopeuttamisen vuosia. Tänä aikana velan korkotulot ehtisivät nousta jo erittäin suuriksi. Keynesiläisiin oppeihin nojaavat poliitikot unohtavatkin usein talousteorian toisen puolen. Keynesin mukaan laskusuhdanteen aikana valtion tulee varmistaa kokonaiskysynnän taso elvyttämällä, mutta noususuhdanteen alkaessa kertynyt velka tulee maksaa pois. Valitettavasti parempien aikojen koittaessa tämä tuuppaa usein unohtumaan. Useista laskelmista käy ilmi, ettei valtio ole suuremmin onnistunut vähentämään kasvaneita menoja parempien aikojen koittaessa.

Wahlroosia mukaillen politiikassa on pohjimmiltaan kyse arvoista eikä useimpiin poliittisiin ratkaisuihin ole yksinkertaisesti löydettävissä ”parasta” ratkaisua. (Wahlroos 2012, 168) Tämän takia nykyisen laajan hallituspohjan on ollut vaikea löytää johdonmukaista linjaa tulevien päätösten suunnasta. Vartiaisen mukaan reformien yhteydessä keskustelu kääntyy vain voittajiin ja häviäjiin, jolloin käsitys kokonaiskuvasta helposti hämärtyy. Kristillisdemokraattien korostaessa kotihoidon tuen tärkeyttä sosiaalidemokraateille on hankalaa keskustelulla työttömyysturvan leikkauksista tai eläkeiän nostosta. Kokoomukselle esimerkiksi omistusasumiseen liittyvistä tuista tinkiminen tai tuloveron korottamisesta puhuminen on vastenmielistä. Voimakkaista erimielisyyksistä huolimatta kaikilla on Vartiaisen mukaan ”vahva kannustin kasvattaa työn tarjontaa, koska silloin ikäviä säästö- ja veronkorotuspäätöksiä tarvitsee tehdä paljon vähemmän”. (Prima 2012, 30) Politiikka on kompromisseja, joita Suomessa on onneksi totuttu tekemään. Hyvinvointivaltion myönteisistä vaikutuksista huolimatta uudistusten tarvetta ei tule sulkea pois. Väestötilanne, demografiset muutokset, globalisaatio ja Euroopan integraatio vaikuttavat hyvinvointivaltioon ja asettavat järjestelmälle paineita, joihin tulee vastata. (Tuomala 2011, 395.)

5. Johtopäätökset

Hyvinvointivaltio on kokonaisuus, jossa yhdistyvät taloudelliset ja sosiaaliset tavoitteet. Kuten edellä on käynyt ilmi, hyvinvointivaltion perustelut ovat hyvin moninaiset taloudellisista, eettisistä ja ideologisista lähtökohdista käsin. Pohjoismaisen mallin painotus tasaisesta tulonjaosta perustuu universalismille, jossa oikeudenmukaisuuden nähdään toteutuvan silloin, kun kaikilla ihmisillä on riittävät edellytykset hyvään elämään. Hyvinvointivaltio on siten aidosti toteutuvia mahdollisuuksia. Useiden tutkimusten valossa onkin pystytty selvästi osoittamaan kuinka tulonsiirtojen avulla toteutettu tasainen tulonjako vaikuttaa yhteiskunnan hyvinvointiin varsin laajalla rintamalla. Matalien tuloerojen maissa yhteiskunnan negatiiviset sosiaali-ongelmat ovat selvästi vähäisempiä kuin jyrkkien tuloerojen valtioissa.

Hyvinvointivaltion tarkastelussa tulisikin ottaa huomioon kokonaisvaikutus. Tämä ei ole mitenkään helppo tehtävä, sillä julkissektorin luonteesta johtuen sen arvioimisessa ei voida noudattaa samoja periaatteita kuin yksityisellä sektorilla on totuttu käyttämään. Hyvinvointivaltion taustalla vaikuttavat periaatteet ohjaavat toimintaa niin, ettei pelkkä taloudellinen tehokkuus riitä mitattavaksi arvoksi. Tärkeämpää on analysoida, kuinka kokonaishyvinvointi on toteutunut. Tämäkin on ongelmallista, sillä hyvinvoinnin määrittäminen on itsessään jo hyvin arvovalintainen tehtävä. Eri ihmisille hyvinvointi voi tarkoittaa hyvin eri asioita. Vaikka Bkt-lukema onkin ollut keskeisin kansakunnan hyvinvointia ja menestystä kuvaava mittari ja talouskasvu sen keskeisin osoitin, se mittaa varsin rajallisesti ihmisten kokemaa tyytyväisyyttä elämään. Se ei myöskään kerro mitään mahdollisista sosiaalisista - tai muista yhteiskunnan tasapainoa ravistelevista ongelmista. Sitä varten hyvinvointia onkin alettu tutkia uudistetuin mittarein ja huomiota kohdistaa ihmisten arkipäivää paremmin koskettaviin tekijöihin. Näissä tutkimuksissa Suomi on muiden Pohjoismaiden ohella menestynyt varsin mallikkaasti.

Maailmalla nautitusta menestyksestä huolimatta puheet hyvinvointivaltion kestämyksistä ovat lisääntyneet viimeisten vuosikymmenten aikana. Vaikea taloustilanne, joka on kasvattanut julkisen sektorin velkaantumista, ikääntyvä väestö, kasvavat menot sekä hidastunut talouskasvu ovat voimistaneet hyvinvointivaltiollisen järjestelmämme ja sen tehokkuuteen liittyvää keskustelua. Tässä tutkielmassa on pyritty selvittämään,

millainen suomalainen hyvinvointivaltio oikeastaan on. Ensin tarkasteltiin julkista sektoria ja sen merkitystä. Jo tässä kohtaa huomattiin, että talousteorian sisällä vallitsee kaksi vastakkaista näkemystä julkisen sektorin asemasta ja sen sopivasta roolista vapailla markkinoilla. Erilaiset näkemykset valtion roolista jatkuivat hyvinvointivaltiota käsitelleessä kappaleessa. Hyvinvointivaltioregiimit erottautuivat toisistaan suhteessa valtion rooliin ihmisten hyvinvoinnin tuottajana. Siinä missä Pohjoismaisille hyvinvointivaltioille tyypillistä on universalismin ihanne ja laajat tulonsiirrot, anglosaksiset hyvinvointivaltiot korostavat yksilön vastuuta ja turvajärjestelmän tarveharkintaa. Erot erilaisten hyvinvointivaltiomallien välillä kumpuavat erilaisista ideologisista näkemyksistä, joille vallitsevat poliittiset valtarakenteet ovat muodostuneet. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan sosiaalidemokraatit hallitsivat Pohjoismaita, joka luonnollisesti vaikutti muodostuneen valtiojärjestelmän luomiseen.

Tutkijoiden mukaan hyvinvointivaltioajattelun hyväksymistä edelsi Suomessa voimakas yhteiskunnallinen kamppailu ja vanhojen hegemonioiden mureneminen. Hyvinvointivaltiolinjan valinta oli yhteiskuntapoliittinen käänne, eikä näkemys valitusta linjasta muodostunut missään nimessä itsestään. Paremminkin prosessi oli ristiriitaisen poliittisen taistelun aika, joka muutti puoluekenttää konkreettisesti. Vanha oikeistolainen poliittinen eliitti hajosi ja 1960-taitteen vasemmistoenemmistöinen eduskunta rakensi aktiivisesti yhteiskunnallista muutosta laajentamalla valtion toimivaltaa ja työläisten sosiaalivakuutusta. Tämän prosessin seurauksena suomalaista hyvinvointivaltiota alettiin rakentaa Ruotsin mallin mukaisesti sosiaalidemokraattien ihanteiden pohjalta.

Valitusta linjasta muodostui varsin menestyksekkäs. Erityisesti 1980-luku oli suomalaisen hyvinvointivaltion kulta-aikaa. Talous kasvoi ja sosiaaliturvaa laajennettiin. Suuri 1990-luvun lama muutti kuitenkin tilannetta. Työttömyys kasvoi nopeasti velkaannuttaen valtiota. Keskustelu hyvinvointivaltion ylläpitämisestä sai alkunsa. Vaikka vuosituhaten vaihde näyttikin maailmantalouden suhteen suotuisalta, 1990-luvulta alkanut keskustelu hyvinvointivaltion kestävyydestä voimistui uuden talouskriisin myötä. Erityisesti ikääntyvän väestön kasvu yhdessä hitaan talouskasvun kanssa on saanut valtion talouseliitin vaatimaan konkreettisia toimia. Kestävyysvajeesta ja huoltosuhteen heikkenemisestä käydään päivittäin keskustelua. Valtion ylin johto presidenttiä myöten korostaa vaikeita päätöksiä ja talouspolitiikan kiristämistä. Hyvinvointivaltion tulevaisuus näyttää mahdottomalta.

Tutkielman pääkysymyksenä oli ”onko suomalainen hyvinvointivaltio puolustamisen arvoinen”? Hyvinvointivaltiolle esitettyjen väitteiden tarkastelun avulla tähän kysymykseen voidaan tiivistetysti vastata: kyllä. Vaikka hyvinvointivaltio voi aiheuttaa talouden tehottomuutta erityisesti ylikireän verotuksen ja erilaisten sääntelymekanismien kautta, valtion toimet voivat myös tehostaa markkinoita ja talouskasvua. Esimerkiksi sosiaalivakuutusjärjestelmä lisää ihmisten riskinottoa ja tarjoaa ainakin periaatteessa madalletun kynnyksen esimerkiksi yrittämiselle. Erilaiset tulonsiirrot ja hyvinvointipalvelut tarjoavat lisäksi konkreettisia mahdollisuuksia, jotka edesauttavat yksilön hyvinvointipyrkimyksiä. Tähän positiiviseen vapauden käsitteeseen liittyy vapauden hyvinvointi-ulottuvuus. Jotta hyvinvointi-vapaus voitaisiin saavuttaa, ihmisillä tulisi olla tosiasialliset mahdollisuudet sen saavuttamiseen. Tärkein suomalaisen hyvinvointivaltion saavutus on kuitenkin yleistä hyvinvointia lisäävä tasainen tulonjako. Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin ihanteen mukaan kaikilla ihmisillä tulisi olla hyvän elämän mahdollistama riittävä toimeentulo. Vaikka tuloeroja tulee aina olemaan ja niitä tuleekin jossain määrin olla, jyrkkien luokkaerojen puute on tutkijoiden mukaan selkeä valtion kokonaisvaltaista hyvinvointia edistävä tekijä. Ihmiset näyttäisivät olevan sitä tyytyväisempiä elämäänsä mitä enemmän he kokevat itsensä toisten silmissä hyväksytyiksi. Riittävä toimeentulo näyttäisi edistävän tuota psykologista mielikuvaa ja siten kasvattavan ihmisten onnellisuutta.

Hyvinvointivaltiossa on sen menestystekijöistä huolimatta piirteitä, jotka uhkaavat järjestelmän kannattavuutta. Erityisen ongelmallisia ovat erilaiset kannustinloukut, jotka uhkaavat passivoittaa kansalaisia. Tämä aiheuttaa yleistä moraalikatoa ja vastuun kuihtumista. Jos valtio pitää ’liian’ hyvää huolta, voi yksilöstä tuntua kuin hänen toimillaan ei olisi suurtakaan merkitystä. Yleisen moraalitason laskeminen voikin osoittautua vakavaksi haasteeksi hyvinvointivaltion ylläpitämiselle. Jos valtio rajoittaa voimakkaasti yksilön vapautta erilaisilla sääntelyillä, se karsii samalla yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Mahdollisuuksien vieminen lisää tyytymättömyyttä eikä tyytymättömyys edistä halua hyvinvointivaltion säilyttämiseen.

Huomionarvoista on, että molemmat kehityslinjat, laajan hyvinvointivaltion purkaminen sekä sen ylläpitäminen omaavat kumpainkin arvoihin perustuvia valintoja. Siten muun muassa vallitsevaa oletusta hyvinvointivaltion taloudellisesta kestämyksestä ei tulisi ottaa itsestäänselvyytenä vaan muistaa näkemyksen takana oleva ideologia ja siihen kiinteästi liittyvä filosofinen ymmärrys oikeudenmukaisuudesta ja vapaudesta. Tällä hetkenä oikeana

talousoppina pidettävä uusklassinen taloustiede ja sitä tukeva uusliberalistinen talouspolitiikka näkee hyvinvoinnin täysin eri tavalla kuin uuskeynesiläinen talousteoria. Hyvinvointivaltiosta käytävän keskustelun ytimen voikin perimmiltään katsoa olevan kahden erilaisen vapauskäsitteen tulkinnassa. Negatiivista vapautta korostavien uusliberalistien mielestä valtio rajoittaa ihmisten toimintamahdollisuuksia. Väite on helppo hyväksyä jos asiaa tarkastellaan vain tästä näkökulmasta. Jos vapaus ymmärretään uuskeynesiläisten painottaman positiivisen vapauden kautta, johtopäätös samalle väitteelle on täysin päinvastainen. Silloin valtio, joka kykenee lisäämään yksilön tosiasiallisia toimintamahdollisuuksia erilaisten hyvinvointipalveluiden avulla tuottaa sitä enemmän vapautta mitä kattavampia ja laajempia julkisen sektorin tuottamat palvelut ovat.

Oleellista on myös huomioida, että esimerkiksi arvioihin julkistalouden tilasta ja tulevaisuudesta sisältyy väistämättä paljon epävarmuutta. Siten erilaisten politiikkasuositusten antaminen on aina hieman riskialtista. Poliittiset päättäjät ovat taloustieteilijöiden ohella kuitenkin suunnannäyttäjiä, joiden vastuulla on lisäksi tuottaa monipuolista ja kriittistä tietoa vallitsevasta talouspolitiikasta sekä esittää erilaisia vaihtoehtoja. Suomessa näille näkemyksille olisi erityistä tarvetta. Lisäksi tarvittaisiin tutkimuksia, jotka tarkastelisivat laajasti erilaisten sosiaalipoliittisten toimenpiteiden taloudellista merkitystä. Vaikka hyvinvointivaltiota tulisikin aktiivisesti puolustaa, sen kehittämiseksi on selkeä tarve. Julkisen sektorin velkaa ei voida kasvattaa holtittomasti jos hallituksella ei ole näkemystä velan takaisinmaksulle. Vaikka velkaantuminen ei itsessään olisikaan ongelma, on tärkeä nähdä kysymys kokonaisuutena, jossa useat tekijät vaikuttavat toisiinsa. Valtiojohdolla tulisi olla selkeä linja mihin suuntaan Suomea lähdetään rakentamaan.

Lähteet

Andersen, Torben.M., Holmström, B., Honkapohja, S., Söderström, H.T., Sixten Korkman ja Juhana Vartiainen: *The Nordic Model – Embracing Globalization and Sharing Risks*. Helsinki: Taloustieto Oy, 2007.

Apunen, Matti: *Liberalistinen vapaudenkaipuu voimistuu*. Pääkirjoitus, Helsingin Sanomat, 18.6.2013.

Apunen, Matti: Kutistunut kansalainen. Teoksessa Apunen, Matti, Kimmo Collander, Ilkka Haavisto, Antti Neimala, Mattias Svensson & Matti Wiberg: *Holhouksen alaiset, Seitsemän näkymää ylisääntelyn Suomeen*. Helsinki: EVA, 2012, s. 21–32.

Atkinson, A.B.: *The Economic Consequences of Rolling Back the Welfare State*. Cambridge Ma: The MIT Press, 1999.

Barnett, Homer Garner: *Innovation: The Basis of Cultural Change*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1953.

Barro, Robert. J.: Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part II, 1990, s.103-125.

Ervasti, Heikki: *Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointivaltion vaihtoehdot*. Turku: Turun yliopistopaino, 1993.

Esping-Andersen, G: *The Three World of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press, 1990.

European Commission: *Fiscal Sustainability Report 2012*, European Union: European Economy 8/2012.

Friedman, Milton: *Capitalism and Freedom*. Chicago: The university of Chicago Press, 1962.

Friedman, Milton & Rose Friedman: *Vapaus valita*. Helsinki: Otava, 1982.

Haavisto, Ilkka: *Kadonneen kasvun metsästäjät*. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2013, Helsinki: EVA 2013.

Haavisto, Ilkka & Pentti Kiljunen: *Maailman paras maa*. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2011. Helsinki: EVA, 2011

Hahnel, Robin: *Poliittisen taloustieteen aakkoset*. Helsinki: Like, 2008.

Harberger, Arnold: *Monopoly and Resource Allocation*. American Economic Review, Vol 44/2, 1954, s. 77-87.

Harisalo & Miettinen: *Klassinen liberalismi*. Tampere: Tampere university press, 1997.

Harisalo, Risto & Ensio Miettinen: *Hyvinvointivaltio, Houkutteleva lupaus vai karvas pettymys*. Tampere: Tampere University Press, 2004.

Harvey, David: *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Hayek, Friedrich A: *The Constitution of Liberty*. Lontoo: Routledge, 1960.

Hayek, Friedrich A: *Tie orjuuteen*. Helsinki: Gaudeamus, 1995.

Hellsten, Katri: Onko puhe Suomesta pohjoismaisena hyvinvointivaltiona perusteltua? Teoksessa Palola, Elina & Vappu Karjalainen (toim.): *Sosiaalipolitiikka - hukassa vai uuden jäljillä?* Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, THL, 2011, s. 146–180.

Herten, von Gustav: *Demokratian haaste, maailmanlaajuisen nollasummapelin toteuttaminen*. Helsinki: Gummerus, 2007.

Hiilamo, Heikki: Tuloerot repesivät – kärsivätkö kansalaiset. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.): *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku?* Helsinki: Työväen sivistysliitto, TSL, 2010, s. 72–89.

Holmlund, Bertil: Unemployment insurance and incentives. Teoksessa: Ilmakunnas, Seija ja Koskela Erkki (toim.): *Towards higher employment*. Helsinki: Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen julkaisuja 32, 2002, s. 31–53.

Kajanoja, Jouko: Hyvinvointiteoria ja hyvinvointivaltio – Len Doyalin ja Ian Goughin teoria universaaleista tarpeista. Teoksessa Saari, Juho, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.): *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, tutkimuksia 38, 2013, s. 61–88.

- Kangas, Olli: Oikeudenmukaisuutta tietämättömyyden verhon takana – John Rawls ja suomalainen hyvinvointivaltio. Teoksessa Saari, Juho (toim.): *Hyvinvointivaltio, Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Gaudeamus, 2009, s. 66–92.
- Kantalo, Anu & Mikko Kautto: *Hyvinvoinnin valinnat, Suomen malli 2000-luvulla*. SITRA, Helsinki: Edita, 2002.
- Kiander, Jaakko & Henrik Lönnqvist: *Hyvinvointivaltio ja talouskasvu*. Porvoo: WSOY, 2002.b
- Kiander, Jaakko: *Laman opetukset, Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. 1990-luvun talouskriisi Suomen Akatemian tutkimusohjelma, VATT-julkaisuja 27:5. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2001.
- Korkman, Sixten, Jukka Lassila, Niku Määttänen & Tarmo Valkonen: *Hyvinvointivaltion rahoitus – Riittävätkö rahat, kuka maksaa?* Helsinki: ETLA, 2007.
- Korkman, Sixten: *Onko hyvinvointivaltiolla tulevaisuutta?* Helsinki: EVA, 2011.
- Korkman, Sixten: *Talous ja utopia*. Jyväskylä: Docendo, 2012.
- Koskela, Erkki, Heikki A. Loikkanen & Matti Tuomaala: Julkinen sektori Suomessa. Teoksessa Loikkanen, Heikki, Jukka Pekkarinen & Pentti Vartia: *Kansantaloutemme – rakenteet ja muutos*. Taloustieto, 2005.
- Kosonen, Pekka: *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Tampere: Vastapaino, 1998.
- Kärkkäinen, Olli: *Työn vastaanottamisen kannustimet Suomessa*. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, työpapereita 266, 2011.
- Lehto, Eero: Suomen julkisen sektorin kestävyys. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.): *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku?* Helsinki: Työväen sivistysliitto, TSL, 2010, s. 154–169.
- Machan, Tibor R.: *Libertarianism Defended*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2006.
- Malinen, Tuomas: *Income inequality in the process of economic development: An empirical approach*. Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, 2012.
- Mills, J.S: *Sosiologinen mielikuvitus*. Helsinki: Gaudeamus, 1982.

Mirrlees, James : Optimal Taxation and Government Finance. Teoksessa Quigley, John M. & Eugene Smolensky: *Modern Public Finance*. Harvard: Harvard University Press, 1994, s. 213-231.

Mäki, Tuomo: *Julkisen sektorin laajuus ja kasvu OECD-maissa*, VATT-tutkimuksia, 21. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 1995.

Nozick, Robert: *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Blackwell, 1974.

Okun, Arthur M: Equality and Efficiency: The big Trade-off. Washington DC: Brookings Institution, 1975.

Palmer, Tom G: Hyvinvointivaltion murhenäytelmä. Teoksessa Libera: *Hyvinvointivaltion murhenäytelmä, Kansalaisten itsepetos*. Helsinki: Libera Instituutti, 2012.

Paloheimo, Heikki & Matti Wiberg: *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY, 1997.

Paloheimo, Heikki: Hyvinvointivaltion kannatus ja äänestyskäyttäytyminen. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.): *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku?* Helsinki: Työväen sivistysliitto, TSL, 2010, 20-39.

Patomäki, Heikki: *Uusliberalismi Suomessa, lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY, 2007.

Puoskari, Pentti & Heikki Taimio: *Suomen julkisen sektorin tila ja tulevaisuuden näkymät*. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, tutkimuksia 86, 2002.

Rand, Ayn: *Capitalism, The unknown ideal*. 1967.

Raunio, Kyösti: *Sosiaalipolitiikan lähtökohdat*. Helsinki: Gaudeamus, 1995.

Rose, Richard: *Understanding Big Government: the programme approach*. Lontoo: Sage Publications, 1984.

Saari, Juho (toim.): Hyvinvointivaltio: Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino 2005.

Saari, Juho: Hyvinvointivaltion uudistaminen ja sosiaalipolitiikan taustaoletukset. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.): *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku?* Helsinki: Työväen sivistysliitto, TSL, 2010, s. 40–55.

Saari, Juho (toim.): *Tulevaisuuden voittajat – Hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 5/2010.

Sandberg, Nils E: Välfärd förutsätter inte höga skatter. *Svensk Tidskrift* 3-4, 2013, s. 40-42.

Sen, Amartya: *On Economic Inequality*. Expanded edition with a substantial annexe by James E. Foster and Amartya Sen. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Sen, Amartya: *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Sen, Amartya: *Rationality and Freedom*. Massachusetts, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University, 2002.

Stigler, George: The Theory of Economic Regulation. *Bell Journal of Economics and Management Science*, 2/1, Spring 1971, s. 3-21.

Stiglitz, Joseph E: *The Economic Role of the State*. Oxford: Blackwell, 1989.

Stiglitz, Joseph E: *Economics of the public sector*. New York: W.W Norton & Company, 2000.

Stiglitz, Joseph E: *The Roaring Nineties. A New History of the World's most Prosperous Decade*. New York: W. W. Norton & Company, 2003.

Suoniemi, Ilpo, Hannu Tanninen & Matti Tuomaala: *Hyvinvointipalveluiden rahoitusperiaatteet*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, 2003: 5.

Taimio, Heikki: Johdanto. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.): *Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: Työväen sivistysliitto, TSL, 2009, s. 7-22.

Tanninen, Hannu: *Hyvinvointivaltiomallit ja talouden toiminta*. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, työpapereita 240, 2008.

Tuomala, Matti: *Julkistalous*. Helsinki: Gaudeamus, 2009.

Uljas, Päivi: *Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Väitöskirjatutkimus, Helsinki. Into-Kustannus Oy, 2012.

Valtioneuvoston kanslia: *Julkisen vallan tehtävät ja niiden oikea toteutustaso, Julkisten menojen tyypittelyä ja vaikutusten arviointia*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 9/2011.

Valtiovarainministeriö: *Julkinen talous tienhaarassa, Finanssipolitiikan suunta 2010-luvulla*, Taloudelliset ja talouspoliittiset katsaukset, 2010: 8.

Valtiovarainministeriö: *Taloudellinen katsaus, kevät 2013*. Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 8a / 2013.

Virjo, Ilkka, Simo Aho & Hannu Koponen: *Passivoiko työttömyysturva?* Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 303, 2006.

Voutilainen, Petri: *Uudistua vai kuihtua: raportti hyvinvoinnista ja julkisesta taloudesta*. Helsinki: EVA, 1995.

Walhroos, Björn: *Markkinat ja demokratia: loppu enemmistön tyrannialle*. Helsinki: Otava, 2012.

Wilkinson, Richard & Kate Pickett: *Tasa-arvo ja hyvinvointi. Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille?* Juva: Bookwell Oy, 2011.

Internet-lähteet:

Apunen, Matti: Lomailevat vanhemmat, hakekaa lapsenne pois päivähoidosta. Helsingin Sanomat, Pääkirjoitus, 19.3.2013. Tarkistettu 3.8.2013
<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1363583859136>

Chobanov, Dimitar & Adriana Mladenova: What is the optimum size of government? Institute for Market Economics, Bulgaria, 2009. Tarkistettu 10.8.2013.
http://ime.bg/uploads/335309_OptimalSizeOfGovernment.pdf

Elinkeinoelämän keskusliitto, EK, Suomen julkisen talouden kestävyysvaje pahenee. Tarkistettu 28.5.2013.
http://www.ek.fi/ek/fi/suhdanteet_ym/valtion_kuntien_talous/kestavyysvaje.php

Harisalo, Risto: Uusliberalismi (?) hyveen uhkana. Ajatushautomo Libera, 6.1.2013, Tarkistettu 3.8.2013. <http://www.libera.fi/blogi/uusliberalismi-hyveen-uhkana/>

Helsingin Sanomat a: Tasavallan presidentillä on kuuden vuoden urakka, Poliitikka, 5.2.2012. Tarkistettu 25.7.2013.

<http://www.hs.fi/politiikka/Tasavallan+presidentill%C3%A4+on+kuuden+vuoden+urakka/a1305554948792>

Helsingin Sanomat b: Kapitalistin muotokuva: Björn Wahlroosin muotokuva, Kotimaa 12.2.2012. Tarkistettu 3.8.2013. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305555583089>

Helsingin Sanomat c: Sixten Korkman ylistää hyvinvointivaltiota, Talous, 16.10.2012. Tarkistettu 25.7.2013.

<http://www.hs.fi/talous/Sixten+Korkman+ylistaa+hyvinvointivaltiota/a1305607427070>

Helsingin Sanomat d: Miksi aina pitää leikata, Sunnuntai, 28.10.2012. Tarkistettu 25.7.2013.

<http://www.hs.fi/paivanlehti/sunnuntai/Miksi+aina+pit%C3%A4%C3%A4+leikata/a1351306047445>

Himanen, Pekka: Sininen kirja, Suomen kestävän kasvun malli, Luonnos kansalliseksi tulevaisuushankkeeksi. Johtopäätöksiä Suomen tulevaisuusselonteolle Kestävän kasvun malli-tutkimushankkeen pohjalta, 2012. Tarkistettu 3.8.2013.

<http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/pdf/2012/sininen-kirja/fi.pdf>

Kanniainen, Vesa: Julkisesta velasta on paljon väärinkäsityksiä. Helsingin Sanomat, 25.3.2010. Tarkistettu 5.8.2013.

<http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Julkisesta+velasta+on+paljon+v%C3%A4%C3%A4r%C3%ADnk%C3%A4sityksi%C3%A4/1135254937909>

Kauppalehti: Velkaantuminen uhkaa Suomen hyvää luottoluokitusta, 28.7.2013. Tarkistettu 3.8.2013.

<http://www.kauppalehti.fi/etusivu/velkaantuminen+uhkaa+suomen+hyvaa+luottoluokitusta/201307466097>

Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004.

Lassila, Jukka, Heikki Palm & Tarmo Valkonen: FOG, Suomen kansatalouden limittäisten sukupolvien tasapainomalli. Helsinki: ETLA, 1997. Tarkistettu 20.7.2013.

<http://www.etla.fi/wp-content/uploads/2012/09/dp601.pdf>

Laurinolli, Heikki: Julkiset palvelut mainettaan parempia. Tampere: Aikalainen, 3/2012.

Tarkistettu 25.7.2013. <http://aikalainen.uta.fi/2012/03/12/julkiset-palvelut-mainettaan-parempia/>

Laurinolli, Heikki: Tuloerot haittaavat talouskasvua. Tampere: Aikalainen, 4/2012.

Tarkistettu 12.6.2013. <http://aikalainen.uta.fi/2012/04/20/tuloerot-haittaavat-talouskasvua>.

Niinistö, Sauli: Uudenvuodenpuhe 1.1.2013. Tarkistettu 25.7.2013.

<http://www.tpk.fi/public/default.aspx?contentid=266178&nodeid=44810&contentlan=1&culture=fi-FI>

Prima: Suomi Työlinjalle, Juhana Vartiainen, 6/2012. Tarkistettu 3.8.2013.

http://content.yudu.com/A1z2y6/prima62012/resources/index.htm?referrerUrl=http%3A%2F%2Fwww.ek.fi%2Fenewsletter4%2Fprima_uutiskirjeet%2F2012%2F6_2012_lokakuu.php

Suomen Kuvalehti: Rahalla rakennettu: Näin hyvinvointivalttiosta tuli hirviö, 21.3.2013.

Tarkistettu 3.8.2013. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/rahalla-rakennettu-nain-hyvinvointivalttiosta-tuli-hirvio>

Suomen pankki: Julkisen talouden kestävyystarkasteluja, BOF online 1/2013. Tarkistettu

3.8.2013. http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/Documents/BoF_Online_01_2013.pdf.

Tilastokeskus: Suomen tuloerot kansainvälisessä vertailussa. Tarkistettu 13.6.2013.

http://www.stat.fi/til/tjt/2006/tjt_2006_2008-05-16_kat_006.html.

Tuomala, Matti: Tuloerot, talouskasvu ja kriisit, 29.2.2012, TSL Helsinki. Tarkistettu 10.8.2013.

<http://www.tsl.fi/@Bin/3702067/MTuomalaTuloerot+talouskasvu+ja+kriisit260212.pdf>.

Turun Sanomat: Professori kritisoi taloustieteilijöitä vaihtoehdottomuudesta, Kotimaa, 8.11.2004. Tarkistettu 29.7.2013.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/1074005731/Professori+kritisoitaloustieteilijoitavaihtoehdottomuudesta>

Turun Sanomat: Suomen rikkain kotitalous yli 60 kertaa varakkaampi kuin keskivertohuusholli, Kotimaa, 4.11.2007. Tarkistettu 4.8.2013.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/1074238275/Suomen+rikkain+kotitalous+yli+60+kertaa+varakkaampi+kuin+keskivertohuusholli>.

Yle radio yksi: Ykkösaamu: Suomen talous vaappuu, 10.7.2013. Tarkistettu 23.7.2013.

<http://areena.yle.fi/radio/1972020>.